

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

MONOGRAFIE EVY KANTŮRKOVÉ

THE MONOGRAPHY OF EVA KANTŮRKOVÁ

Vedoucí diplomové práce: Doc. PaedDr. Jaroslava Hrabáková, CSc.

Autorka diplomové práce: Lucie Bronská
Krčská 993/57
140 00 Praha 4
Český jazyk a literatura – základy společenských
věd
Prezenční studium

Rok dokončení diplomové práce: 2009

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Praha

5.6.2009

Lucie Janda /
.....

I.	ÚVOD.....	2
II.	PRÁCE S ODBORNOU LITERATUROU.....	3
III.	ŽIVOT EVY KANTŮRKOVÉ.....	4
IV.	OD SVAZÁCKÉ MLÁDEŽE K DISENTU.....	8
V.	LITERÁRNÍ TVORBA A OSUDY KNIH.....	10
•	60. LÉTA: LITERÁRNÍ ZAČÁTKY A PRVNÍ ÚSPĚCHY.....	10
○	SMUTEČNÍ SLAVNOST.....	11
○	PO POTOPĚ.....	18
○	POZŮSTALOST PANA ÁBELA.....	24
•	70. A 80. LÉTA: DOBA ZAKÁZANÉ PUBLIKACE.....	30
○	ČERNÁ HVĚZDA.....	30
○	PÁN VĚŽE.....	36
○	PŘÍTELKYNĚ Z DOMU SMUTKU.....	40
○	JAN HUS.....	49
•	90. LÉTA A NOVÉ STOLETÍ: MEMOÁROVÁ PRÓZA A POSTMODERNA..	52
○	ZAHRADA DĚTSTVÍ JMÉNEM EDEN.....	52
○	NEČASOVSKÁ TRILOGIE.....	58
VI.	OBEČNÁ CHARAKTERISTIKA LITERÁRNÍCH DĚL.....	60
VII.	ZÁVĚR.....	64
VIII.	SEZNAM LITERATURY.....	65

I. ÚVOD

I když Eva Kantůrková vydala za více než čtyřicet let svojí literární činnosti přes dvacet prozaických knih širokého žánrového spektra, z nichž mnohá měla pozitivní ohlas jak kritiky, tak čtenářů a dle mého názoru zůstávají stále aktuální a čtenářsky přitažlivé, odborná literatura spisovatelku a její tvorbu často opomíjí či ji zmiňuje jen v krátkosti. Tento fakt spolu s přesvědčením o kvalitách a nadčasovosti moha jejích děl, které jsem získala na základě vlastní čtenářské zkušenosti, mě vedl k volbě tématu diplomové práce.

Mým záměrem bylo vytvořit syntetickou studii, která momentálně chybí a která by přinesla hlubší a celistvý pohled na život a dílo Evy Kantůrkové, ukázala její vývoj, hlavní rysy tvorby, její osobitost, přiblížila její významná díla a ukázala je jako hodnotná a živá.

Nejprve se věnuji faktům ze života spisovatelky a vývoji jejích politických postojů, abych tím vytvořila zázemí pro přehled literární tvorby a představení jednotlivých děl a ozřejmila vztah a vliv životních osudů autorky a společenských změn na její literární vývoj a na vznik jednotlivých knih. Poté přecházím ke chronologicky uspořádanému přehledu tvorby, který doplňují interpretace vybraných děl. Nakonec je zařazena kapitola zobecňující jednotlivé poznatky z předchozích částí, předkládající obecné rysy a tendence v tvorbě spisovatelky a umožňující celkový náhled na dílo Evy Kantůrkové.

Životopisné údaje jsem čerpala z odborné literatury, z rozhovorů s Evou Kantůrkovou a z jejích vzpomínkových záznamů. Rozbor knih je založen na vlastní interpretaci textů a na studiu recenzí a statí především z literárních periodik.

Ve své práci se zaměřuji na beletristickou tvorbu spisovatelky, její další publikační činnost opomímám, ale její přehled je součástí bibliografie Evy Kantůrkové, kterou lze najít v příloze.

II. PRÁCE S ODBORNOU LITERATUROU

Jak jsem již uvedla, odborná literatura se o Evě Kantůrkové zmiňuje jen okrajově. Pokud je její jméno součástí slovníků, většinou se setkáme všude s téměř stejným či podobným zněním hesla, to se týká především životopisných údajů. Stručný přehled tvorby většinou zahrnuje všechna zásadní díla, dost často je však opomíjena jedna z částí románové trilogie, a to buď *Po potopě*, nebo *Černá hvězda*. V seznamu literatury uvádím pouze příručky, které jsem díky širšímu pojetí hesla skutečně využila jako studijní materiál při tvoření této práce.

O některých publikacích se alespoň v krátkosti zmíním. Radko Šťastný ve slovníku *Čeští spisovatelé deseti století* zdůrazňuje vliv společenských změn na literární tvorbu spisovatelky, jako vrcholná díla vyzdvihuje *Přítelkyně z domu smutku* a *Jana Husa*, zmiňuje se též o esejistické tvorbě a její jednostrannosti, která vzbuzuje kontroverzní reakce, krom výčtu próz, esejistických knih a scénářů přikládá též malý seznam odborných studií o Kantůrkové. *Slovník českých spisovatelů* uvádí jako hlavní téma knih spisovatelky vyrovnání se hrdiny se situací ve společnosti, zmiňuje se o samizdatových a exilových časopisech, ve kterých Kantůrková publikovala své články, všímá si i scénářů, ve výčtu prózy však chybí román *Po potopě*. *Příruční slovník české literatury od počátků do současnosti* se zaměřuje na román *Pán věže* jako na nedocenené a často opomíjené dílo, na druhou stranu však zase mlčí o *Černé hvězdě*. Vyzdvihuje také tvorbu Kantůrkové z posledních let – *Nečas* a *Nečasův román*.

Pracovala jsem rovněž s online slovníky. *Portál české literatury* pojímá souhrnně dílo Evy Kantůrkové, všímá si charakteristických rysů její tvorby a uvádí přehled jejích nejvýznamnějších próz. Přiložený seznam bibliografie je bohužel zpracován velmi nedbale, uvádí pouze díla vydaná po roce 1990, a to ještě ne všechna. Oproti tomu webový *Slovník české literatury po roce 1945* přináší velmi dobře zpracované heslo. Obsahuje širší údaje o životě a veřejné činnosti spisovatelky než ostatní odborné publikace, přináší podrobný přehled tvorby doplněný základními informacemi o stěžejních dílech, snaží se postihnout literární vývoj autorky a hlavní rysy její tvorby, dále uvádí bibliografický výčet vydaných děl, nejen beletristických, a nemalý seznam odborné literatury týkající se Evy Kantůrkové a jejích děl.

Pro zpracování životopisných údajů jsem dále čerpala z knihy rozhovorů Mileny Niklové s Evou Kantůrkovou *Pravda a báseň Evy Kantůrkové* a ze vzpomínkové knihy Evy Kantůrkové a Václava Duška *Vy nám taky: momentky života*.

Při interpretacích próz jsem se opírala o vlastní rozbor textů, o studie ze slovníkových publikací (*Český dekameron*, *Slovník českého románu 1945-1991*, *Slovník české prózy 1945-1994*) a o stati a recenze z odborných časopisů, jejichž přehled je opět uveden v seznamu použité literatury.

Z autorů zabývajících se soustavněji dílem Kantůrkové bych uvedla např. Aleše Hamana.

III. ŽIVOT EVY KANTŮRKOVÉ

Eva Kantůrková se narodila v Praze 11. května 1930. Matka Bohumila Sílová (1908-1957) byla spisovatelkou, věnovala se literatuře pro děti, otec Jiří Síla (1911-1960) byl komunistickým novinářem a scénáristou. Rodiče se rozvedli, když byl jejich dceři rok. Jelikož se matka o dítě nemohla sama postarat, předala malou Evu babičce, své nevlastní matce. Ta pracovala jako vrchní kuchařka v Jedličkově ústavu na Vyšehradě. Nebylo jí však dovoleno, aby si vnučku v ústavu nechala nastálo, proto malou Evu odvezla ke svému synovci a jeho ženě na venkov. Kantůrková vyrůstala sice bez vlastních rodičů, ale podle jejích slov měla šťastné dětství v láskyplném prostředí¹. Její pěstouni zatím neměli své vlastní děti a starali se o ni jako o vlastní.

Dětství strávila Eva Kantůrková v rozpolcenosti mezi dvěma světy. Bydlela v Řepčicích, obecnou školu vychodila ve Velkých Popovicích, ale nevlastní rodiče ji příliš nepouštěli mezi ostatní děti. Na prázdniny jezdila za babičkou do Prahy. Maminka jí psala dopisy a občas za ní jezdila po škole do Popovic. Zažila prostředí vesnice i města, ale ani do jednoho zcela nepatřila.

V 11 letech opustila Řepčice a vrátila se do Prahy. Babička prosadila, že vnučka nastoupí do klášterní internátní školy. Postupně vystřídal tři tyto instituce - internát Charity v Pětikostelní ulici (dnes Sněmovní), internát v klášteře Panny Marie v Ječné ulici a klášter V Jámě. Babička doufala, že vnučka takto získá křesťanskou výchovu a zbožnost, ale prostředí kláštera zanechalo v Kantůrkové v tomto ohledu spíše negativní zkušenost.

Ve 12 letech si ji matka vzala z kláštera do své péče a Kantůrková začala docházet do školy ve Vojtěšské ulici. Bydlely v malém bytě na Národní třídě. Byl to vlastně jen pokoj v advokátní kanceláři a k němu náležející koupelna, používaná taktéž jako kuchyňka. Bohumila Sílová za války nesměla vydávat knížky, od vydavatele dostávala jen jakési zálohy na budoucí díla, žily tudíž chudě a odkázány na babiččinu pomoc. U maminky zažila malá Eva liberální výchovu. Nic jí nebylo zakazováno, ale nesměla zklamat, musela plnit své domácí povinnosti a o vše se musela dělit napůl

---

¹ Nyklová, Milena. Pravda a báseň Evy Kantůrkové.

s matkou – podle její maminky byla totiž příliš navyklá na život jedináčka, kterému bylo dopřáno vše, co bylo v silách pěstounů a babičky, i když se kvůli tomu museli sami omezit. Okupace doléhala na rodinu každý den. Věděly, že maminku mohou kdykoli zatknout. Bohumila Sílová se často účastnila diskusních dýchánek v Mánesu a dceru brávala s sebou. Možná zde má počátek zájem o věci veřejné a angažovanost, která Kantůrkovou provází po celý život.

Po válce nastává pro Bohumilu Sílovou nejúspěšnější období. Stává se známou, oblíbenou a uznávanou autorkou – proslavily ji především pohádky o Pavím očku, je členkou vedení Syndikátu spisovatelů a vede dětskou rubriku v Rudém právu. Účastní se taktéž častých akcí umělecké společnosti na Dobříši, kam dcera jezdí s ní. Jelikož malý byt se stal pro matku a dospívající dceru nedostačující, zařídila maminka Evě stálý pobyt na dobříšském zámku. Na gymnázium dojížděla do Příbrami.

Jelikož se volnost ve výchově začala projevovat negativně – např. v horším se prospěchu, rozhodla se Bohumila Sílová, že dcera školu opustí a nastoupí do fabriky. Jak Kantůrková vzpomíná, dělnická třída a proletářská výchova byla pro tehdejší komunistické umělce velkou módou a prostředí továrny mělo mít blahodárný vliv na výchovu mladé ženy². A tak se šestnáctiletá Eva přistěhovala k babičce do bytu u Vyšehradu a nastoupila do Interpharmy v Modřanech jako laboratorní pracovnice.

Prostředí fabriky ale Kantůrkové nepřiřostlo k srdci. Po práci chodila za kamarády do redakce časopisu a začala toužit po jiné práci. Prostředí redakce jí nebylo úplně cizí, protože již dříve navštěvovala rodiče ve vydavatelstvích novin, kde pracovali. Novinařina jí lákala víc než práce v továrně. Opustila tedy Interpharmu a odešla pracovat do Svazu mládeže, kde měla na starost zpravodajství pro tisk. Začala také psát - v časopisu Směna byla uveřejněna její první povídka.

Prostředí Svazu mládeže bylo důležitým životním mezníkem i díky tomu, že se zde seznámila se svým prvním mužem Janem Šternem (*1924). Vzali se roku 1949 a ještě téhož roku se jim narodil syn Ivan. Druhý syn Jan přišel na svět v roce 1953. V roce 1950 nastoupila Kantůrková do deníku Mladá fronta, odkud po roce odešla na dělnickou přípravku dodělat si maturitu a následně studovat filosofii a historii. První dva ročníky strávila na Vysoké škole politických a hospodářských věd, pak už studovala na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy, kterou absolvovala v roce 1956 prací *Slovanská lípa v roce 1848*. Původně měla nastoupit do Slovanského ústavu, ale díky osobním výhradám jedné asistentky šla nakonec pracovat jako tajemnice do Československého svazu mládeže na Strojní fakultě ČVUT, kde působila v letech 1956-1958.

---

² Kantůrková, Eva - Dušek, Václav. Vy nám taky: momentky života.

Ve svazu se poznala s Jiřím Kantůrkem (1932-1998), s nímž navázala vztah, kvůli kterému se s Janem Šternem rozvedla. Starší syn Ivan připadl do péče otci, mladší Jan zůstal s matkou. Provdlala se podruhé a s Jiřím Kantůrkem žila až do jeho smrti. Jak sama vzpomíná, podařilo se jim s bývalým mužem a jeho novou manželkou udržet velkou rodinu a zajistit tak dětem výchovu bez citového strádání.³ V 60. letech chvíli působila jako elévka v televizi a v letech 1966-1967 pracovala v Československém ústředí knižní kultury, což byl úřad ministerstva kultury pro vydavatele novin a nakladatelství. Úřad schvaloval ediční plány, kontroloval jejich dodržování, podílel se na přípravě edic, přiděloval papír. Kantůrková měla přidělená tři nakladatelství – Mladou frontu, Československého spisovatele a Státní nakladatelství dětské knihy. Krom těchto zaměstnání byla ženou v domácnosti a věnovala se literatuře.

První literární úspěch zaznamenala s povídkou *Když odejde kuň*, která vyhrála literární soutěž Rudého práva. Díky tomuto ocenění vydala roku 1966 sbírku povídek *Jen si tak maličko povyskočit*. Od roku 1967 se stala spisovatelkou z povolání. Druhým vydaným dílem byla *Smuteční slavnost* (1967), v roce 1969 vyšel Kantůrkové ještě román *Po potopě*. Další dvě díla napsaná v 60. letech – *Nulový bod* (1970) a *Pozůstalost pana Ábela* (1970) – se již do prodeje nedostala, celá jejich vydání byla zničena a autorku postihl zákaz vydávání. Jelikož Jiří Kantůrek působil v období pražského jara v televizi, byla po roce 1968 profesními změnami poznamenána celá rodina. Pod tlakem začínající normalizace se Kantůrková nervově zhroutila a byla krátce hospitalizována na psychiatrické klinice v Kateřinkách.

Na seznam zakázaných autorů patřila Kantůrková celá 70. a 80. léta. Psaní se nevzdala, ale díla mohla pod svým jménem vydávat pouze v exilu nebo samizdatu. Kromě vydávání svých knížek přispívala též do časopisů. Vstoupit do proudu oficiální tvorby bylo možné pouze díky krytí jménem jiného neperzekuovaného autora. Tuto možnost jí poskytl např. Karel Pokorný, který převzal autorství několika jejích textů. V 70. letech Kantůrková psala (např. *Černá hvězda* a *Pán věže*), ale začala se také s manželem zapojovat v disentu. Podíleli se např. na podpisové akci za propuštění Vladimíra Škutiny, na vydávání samizdatového časopisu, Kantůrková přispívala do exilových i samizdatových periodik a podepsala Chartu 77. Začala se o ně zajímat tajná policie, zažili také první výslechy. V roce 1980 dostala poprvé nabídku dělat mluvčí Charty, ale jelikož se necítila dostatečně zkušená a bála se, že by mohla podlehnout nátlaku ze strany STB, tento post odmítla.

V roce 1980 jí vyšla v zahraničí kniha obsahující rozhovory se ženami, které byly osobně či skrze manžely poznamenány režimem (*Sešly jsme se v této knize*). O rok později byl zadržen francouzský kamion převážející mimo

³ Nyklová, Milena. Pravda a báseň Evy Kantůrkové.

jiné výtisky této knihy a časopisy obsahující Kantůrkové fejetony a jejich autorka byla spolu s dalšími disidenty obviněna z podvracení republiky. Téměř rok (od května 1981 do března 1982) strávila ve vazební věznici v Ruzyni. Proti obviněným se nakonec proces neuskutečnil, ale stíhání bylo zastaveno až v prosinci 1989. Po návratu z vězení autorka sepsala své nejznámější dílo *Přítelkyně z domu smutku*.

Přišla další nabídka na post mluvčí Charty 77 a tu již spisovatelka přijala. Spolu s Petruškou Šustrovou a Jiřím Diensbierem tak zastupovala Chartu v roce 1985. Mluvčí měli za úkol reagovat na aktuální události, připravovali a podepisovali se pod prohlášení Charty, po uveřejnění dokumentů měli hájit před mocí stanoviska Charty 77. Její opoziční aktivity přirozeně vyústili v účast na událostech sametové revoluce. Podílela se na založení Občanského fóra, její manžel byl jeho mluvčím.

Po převratu nadále zůstala aktivní ve veřejném životě. V letech 1990-1992 byla poslankyní České národní rady. Působila v kulturním výboru, kde se zasadila o vznik fondu na podporu filmu a zasloužila se rovněž o vznik společnosti na podporu Národní knihovny. Byla také dvakrát předsedkyní Obce spisovatelů, od roku 2003 je členkou Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, 1998-2000 působila jako ředitelka Odboru literatury a knihoven Ministerstva kultury České republiky, v letech 2006 a 2007 byla prezidentkou Akademie literatury české.

Kromě svých aktivit v disentu a později ve veřejném životě se Kantůrková věnuje i nadále literatuře. V 80. letech napsala mimo již zmíněných *Přítelkyň z domu smutku* např. rozsáhlé dílo *Jan Hus* a vycházely jí prózy v exilu. Na začátku 90. let, kdy došlo k masovému vydávání zakázaných autorů, slavily knížky Evy Kantůrkové velký úspěch. Přidávala ale i nová díla: vzpomínkové knihy *Památník* (1994), *Záznamy paměti* (1997) a román *Zahrada dětství jménem Eden* (1998) završující její románovou trilogii. Za poslední jmenovanou knihu dostala cenu Egona Hostovského. Po smrti svého muže vydala deníkové záznamy *Nejsi* (1999). Do nového tisíciletí vstoupila autorka se snahou hledat velký námět pro román ze současnosti. Předzvěstí tohoto díla má být trilogie o spisovateli Nečasovi. Nadále tedy zůstává jak spisovatelkou, tak osobou činnou na poli veřejného dění.

IV. OD SVAZÁCKÉ MLÁDEŽE K DISENTU

Na tvorbu Kantůrkové měl značný vliv vývoj jejího politického smýšlení. Politické názory se promítají do mnoha jejích děl a společenský vývoj ovlivnil možnost vydávání, tím pádem i dostupnost jejího díla čtenářům.

Primární vliv na utváření jejích názorů měli rodiče a výchova. Matka i otec patřili k levicovým intelektuálům, do komunistické strany vstoupili v roce 1930. Bohumila Sílová byla členkou spisovatelského sdružení Blok, které působilo v letech 1936-1939, opíralo se o zásady socialistického realismu po vzoru Sovětského svazu a proklamovalo také antifašistické postoje. Chodívala číst dětem nezaměstnaných knížky a v její vlastní tvorbě zaměřené na dětské čtenáře se taktéž objevuje společenský apel (např. *Bajky*, 1956). Pěstounská rodina sice ke komunismu nijak netíhla, ale chudoba, se kterou se na vesnici a pak i ve městě setkala, měla vliv na utváření jejího smyslu pro sociální spravedlnost. V rozhovoru s Michalem Černíkem sama uvádí: „*Sociální křivdy jsem tedy nacházela ve vlastním prostředí a cítila jsem je jako velkou nespravedlnost.*“⁴

Po druhé světové válce byla nabídka politických stran díky košickému vládnímu programu značně omezená. Další výběr pak mladé Kantůrkové omezoval fakt, že k národním socialistům se hlásila především mládež z bohatších rodin. V té době bydlela se svojí matkou, jejíž vliv byl tudíž také jedním z důvodů, proč ještě před dovršením plnoletosti vstoupila do komunistické strany. V 50. letech patřila k nadšené komunistické mládeži, jako elévka v Mladé frontě psala mimo jiné články o budování socialismu. O nespravedlnostech při kolektivizacích vesnic a o tom, že politické procesy byly sehrané, se dovídala až zpětně. Vystřízlivění přišlo především díky osobní zkušenosti. „*Měla jsem ve vězení švagra, nepochybně nevinného. To byly momenty, kdy člověk dozrával a začal tušit, že něco základního není v pořádku.*“⁵ Pravdivý pohled na združstevňování jí poskytla teta, u které vyrůstala a jež jí ukázala konkrétní případy lidí, které znala jako malá.

Díky tomuto prohlédnutí se postupem času přesunula do vnitřní opozice a v 60. letech se zpětně vypořádává s předešlým obdobím i ve svých knížkách. Ve *Smuteční slavnosti* (1967) se vrací k tématu násilné kolektivizace vesnic, v románu *Po potopě* (1969) pak reflektuje společenskou změnu po únorovém převratu a její zničující vliv na konkrétním příběhu výtvarnice. Stále však jde o kritiku praktik 50. let, ne komunismu jako takového.

V 60. letech patřila Kantůrková k reformní větvi KSČ, která věřila v možnost přerodu systému v „socialismus s lidskou tváří“. Srpen 1968 a následné události však ukázaly, že tento vývoj je nemožný. Kantůrková

⁴ Černík, Michal: 33 životů. S. 195.

⁵ Černík, Michal: 33 životů. S. 196.

následkem těchto změn vystupuje v roce 1970 z komunistické strany a postupem času se začíná angažovat v disentu. S tím přichází samozřejmě i zákaz vydávání. Na začátku 70. let píše román *Černá hvězda* (Kolín 1982), kde je již znát mnohem kritičtější tón vůči poválečnému politickému vývoji a nemožnost reformace komunismu. Mezi tématy se objevují politické procesy, je zde vykreslena atmosféra strachu panující ve společnosti, donašečství, politický protekcionismus a kariérismus prostý jakýchkoli etických zásad.

Na konci 70. let se stala signatářkou Charty 77. Dokument nejprve nechtěla podepsat, protože nerada přidávala podpis pod něco, co sama nevytvořila, názor ale změnila, když viděla, jak jsou stíháni její přátelé a že nepodepsání vyznívá jako tichý souhlas s režimem.⁶ Nejen díky této akci se o ní začala zajímat tajná policie. Její sledování zesílilo především v době, kdy byla mluvčí Charty (1985). Kantůrková patřila mezi disidenty, kteří zastávali pravidlo dialogu s mocí. Nesnažili se vyvolávat konflikty, na jejichž základě by končili ve vězení, v důsledku čehož by byla přerušena jejich činnost, avšak pokoušeli se o polooficiální činnost, apelaci např. pomocí dokumentů oficiálně podávaných přes podatelnu do parlamentu, upozorňování na porušování lidských práv apod. Kantůrková přispívala také do samizdatových a exilových periodik – např. *Svědectví*, *Listy*, *Obsah*, *Kritický sborník*. Účastnila se též disidentských setkání a oslav u Havlových na Hrádečku, u Stankovičových v Hrobce a jinde.

Jakožto protest proti totalitním praktikám a postihu jednotlivých lidí za jejich politické názory vznikl soubor rozhovorů *Sešly jsme se v této knize* (Kolín 1980). Své osobní zkušenosti z vězení spisovatelka zúročila v knize *Přítelkyně z domu smutku* (Kolín 1984). Téma disentu a atmosféra normalizace je též součástí díla *Pán věže* (1990).

Manžel Jiří Kantůrek byl spoluzakladatelem Hnutí za občanskou svobodu (1987), spolu se podíleli na založení Občanského fóra a zapojili se do událostí sametové revoluce. Po převratu se Kantůrková stala na dva roky poslankyní. Své názory na společenský vývoj po roce 1989 vyjádřila v souborech *Památník* a *Záznamy paměti*. Ač se jedná z velké části o memoárové prózy, je zde zřetelné propojení se současným děním na politické scéně a skrz řádky procítá jasné zklamání z polistopadového vývoje v politice a ve společnosti. Společenské změny a česká podoba kapitalismu se odráží i v románové trilogii o spisovateli Nečasovi, v níž se Kantůrková snaží nalézt silné téma, které by zrcadlilo současný stav v naší zemi.

V poslední době vzbudila pozornost její návštěva Číny (2005), která přinesla značně kontroverzní reakce. V rozhovorech, příspěvcích do periodik a v knize *Most přes dlouhou řeku* (2006) reflektuje Kantůrková tuto zemi

---

⁵ Nyklová, Milena. Pravda a báseň Evy Kantůrkové.

a její režim velmi idylicky a s nekritickým obdivem obhájí změny, které prý vedou k otevřené společnosti. V odborné společnosti se rozvedla debata řešící otázku, zda by měla Obec spisovatelů navazovat kontakty s čínskou kulturou a spisovateli, jinak se začaly ozývat pobouřené hlasy upozorňující na porušování základních lidských práv a svobod, cenzuru a nemožnost svobodného vyjadřování v této asijské velmoci a vyjadřující znepokojení, že toto vše spisovatelka opomenula. Údiv pak vyvolal především fakt, že autorka v době normalizace zakázaná a mající osobní zkušenost s totalitním postihem a vězením se tak kladně vyjadřuje o čínském režimu.

V. LITERÁRNÍ TVORBA A OSUDY KNIH

Rozsáhlé literární dílo Evy Kantůrkové vznikalo v dlouhém časovém období – publikuje od 60. let a dodnes je stále literárně činná. Její tvorbu jsem rozdělila do tří období, která jsou vymezena především odlišnou společensko-politickou atmosférou a s tím související možností oficiálního vydávání jejích knih. Přehled daného období doplňují rozbory vybraných děl. Pro interpretaci jsem volila knihy, které jsou jednak stěžejními díly v její tvorbě a jež dle mého názoru zůstávají pro čtenáře stále poutavé a témata živé.

Jistou výjimku tvoří část věnovaná *Janu Husovi*. Jedná se o jedno z nejvýznamnějších děl Kantůrkové, avšak vzhledem k tomu, že tento text není zaměřen na běžného čtenáře a jeho interpretace vyžaduje i jisté historické a filosofické zázemí, rozhodla jsem zmínit ho sice podrobněji, ale nezařazuji jeho kompletní interpretaci.

• 60. LÉTA: LITERÁRNÍ ZAČÁTKY A PRVNÍ ÚSPĚCHY

O vlastní literární činnost se Kantůrková začala pokoušet již v průběhu 50. let. První povídku uveřejnila v časopise *Směna* a postupně jich v různých časopisech publikovala více. Pokouší se také o první román, který zasazuje do prostředí továrny na pneumatiky. Jiří Kantůrek byl po jejím rozvodu s Janem Šternem profesně potrestán a byl nucen nastoupit do gumárny. Doma ženě vyprávěl všemožné historky z práce, jež ji inspirovaly k tomuto výtvaru. Podle autorčiných slov to bylo tlusté dílo, které prošlo i nakladatelským hodnocením, ale vydavatele nenašlo, což prý bylo štěstí, neboť román neměl

valnou úroveň a Kantůrková sama rukopis po pár letech zničila.⁷ Později však rozpracovala příběh inženýra, který byl do továrny poslán za trest z vysokého úřadu a vznikla z toho kniha *Nulový bod*.

Do literárního povědomí vstoupila úspěšně až v polovině 60. let povídkou *Když odejde kuň*, kterou přihlásila do soutěže Rudého práva. Příběh z vesnice je vyprávěn očima koně, jenž uteče ze statku, jelikož nesnese krutost hospodářů vyvolanou vnějším vlivem. V soutěži získala první místo. Mladá fronta v té době připravovala Edici mladé cesty a vyzvala autorku vítězné povídky k napsání celé sbírky.

Tak roku 1966 vyšla první kniha Evy Kantůrkové s názvem *Jen si tak maličko povyskočit*. Soubor povídek se tematicky zaměřuje především na mezilidské vztahy a jejich křehkost. Nalezneme zde příběhy náhodných citových vzplanutí, milenecký poměr provdané ženy, ale i problematické vztahy k rodičům. Objevuje se zde již téma viny a možnost jejího vykoupení, které autorka později často používá. Mimo jiné tato sbírka obsahuje též povídku *Já se tam vrátím*, což je zárodečná forma *Smuteční slavnosti*.

○ SMUTEČNÍ SLAVNOST

Kriticko-společenský román o kolektivizaci venkova v 50. letech a o jejích důsledcích v mezilidských vztazích vyšel jako druhé dílo Evy Kantůrkové. V době násilného združstevňování venkovských hospodářství byla autorka začínající novinářkou a nadšenou komunistkou obhajující výhody těchto změn. Oči jí otevřela až teta, která ji vychovávala. Ukázala neteři zblízka realitu, nespravedlnost a zřůdnost kolektivizace na příbězích lidí, jež znala z dětství.⁸

Smuteční slavnost byla vydána v roce 1967, ale díky problémům v tiskárně se na pulty knihkupců dostala až na jaře 1968, což mělo neblahý vliv na přijetí u čtenářů, neboť změny ve společnosti znamenaly i posun v žádaných tématech. Kritika spisovatelce vytýkala přílišný příklon k tradiční vesnické próze, konvenční výběr a ztvárnění postav, slohovou neodlišenost výpovědí, slabou kompozici a ztrácející se hlavní poselství knihy. I přes toto chladné přijetí se próza dočkala zfilmování. Věra Kalábová vycítila silné téma, které příběh nese, a požádala autorku o vytvoření scénáře. Stejnojmenný film natočil Zdeněk Sirový v roce 1969. Vzhledem k jeho kritickému rázu už ale nebylo povoleno promítání – premiéry se dočkal až na konci roku 1989, v roce 1990 se mu dostalo několika ocenění

⁷ Kantůrková, Eva - Dušek, Václav. Vy nám taky: momentky života.

⁸ Kantůrková, Eva - Dušek, Václav. Vy nám taky: momentky života.

na filmových festivalech. Podle Evy Kantůrkové film, jenž zachovává téma, ale pozornost soustředí více na postavu Chladila, předčil knihu.⁹

Svým tématem se kniha řadí mezi literaturu 60. let, která kritickým pohledem přehodnocuje oficiální obraz kolektivizace v 50. letech. Mezi tato díla patří také např. *Sekyra* od Ludvíka Vaculíka, *Hodina ticha* od Ivana Klímy či *Svatá noc* Jana Procházky.

Román se skládá z prologu a sedmnácti kapitol, které jsou vyprávěny šesti postavami. Každý protagonista podává subjektivní výpověď - v něčem se vyprávěči shodují, v něčem doplňují, někde se rozcházejí. Čtenář nedostává celistvou a jednoznačnou rekonstrukci událostí, ale souhrn mnoha pohledů, který ho má přivést k samostatné interpretaci autorčina obrazu doby nedávno minulé. Tato nejednoznačnost nejspíše způsobila pocit ztrácejícího se smyslu, jenž byl v době vydání dílu vytýkán. Domnívám se však, že šlo o záměr autorky. Snažila se postihnout složitost doby a změn ve společnosti, křivdy, nespravedlnost a vinu, ale i nesnadné hodnocení minulosti. Tím, že se nesoustředí na jeden problém a poselství díla není tak jednoduše viditelné, přivádí čtenáře ke složitější úvaze. Minulost nelze hodnotit zjednodušeně, vztahy mezi lidskými činy jsou provázané a skutečný lidský život a skuteční lidé nejsou černobílí, a to chtěla zaznamenat i ve svém románu.

Jednotlivé promluvy nejsou stylisticky odlišeny (s výjimkou farářovy kapitoly), což na jedné straně snižuje důvěryhodnost a osobitost výpovědí (to bylo taktéž terčem kritiky), na straně druhé to však zajišťuje jednoduitu díla a jeho čtivost.

Středem děje je boj Matyldy Chladilové o pohřeb jejího muže Jana Chladila, vystěhovaného statkáře, který chce vypravit z jejich bývalého stavení. Z výpovědí jednotlivých postav je pak poskládána mozaika životů několika protagonistů a proměna společnosti a vztahů na vesnici a v přilehlém městečku. Próza má hvězdicovitou strukturu. V centru stojí postava stranického tajemníka Václava Januše, která ač nemá vlastní kapitolu, je ústředním hrdinou knihy. Jednotlivé výpovědi pak rekonstruují především jeho vývoj od mladého muzikanta, truhláře a řezbáře v nábytkárně až po politicky nejmocnějšího muže kraje a vzájemný vztah postav k němu. Krom toho se dovídáme více i o dalších postavách a jednotliví vyprávěči také prozrazují leccos sami o sobě. Díky tomu se v díle nalézají několik dějových pásem a zápletek. Jednotlivé promluvy se uskutečňují po Chladilově pohřbu, a tedy i po Janušově smrti, někdy v 60. letech, ale časově zahrnují tři desetiletí – sahají až do předválečné doby. Postupně se ke slovu dostává primář, Janušův kamarád Antonín Mazanec, Janušův bývalý podřízený Alois Devera, vdova Matylda Chladilová, Janušův šofér a místní farář.

Poprvé se zde objevuje pro Kantůrkovou typická forma retrospektivního románu, později použitá např. v dílech *Po potopě* či v *Černé*

---

⁹ Nyklová, Milena: *Pravda a báseň* Evy Kantůrkové.

hvězdě, tentokrát však za pomoci více vypravěčů. Spisovatelka vychází ze dvou vzájemně provázaných tragických událostí soustředěných do jednoho dne (smrt Januše a pohřeb Chladila), které zasáhnou životy mnoha lidí a jednotlivé postavy jsou nuceny svým svědomím a pocitem viny vzpomínat, hledat souvislosti s ději minulými a možné příčiny událostí současných. Jak se shodují jednotliví vypravěči, mrtvý totiž nad lidmi získává moc, jakou nemá žádný živý. Jednak do všech zasévá zrnko viny – on je mrtvý, zatímco my všichni zůstáváme naživu, za druhé jeho smrt nastavuje zrcadlo jak svému životu, tak životu všech ostatních. „*Když člověk zemře, všechno, čím jsme mu ublížili nebo ukřivdili, nabude nadpřirozených rozměrů.*“¹⁰ Ač zaživa byli Januš i Chladil posuzováni různě, po smrti je všichni vidí jako mučedníky.

Jednotlivé postavy díky pohřbu a tragickému úmrtí Januše zabředávají do bludiště svých vzpomínek, rekapitulují pro sebe i pro čtenáře zásadní momenty svých životů ve vztahu k zemřelým a poukazují na nitky, které se vinou mezi lidskými činy a spojují jednotlivé události, jež dělí mnohdy dlouhé časové období. Jelikož přítomnost není jen výsledkem momentálních pohnutek a bezprostředních příčin, ale je především plodem minulosti. A kdo chce pochopit přítomnost, musí se snažit pochopit i minulost. „*Lidské skutky vidím jako koule na kulečnicku, jedna předává druhé svou energii a vyvolává její pohyb, a lidé jsou navzájem svázáni svými činy, svazky to mohou být zcela neviditelné, ale ten pohyb vysoustruhované slonoviny, to je to skutečné, pravé proudění. Existence tohoto neviditelného světa, jehož vztahy znají jen zasvěcení, se obyčejně provalí jako nějaká tragédie nebo neštěstí nebo zločin.*“¹¹

Hlavní postava románu Václav Januš se jako mladík vypracoval na uznávaného řezbářského mistra v nábytkárně patřící místnímu baronovi, za války byl partyzánem, po válce vstoupil do politiky a postupně vystoupal až na místo stranického tajemníka majícího moc nad Bezděšovem a přilehlými vesnicemi. Rozhodováním o pohřbu Chladila se dostává na rozcestí, kde obě cesty vedou do záhuby. Nepovolením pohřbu by vzbudil mezi lidmi odsouzení a nenávisť, jeho povolením zase vyvolal nevoli stranických kolegů i nadřízených, neboť pohřeb přerostl v demonstraci proti politickému vedení kraje a Janušovým praktikám, především proti násilnému vystěhování zesnulého sedláka. Zvolené téma by mohlo autora svádět k zjednodušování a černobílému vykreslení postav. Bylo by jistě snadné komunistického funkcionáře zobrazit jako bídáka a vystěhovaného statkáře jako poctivého, pracovitého muže milujícího půdu. Ale Kantůrková k takovému lacinému kýči nesahá a naopak ještě stíží morální hodnocení situace. Januš je ukázán jako člověk pracovitý, slušný, poctivý a vnitřně spravedlivý. Je to milující manžel a otec. Byl zapálený komunista a jeho politické přesvědčení bylo opravdové. Chyboval však, když pro přechod

¹⁰ Kantůrková, Eva. Smuteční slavnost. S. 108.

¹¹ Kantůrková, Eva. Smuteční slavnost. S. 28.

k „lepší“ společnosti přijal jakožto nutný nástroj i násilí. Neměl sice žaludek krutě naložit s Chladilem, proto tuto povinnost uložil Deverovi, ale přesto nese zodpovědnost za tento čin, neboť dobře věděl, co nastane. Oproti němu Chladil je muž nemorální, chamtivý a sobecký. I proto má však v jejich společném střetu Chladil navrch – neboť pokud mravně slušný člověk násilím potupí křiváka, je jeho jednání o to víc hodno odsouzení.

Januš byl muž, který rád vedl a ovládal ostatní lidi. A když se mu dostalo moci, jaké jiní neměli, nechal se jí omámit. Nejvíce je tato jeho změna vystižena ve střetech s Antonínem Mazancem, dlouholetým kamarádem, který zde často vystupuje jako Janušovo svědomí. Připomíná mu jeho staré mravní ideály a odklon od nich. Januš Mazancovi říká: „*O to jsme vždycky usilovali. Odhodit všechny zátěže, všechny zdržovačky, diplomatický tanec mezi vejci. Vládnout. Mít moc. Sami a jediní...*“¹² Ten ho ale upozorňuje, že moc přece není vítězství, ale pouze začátek cesty k němu a zvedá varovný prst: „*Moc je velké pokušení a dá se zneužít...*“¹³ Mazance s Janušem pojilo přátelství a partyzánská minulost. Za války, kdy spolu bojovali a snili o lepším uspořádání světa, se také nejvíce ukazoval charakter lidí. Neboť každý nebyl ochotný ukryt ruské vojáky, pomoci Janušově skupině či jeho ženě předvolané na výslech, protože za vše hrozil trest smrti. Ale po únorovém převratu se změnil i nepřítel – kdo byl hrdinou za války, nyní mohl být třídním nepřítelem. Zatímco Mazanec zastává obecné mravní hodnoty, Januš jakoby neslyšel, jeho mravní hodnocení je již poplatné době. „*Kdy už ti konečně dojde, že dnes není pětáctýřicátý? Situace se změnila. Dneska posuzujeme každého jinak než tenkrát. Kdo byl dobrý tenkrát, nemusí být dobrý dneska. Takový je vývoj a nevyhne se ani přednostovi...*“¹⁴ Relativizace morálky podle požadavků momentální politické situace znamená úplný konec jejich přátelství, neboť pro Mazance je zcela nepřijatelná.

Moc a stranická funkce s sebou nese nejen privilegia, ale také odpovědnost a náročné rozhodování a i nemožnost vystupovat vždy za sebe jako za soukromou osobu. Na tento aspekt upozorňuje Janušova manželka Baruška. „*On na sobě nese víc než my. Víc než všichni tady.*“¹⁵ Nastoluje tím otázku, jak hodnotit činy a odpovědnost Januše jako soukromé osoby a jako osoby úřední. Lze vůbec oddělovat takto mravní rozhodování a svědomí za své konání na soukromé a pracovní či si člověk musí vždy ponechat plnou integritu osobnosti a hledat nadřazenou či absolutní mravní hodnotu?

Januš v noci po dni, jenž znamenal konec jeho závratné stranické kariéry a který zahýbal jeho svědomím, odchází na Stoličnick, po stezce, která jeho partyzánské skupině za války zachránila život, a padá do propasti, kde zemře na prochladnutí. Zda šel záměrně spáchat sebevraždu či zda jen hledal

¹² Kantůrková, Eva. Smuteční slavnost. S. 125.

¹³ Kantůrková, Eva. Smuteční slavnost. S. 125.

¹⁴ Kantůrková, Eva. Smuteční slavnost. S. 126.

¹⁵ Kantůrková, Eva. Smuteční slavnost. S. 200.

ztracené ideály z mládí, to netušíme. Tragiku konce okresního tajemníka podtrhuje zjištění, že Devera jeho stopy sledoval a mohl tudíž Januše zachránit, pokud by se příliš brzo nevrátil zpátky do města.

A kdo byl Jan Chladil, jehož pohřeb stál za Janušovým pádem? „*Jan Chladil, syn bezděšovského kramáře, se oženil s kulhavou Matyldou, jejího starého otce odstěhoval hned po svatbě do přístavku, protože ten provedl tu hloupost, že hospodářství připsal mladým. Januš ho odhadl dobře. Chladil nemiloval půdu, říkali o něm, že nikdy neprošel polem a nerozemnul hroudu hlíny a nepřivoněl k ní. Sňatkem s Matyldou získal majetek a chtěl ho rozmnožit a jednal by tak, ať by vyženoval cokoli, třeba krčmu nebo parní mlýn; vesnice ho sice přijala do rovnocenného sousedství, jeho hospodářství patřilo ke středním, měl tři páry koní a museli s ním počítat, ale nikdo si ho doopravdy nevážil. Svažovští sedláci byli sice chrapouni, ale měli smysl pro důstojnost a pro sousedské soužití, a k některým věcem, které dělal Jan Chladil, by se nikdy nesnížili: Ve Svažově se nikdy nenajímali potah za peníze, vždycky si ho ten, kdo potah potřeboval, odpracoval. Půl dne orání koňmi, půl dne práce na sedlákové poli, taková byla sazba. Pro domkáře to byla sazba přístupná, protože pracovní síla byla levná, ale peněz nebylo nikdy dost; vybírat za potah peníze, s tím začal až Chladil. A bylo samozřejmostí půjčovat si navzájem obilí a brambory na sadbu, a když sedlák mlátil, přibral k svému i těch několik pytlů kozičkářových a potom mu je svezl do mlýna semlít a nikdy se o tom nevedlo účetnictví; ceduličky taky zavedl až Jan Chladil: nutil lidi, aby se podepisovali na lístečky a pak za nimi chodil a vymáhal: „Dlužíte mi za orání.“ A když nemohli zaplatit, soudil se s nimi.“¹⁶ (s.79)*

Nebyl to muž na vesnici oblíbený, ale bojoval za stejnou věc jako ostatní rolníci – za samostatnost svého hospodářství. Byl krutě potrestán, aby se ostatní zalekli, přestali odporovat a rychle vstoupili do družstva. Jeho dům byl zabrán a rozkraden. A když byl vystěhován, nikdo se nepostavil na jeho obranu.

Matylda si svého muže nevážila a nemilovala ho. Nikde ho nenazývá manželem, vždy říká Jan Chladil. Pro ní to byl bídák, který drze a chamtivě přišel žádat o její ruku, zmocnil se hospodářství jejích rodičů a díky své pýše nakonec připravil rodinu o domov. Po své porážce pak Chladil odmítal pracovat, začal pít a svou ženu soustavně psychicky týrat. Matylda manžela nenáviděla, nikdy mu neodpustila své ponížení a život s ním brala i jako pomstu vůči jemu samotnému, neboť mu vším stále připomínala, co rodině způsobil. Zároveň však byla Matylda morálně silnou osobností a ctěla manželství. Neopustila ho i z toho důvodu, že jednou byla jeho ženou, což jí ukládá být s ním i ve zlém. Rozhodla se splnit i Chladilovo poslední přání a všemi prostředky docílit povolení pohřbu ve Svažově, aby mu navrátila lidskou důstojnost alespoň po smrti, když za života tuto důstojnost neměl ani

¹⁶ Kantůrková, Eva. Smuteční slavnost. S. 79.

před vlastní manželkou. Smuteční slavnost je tedy i příběhem ženy, která ač je sama slabá, vyčerpaná a společensky znevýhodněná, sebere veškeré své síly, bojuje s mocenským aparátem a vítězí. Motiv pohřbu, který nechtějí mocnější představitelé povolit, je taktéž odkazem na Antigonu.

Ten, kdo byl bezprostředním původcem Chladilova neštěstí a kdo se mrtvého Chladila také nejvíc bojí, je Alois Devera. Pocházel z chudé rodiny ze Svažova. Otec pil a on se sourozenci vyrůstal v neutěšených podmínkách. Bohatství místních sedláků a ponižování, které se mu za dětství dostalo, v něm zakořenilo velkou zášť. Devera touží po kariéře, po tom, aby se konečně dostal z nuzných poměrů, ale byl by rád, kdyby nemusel vynakládat příliš námahy a práce. Využil tedy nových možností v politice po únoru 1948 a vstoupil do služeb strany. Do Svažova se vrací po letech, nejen aby založil družstvo, ale především aby se mstil místním za své ponížení a bídu. Učinil nejen co bylo potřeba pro zájem strany, ale nechal navíc celé vyvlastněné stavení vyplnit svým nastávajícím tchánem. Jeho kariéra postupuje a on se dostává na místo odborového ředitele. A najednou přichází povolení Chladilova pohřbu. Devera se začíná bát o své postavení a snaží se předejít pádu. Je sice potrestán rozpadem manželství, neboť jeho duševně chorá žena neunesla nápor svědomí, začne šílet a pořeže svého muže, ale svou kariéru si udrží a veškerou politickou odpovědnost přenesl na Januše. Janušův řidič na Deverovo konto poznamenává: „Rozzlobilo mě, s jakou si vykračuje důležitostí a napadlo mě, že na všechno hrozné, co se kdy přihodí, doplácet vždycky jiní než ti, kteří by doplácet měli. Podle prosté lidské spravedlnosti by měl za Chladila platit Devera, protože on ho nejen vystěhoval, jak zněl příkaz, ale on ho taky vykradl a bezdůvodně krutě ponižil. Jenomže tihle Deverové se vždycky v rozhodující chvíli ukáží jako insolventní a platit musí jiní.“¹⁷

Specifickou skupinu postav tvoří ženy – Matylda Chladilová, Baruška Janušová a Tonka Deverová. První dvě jmenované pojí dávné přátelství. Matylda také proti vůli muže za války ukrývala Barušku, když partyzána Januše hledali Němci. A Baruška, ač žena tajemníka, neváhá, jde Chladilovi na pohřeb a ve smutečním průvodu pak kráčí vedle Matyldy. Baruška byla známá i tím, že kdokoli potřeboval, zašel žádat o pomoc ji a ona pak vyprosila potřebné na muži. Dokonce jesličky Januš na její přímlovu opravil, i když už to bylo v době, kdy byl značně protinábožensky orientován. Obě ženy zde působí jako nositelky nadčasových mravních principů.

Tonka sice není takto jednoznačně kladnou postavou, ale představuje schopnost člověka probudit své svědomí a pokusit se alespoň částečně odčinit svou vinu. Tonku otec poslal po Chladilově vystěhování pomáhat Deverovi a pokud možno ho i svést, byl hnán vidinou zisku majetku a lukrativního ženicha. Tonka šla jen z poslušnosti a ze strachu před otcem. Ke svatbě nakonec došlo, ale z její strany to byl akt lásky. Z ukradených věcí si vzala

¹⁷ Kantůrková, Eva. Smuteční slavnost. S. 148.

jen Matyldinu výbavu a náušnice, a to za účelem uchování jejích věcí do doby, než jí je bude moct vrátit. Žila s Deverou a díky jeho vzestupu se i ona měla dobře. Nicméně svědomí a pocit spoluviny v ní hlodal. Vnitřní tlak u ní v den pohřbu nechal propuknout záchvatu šílenství. Snaží se vzbudit pokání i ve svém muži, ale to se jí ani násilím nepovede.

Zvláštní postavení mezi postavami má primář. Kantůrková v románu zachovává klasickou představu o maloměstském doktorovi. Je to bytost se speciálním statusem. Sice nepatří k rodákům, ale svým postavením si za dlouhou dobu působení získává uznání a respekt. Ve své profesi si také může dovolit nadstranickost. Všechny zná, ví i o mnoha věcech, které jsou většinou města skryty, jeho služby potřebují všichni bez rozdílu. Vzhledem k jeho vzdělání, inteligenci a přehledu k němu někteří chodí i pro radu či si jen podebatovat. Jako postava působí místy příliš idylicky a nerealisticky. Výjimečné postavení má i ve struktuře díla – jeho vyprávění knihu po prologu zahajuje a i jí končí.

Jedním z témat románu je také manželství. Představeny jsou nám tři jeho podoby. Manželství Janušových začíná až pohádkově a je příběhem zakázané lásky. Chudý vnuk kořenářky se zamiluje do dcerky bohatých sedláků a ta jeho lásku opětuje. Baruščini rodiče nejsou ženichem nadšeni, všemožně se snaží milencům zabránit ve schůzkách a dívka musí utíkat za svým milým potají. Nevzdávají se však, Baruška od rodičů uteče a Januš si jí narychlo a tajně bere za ženu. Jejich manželství zažilo mnoho zkoušek, především za války, ale obstálo a oni se nepřestávají milovat. Matylda s Janem jsou prototypem dohodnutého sňatku. Matylda je od porodu tělesně postižená – kulhá, díky tomu není lehké sehnat si ženicha. Chladil přichází žádat o její ruku a nahlas tento problém vyslovuje. Nabízí jí manželství výměnou za prosperující hospodářství. Matyldě se již tímto zošklivil na celý život, ale přesto souhlasí, neboť touží po dětech a nemůže si příliš vybírat, kromě toho kdokoli jiný by ji žádal o ruku pod stejnou pohnutkou. A pak tu máme ještě Deverovo manželství, které vzešlo z lásky Tonky a z Deverovy zřítnosti. Devera měl sice Tonku také rád, ale bral si ji z jiného důvodu. Byl to kariérista hnáný záští způsobenou chudobou, ze které pocházel. Snahu využít změněné poměry na vesnici a ukázat všem sedlákům, jaký je najednou pán, mohl podpořit i svazkem s nejchudší dívkou Svažova. „*Vyšvihnout se sám a vytáhnout s sebou ještě Tonku! Cítil jsem se na to dost silný a připadalo mi, že Tonku naopak potřebuji, protože jejím vzestupem budu moci měřit i vzestup svůj.*“¹⁸ První dvě manželství končí smrtí mužů, třetí ukončuje žena svým psychickým běsněním.

Hlavním tématem *Smuteční slavnosti* je sice kolektivizace venkova, ale román nezůstává pouze politicko-společenskou kritikou doby poúnorové. Autorka nastoluje nadčasové otázky viny a odpovědnosti za následky svých

¹⁸ Kantůrková, Eva. *Smuteční slavnost*. S. 118.

činů, jejich provázanost se skutky jiných lidí, dotýká se tématu moci, možnosti jejího zneužití, nástrojů, které používá, ale i tíhy, kterou musí nést mocný člověk, dotýká se partnerských vztahů a poukazuje na morální sílu, kterou i slabá žena může porazit mocné pány, dosáhnout vítězství a navrátit člověku jeho důstojnost.

○ PO POTOPĚ

V roce 1969 vyšel Kantůrkové román *Po potopě*. Psala ho v druhé polovině 60. let. Vyšel v roce 1969 a vzhledem k tomu, že autorka v únoru následujícího roku vystoupila z komunistické strany a stala se spisovatelkou zakázanou, bylo toto dílo na dlouhou dobu její poslední oficiálně vydanou knihou u nás.

Následujícího roku měl vyjít *Nulový bod*. Kantůrková tuto knihu napsala v letech 1966-67 a nabídla ji Československému spisovateli, ale tam vydání odmítli, nakladatelství Svoboda s autorkou podepsalo smlouvu, ale nakonec k vydání nedošlo. Vydala ji až Práce v roce 1970, ale to už byla spisovatelka na indexu zakázaných autorů, a tak byl celý náklad zničen. Příběh o ministerském úředníkovi, který díky převratu v roce 1948 ztrácí slibnou kariéru, nadále prožívá další životní tragédie a nakonec ukončuje život sebevraždou, se ke čtenářům již nedostal. Stejný osud potkal i *Pozůstalost pana Ábela*. Náklad z roku 1971 byl spolu se zbytkem výtisků *Po potopě* zničen. Díla Kantůrkové byla také stažena z knihoven.

Román *Po potopě* je úvodním dílem značně autobiografické trilogie čerpající z rodinného života autorky. Předlohou Sylvie Donátové byla matka Evy Kantůrkové – spisovatelka Bohumila Sílová. Jedním z podnětů k napsání této části byla i potřeba osobně se vyrovnat s mamčinou nemocí a traumatem z ní, které jako dcera zažila.¹⁹

Dílo lze zařadit ke konfrontační próze 60. let, jež se většinou opírá o příběh ze současnosti a ve které se hrdina vzpomínkami vrací do 50. let, nazírá zpětně společenský vývoj a nějakým způsobem se s ním vyrovnává. K tomuto proudu se řadí také např. *Přesýpací hodiny* (Karel Houba) či *Věční milenci* (Bohuslav Brezovský). Mimo to knihu můžeme také začlenit do proudu psychologické prózy líčící psychickou nemoc, možné příčiny a zdárné vyléčení.

Vzhledem k době, kdy román *Po potopě* vyšel, byly jeho ohlasy smíšené – první kritiky přijaly knihu veskrze pozitivně, ale díky silicím normalizačním tlakům byly další reakce z tendenčních důvodů k autorce a dílu nevlídné.

¹⁹ Nyklová, Milena: Pravda a báseň Evy Kantůrkové

Potopou je nazývána psychická nemoc hlavní protagonistky (schizofrenie) a jak románový název napovídá, příběh je vyprávěn po jejím překlenutí. Titul však odkazuje i k biblické potopě a spojuje ji s poučnou situací u nás.

Vypravěč a hlavní postava v jednom se vrací k jednomu sobotnímu dni, kdy byla pacientka propuštěna na zkoušku z psychiatrické léčebny. Tento den však tvoří jen rámec. Sylva popisuje svou cestu domů a co vše ve svém bytě dělala, ale těžiště příběhu tvoří vzpomínky a asociace, které se jí honí hlavou a jež jsou vyvolávány též vnějšími podněty – ušák, nalezené kresby, sporák atd. Tím, že je využita ich-forma (tak jako u celé trilogie), je umožněno značně subjektivní vyprávění a vzhled do vnitřního života ženy, která si ještě není jistá svým uzdravením a pátrá po všech možných příčinách životní krize, ale i po možných východiscích z ní. Čtenář se skrz proud vědomí dovídá o životních peripetiích malířky, seznamuje se s jejími láskami, manželstvím, nevlastní matkou, dcerou, kamarády. Vzpomínky z podvědomí vyplouvají na přeskáčku, někdy se vypravěč od původního tématu dostává k jinému a pak se vrací. Kompozice je sice složitější, prolíná se zde několik dějových linií, ale zůstává pro čtenáře přehledná a srozumitelná.

Celý příběh je vyprávěn zpětně, s odstupem umožňujícím vypravěči věcnější vyjadřování, jistý nadhled a přehodnocení situace, přidávání poznámek a hodnocení, ale i podkreslení pozitivním tónem vyplívajícím z vědomí happy endu a slyšitelným ve vypravování. „*Na tomhle místě a na mnoha jiných musím přiznat, že moje vyprávění o jednom sobotním odpoledni má přece jeden háček: není to týž člověk, který tenkrát jednal a který nyní mluví.*“²⁰

Stejně jako čas je i prostor jasně daný, ale opět jen rámcový. Kromě cesty z kliniky se celý den pohybujeme po Sylvině bytě, který je dopodrobna vykreslen, ale v průběhu vyprávění se ocitáme díky vzpomínkám v různých časových a dějových pásmech a prostorách – klub výtvarníků, byt nevlastní matky, lázně aj. Sylvinky chloubá – prosklený byt na střeše domu na Národní třídě – vytváří základ pro konkrétní asociace a epizody z života hrdinky, díky kterým se prostor postupně rozšiřuje.

V bytě se nalézá i třináctá komnata – prostor uzavřený za staženou roletou, kde jsou ukryty všechny Sylviny práce a výtvarné pomůcky a kde se v době nemoci ukrýval výtvarník její choré mysli – Kubíček. Vytažení rolety provází jednak strach ze skrývaného a obava, zda zkouškou uzdravení projde, na druhé straně vyžaduje tento čin i velké odhodlání vstoupit zpátky do normálního života a podívat se pravdě do očí.

V průběhu románu se mihne mnoho postav, které dokreslují soukromý a profesní život hlavní protagonistky. Velký prostor je ponechán bývalému milenci L., několikrát jsou připomínány rodinné vztahy s bývalým mužem,

²⁰ Kantůrková, Eva: Po potopě. S. 45.

jeho druhou ženou, s dcerou Janou. Dvě postavy přímo zasahují do samoty onoho sobotního dne - kamarád Vilém, se kterým Sylva dvakrát telefonuje, a Babi, nevlastní matka, která přichází na návštěvu.

Hrdinka Sylva Donátová je emancipovaná levicová výtvarnice na prahu čtyřicítky, která se navrácí z léčebny do normálního života. Své psychické zhroucení považuje především za následek rozpadu velké lásky, tudíž svou mysl obrací ve velké míře právě k bývalému milenci a k analýze jejich vztahu. L. byl o několik let starší než Sylva, byl to úctyhodný muž, uznávaný profesor, spořádaný manžel a otec, moudrý, s dobrým společenským a profesním postavením. Sylva se do něj zamilovala, to, že je ženatý, jí nevadilo, neboť jak sám říkal, jeho manželství bylo už jen formální, takže nemusela mít pocit, že se o muže dělí s jinou ženou, kromě toho sama o manželství nestála. Vzhledem ke svému věku měla pocit, že má poslední šanci prožít opravdovou lásku, plně se jí oddala a prožila s L. několik krásných let.

Lásku Sylva pojímá v duchu emancipace jako vztah dvou samostatných jedinců, kteří vůči sobě nemají žádné závazky, nemají právo se nikterak na druhého vázat, cokoli od něj očekávat. Jsou spolu, protože spolu chtějí být zrovna teď, pokud tomu bude zítra jinak, pak zítra už spolu nebudou. Sylva prožívá různé nezávazné romány s muži, většinou se svými kamarády z umělecké skupiny, často se nejedná o lásku, ale jen o sex. Pouze dvakrát se skutečně zamilovala, vpustila muže do svého života, vzdala se svých zásad, ale pokaždé to dopadlo špatně. Poprvé tak mluví o svém bývalém muži, podruhé o své lásce k profesoru L.

Jakoby s L. konečně našla velkou lásku, která odpovídá jejím představám a která jí neubírá volnost. A přitom muž, do nějž byla zamilovaná, byl zcela opačný, jeho život naprosto konvenční. „... a L. mi říkal: *„Tvá svobodomyslnost je úžasná. Teprve s tebou chápu, že jenom v úplné volnosti může vykvést skutečná láska“* - - - a já se chechtala tomu nádhernému paradoxu: jak Sylva Donátová milovala profesora L.K. vlastně za to, že on na ní obdivoval něco, co sám neměl.“²¹ Hned na začátku si s L. slíbili, že pokud se z nějakého důvodu stane pro jednoho z nich jejich láska obtíží, ukončí ji. Volnomyšlenkářská hrdinka si nepřipouštěla či nechtěla vidět, že její poměr k milenci přerostl ve vztah, který již s volností nemá nic společného, uvědomuje si to až zpětně. Zůstává sice mimomanželským, ale jinak Sylvě natolik prorostl do života, že jeho rozpad zasáhne silně její psychiku. „*Vmísil se do mého života a postupem času, jak se naše láska rozrůstala vzhůru a jak zároveň odspodu uhnívala, byla jsem připravena o všechno: o přátele, o sebedůvěru, o čistotu, o hrdost...*“²²

Při pohledu na Sylvin ideál volných vztahů je na místě otázka, zda se vůbec dá opravdová láska plně prožívat bez odpovědnosti vůči druhému,

²¹ Kantůrková, Eva: Po potopě. S. 78.

²² Kantůrková, Eva: Po potopě. S. 129.

bez přizpůsobení svého života milovanému jedinci a bez jakýchkoli závazků mezi milenci.

Krach milostného vztahu však není jedinou příčinou schizofrenie. Ač se láska s L. pomalu rozpadá, prožívají spolu krásný měsíc v lázních, kam byla poslána díky začínajícím psychickým potížím - hrdinka začala vidět zeleně a nebyla schopna malovat. Sylva je od mládí přesvědčenou komunistkou. 30. léta prožila v chudobě, válku ve velké bídě a pod neustálou hrozbou zatčení. Tři roky po válce může konečně volně tvořit, vystavuje samostatně svoje díla, ilustruje knihy, má mnoho zakázek, uznání i slušné finanční příjmy. Ale po únorovém převratu dochází i ke kulturní revoluci. Sylva ani se svým levicovým smýšlením není schopná pochopit mladou generaci, která zasedá ve vedoucích funkcích, a dostat jejím novým nárokům na umění. Až zjištění, že neobstála ani jako umělkyně, ani jako milenka dá naplno propuknout chorobě.

Téma politických zvratů a jejich vliv na život malířky je jaksí v příběhu skryt, není násilně vnucován čtenáři, ale je stále přítomný. Již na začátku knihy je však klima ve společnosti dáno do souvislosti s psychickým zdravím jedinců. „Každý výkyv doby se projeví nápirem na psychiatrii...“²³ Sylva patřila k předválečným komunistům, které po roce 1948 vystřídala mladší generace. Všichni se nebyli schopni přizpůsobit a upadli tak v nemilost. Ani nechápali, proč by se měli obávat nějakých postihů, vždyť oni byli ti, co od počátku bojovali za komunistické ideály. Tak i Sylva nerozumí tomu, proč by její umělecky dobré, přitom tématicky neškodné kresby mohly být režimu na obtíž. Na rozdíl od ní se její exmanžel dokázal rychleji zorientovat a přizpůsobit novým požadavkům doby. „Sylvo! Ty nevíš, co je to moc. Ty si můžeš dovolit nevědět to ... mechanismus moci ... buď se přidáš a jdeš nahoru, anebo to můžeš předem zabalit ... a všechno můžeš zabalit: talent, schopnosti, ctižádost ... nebudou ti nanic, když se nezařadíš.“²⁴ Celková kritika praktik 50. let je však přeci jen umírněná, neboť kniha je psána v době, kdy autorka sice znala zřůdnost a následky komunistického puče, ale zároveň ještě věřila v možnost reformace režimu jako takového.

Po návratu z léčení se Sylva dovídá, že po výpovědi z nakladatelství následovalo i vyloučení ze svazu výtvarníků. Tak jí režim kromě ideálů vzal i možnost věnovat se tomu, co má ráda, i možnost obživy. Kamarádi z výtvarné skupiny, na které spoléhala, se za ni nepostavili. Především od Viléma, s nímž ji pojilo dlouholeté přátelství, stmelené mimo jiné těžkými časy okupace, to byla nečekaná rána. Možná to od něj byla msta zhrzeného a odvrhnutého milence, možná jen ústupek době, neboť kamarádství se Sylvou nebylo politicky a profesně výhodné.

Román je také sondou do netradičních rodinných vztahů. Sylva vyrůstala s nevlastní matkou, kterou zde nazývá Babi. Jejich vzájemný vztah

²³ Kantůrková, Eva: Po potopě. S. 6.

²⁴ Kantůrková, Eva: Po potopě. S. 112-113.

byl vždy komplikovaný a doprovázený zvláštní vzájemnou závislostí. „*Babi – můj ochránce, Babi – moje zlá víla ...*“²⁵ Babi se stává osudovou postavou nejen pro Sylvu, ale i pro vnučku Janu (*Zahrada dětství jménem Eden*). Na jednu stranu rozpíná nad rodinou ochranná křídla, živí dceru s vnučkou za doby okupace, kdykoli je potřeba, tak pomůže. Na stranu druhou dceru psychicky týrá a neustále zasahuje do jejího života. „*Celý život si lámu hlavu, proč jsem ji nikdy nedokázala úplně setřást, proč jsem trpěla, aby její zlovolnost nade mnou visela jako uhrančivý stín, ze kterého nedokážu vystoupit; tolikrát mi ublížila, poškodila mě a pokazila mi tolik pěkných věcí a já, přestože jsem nebyla krví její krve, namísto co bych se od ní odvrátila, cítila jsem se k ní po každém jejím zlém kousku ještě víc připoutána.*“²⁶ Ač je hrdinka dospělá žena, která se dokázala sama probíjet životem, ve vztahu ke své matce se zdá nedospělá, neschopná být tak rázná jako v jiných životních situacích. V jejich vzájemném vztahu se mísí láska i nenávist, obdiv i pohrdání. „*Tyranská, příživnická Babi. A jak jí říct, že nám překáží, že nás dopaluje, že nám vadí? Jak jí to říct, když obdivujeme její silu a zdatnost a když ji přese všechno, čím nás souží, máme rády?*“²⁷ Dcera Jana je v tomto ohledu vyspělejší a schopná více eliminovat vliv babičky.

Babi je přes všechna negativa, která dcera zmiňuje, rozhodně silná a zajímavá osobnost. Dokázala si dvakrát vybudovat dobré postavení – jednou jako panská, podruhé jako vedoucí kuchyně. Snahu stát se porodní asistentkou a dostat se do nezávislého pracovního poměru ji pokazila právě Sylva. Obstála i jako samostatná matka, která vychovala vyvdanou dceru, a postarala se i o vnučku místo své dcery. Tím vším vzbuzovala u Sylvy obdiv, neboť která jiná žena dokázala být v dané době tak úspěšnou a samostatnou bytostí.

Byla to žena několikrát životem zklamána, a proto možná tvrdá, nepřístupná a neschopná projevovat skutečné city. Toužila být milována, avšak neuměla to jinak, než si lásku, uznání a obdiv vynucovat, často veřejně od druhých, když toho nedocílila u svých nejbližších. Jediné, co cenného v životě skutečně měla, na čem jí nejvíce záleželo a co nechtěla ztratit, byla právě dcera s vnučkou, snad z toho důvodu na nich tak lpěla a odmítala je nechat osamostatnit se. Protože co jiného by jí pak zbylo? O koho jiného by se mohla starat? Pro koho šetřit peníze na přilepšenou?

Střet dcery a matky je také střetem dvou odlišných životních stylů. Babi reprezentuje tradiční měšťácké hodnoty zaměřené na rodinu a dbající na to, co o člověku míní druzí. Snažila se vychovat ze Sylvinky slušnou mladou dámu, obstarat jí dostačující vzdělání na obchodní akademii, umínila si opatřit jí ženicha, aby žila spořádaný život se zaopatřeným mužem dobrého postavení. Sylva se však rozhodla pro jiný život. Prosadila si uměleckou

²⁵ Kantůrková, Eva: Po potopě. S. 113.

²⁶ Kantůrková, Eva: Po potopě. S. 208.

²⁷ Kantůrková, Eva: Po potopě. S. 210.

školu, nabízeného ženicha odmítla, se svým milencem otěhotněla, aby jí matka povolila svatbu, vystoupila z církve, rozvedla se, chodila do společnosti, měla milence a nehodlala se vázat na muže. Byla emancipovanou ženou, která neváhala vyhodit z bytu manžela, otce svého dítěte, vzdát se svých mateřských závazků, obstarávat svojí obživu sama, neaspirovat na další svatbu, zachovat si ve všem svou nezávislost a svobodu. I díky těmto rozdílným přístupům k životu jsou jejich neshody tak časté a tak bouřlivé.

Nekonvenční a emancipovaný přístup hlavní protagonistky se týká i vztahu k vlastní dceři. „*Mateřství není posláním, tvrdívala jsem vždycky, mateřství je biologická funkce, která ženu, když ona nechce, nesmí diskvalifikovat na úroveň druhořadé lidské bytosti...*“²⁸ Mateřství v Sylvině pojetí se však ukazuje spíše jako krkavčí výchova, která matce zajišťuje volnost, ale dítěti přináší citové strádání. Janu předá do výchovy Babi, čímž ji sama nechává prožívat podobné tyranství, jaké pocítila ona jako malá a které své matce nemůže odpustit. Dcera sice zažila spokojené dětství u příbuzných, zdá se, že zvládla časté změny prostředí a že vzájemný vztah k vlastní matce je dobrý, kamarádský. Jak ale Sylva rekapituluje svůj život, zjišťuje, že Jana je přeci jen jejím stylem výchovy poznamenána. Dcera se s nechtěným těhotenstvím neobrací o pomoc na matku, ale potají podstupuje ilegální potrat a díky špatnému zákroku málem umře. Nedaří se jim vést ani hluboké hovory, které by matka s dcerou tak ráda vedla. „*...cítila to, co já, že totiž naše životy se v rozhodujících momentech neprotínají, jak by se měly protínat životy matky a dcery, ale že se pouze míjejí - - -*“²⁹ Přes to všechno se Sylvě podaří udržet s dcerou dobrý vztah, i když není typicky mateřský, a Jana je jediným člověkem, který při ní věrně stojí a i po potopě zůstává její jistotou.

Ve vzpomínkách se objeví i vztah k přítelkyni Elence, s níž přichází téma předků, poznání rodiny, ze které člověk pochází a rozdíl mezi šlechtou a plebem. Elenka je ze šlechtické rodiny, ale nehlásí se k ní. Rozhodla se utéci od své minulosti, žít jako člověk nezatížený majetkem, rodinnými vazbami, ani očekáváním příbuzných či předurčeností sociální vrstvy. Sylvu fascinuje, že zná kořeny své rodiny, zatímco ona o pokrevních příbuzných neví vůbec nic. Zná rozsáhlou rodinu nevlastní matky, ale na otce se jí zachovalo jen málo vzpomínek a jeden retušovaný portrét. Elenku zase uchvacuje Sylvino plebejství a nezatíženost rodinnou minulostí. Elenka za války umírá jako poslední člen svého rodu a s ní umírá i svět tradičních šlechtických větví, zatímco Sylva jakožto první svého neušlechtilého rodu přežívá, navíc i se svým potomkem. V souvislosti se snahou poznat pokrevní i nevlastní příbuzné se vynořuje otázka, jak moc jsme určováni geny našich předků a nakolik jsme odrazem prostředí a výchovy a zda nám může znalost rodičů a prarodičů pomoci k sebepoznání.

²⁸ Kantůrková, Eva: Po potopě. S. 40.

²⁹ Kantůrková, Eva: Po potopě. S. 49.

V knize se Sylva vrací ke svému krátkému manželství a dalším osudům svého muže. I když manželství Sylvinky a Jiřího nemělo dlouhého trvání a hlavní hrdinka ho rázně skončila, udržuje nadále přátelství se svým bývalým exmanželem a jeho druhou ženou Helenou. Zatímco Sylva se po válce nechala unášet úspěchem a jediné, co si do budoucna zajistila, byl prostorný moderní byt, Jiří s Helenou se dokázali přizpůsobit době a zařídit se do budoucna. Jiří dělá i v 50. letech kariéru v komunistickém deníku, jeho žena se rychle zorientovala v nové situaci a získala přepychový byt a nemalý majetek po Němcích. Je změna poměrů po únoru 1948 nezasáhla, neboť se dokázali přizpůsobit požadavkům doby. Jak však Sylva ví, i Jiřího v budoucnu čeká pád, i on zažije nepříjemné rozčarování, že nedokázal dostát nárokům a změnám ve společnosti.

Vzhledem k tomu, že psychická nemoc hlavní protagonistky není hlavním tématem knihy, není zde schizofrenie vylíčena vcelku, setkáváme se jen s několika samostatnými symptomy. Tyto příznaky ovšem líčí rozdvojenou osobnost velmi přesvědčivě. Díky inzulinovým šokům, které tvořily základ léčby, také hrdinka mnoho zapomněla. Může se sice těšit vědomím, že je již uzdravená, ale na druhou stranu je nucena též čelit strachu z toho, co zapomněla a co jí může být kýmkoli připomínáno. „... a vědomí, že jsem spáchala směšné věci a že se o nich mohu dovědět jen od druhých lidí, bylo nesnesitelné.“³⁰

Po potopě je sice především sondou do psychiky zralé ženy v situaci životní krize, ale není to román pouze o ztracené lásce, jak by se na první pohled mohlo zdát. Na pozadí Sylvina příběhu se odráží atmosféra doby 50. let a její ničující dopad je demonstrován na konkrétním životě jedné umělkyně. Značný prostor je zde také ponechán rodinným vztahům, které jsou dále řešeny z jiných úhlů v dalších dvou dílech trilogie. Sylva zapadá do ženské linie postav v díle Evy Kantůrkové, je představitelkou nezdolné ženské síly, která se dokáže ohlédnout za svým dosavadním životem, zanalyzovat svojí situaci a začít znova. A tak Sylva Donátová na závěr sebere veškeré své síly, vezme skicák a tužku a vrací se zpět do života.

○ POZŮSTALOST PANA ÁBELA

Dalším dílem napsaným v 60. letech byla kniha groteskního rázu o Janu Špačkovi. Původní titul *Až přiletí růžový plameňák* redaktor zavrhl a próza měla vyjít pod názvem *Pozůstalost pana Ábela* roku 1971. Ač její obsah

³⁰ Kantůrková, Eva: Po potopě. S. 66.

nemohl tehdejší cenzuru nikterak znepokojovat, byl celý náklad zabaven a znehodnocen, neboť autorka již byla na seznamu zakázaných autorů. Dílo se publikace dočkalo až v exilu roku 1977 v Kolíně nad Rýnem, na oficiální české vydání muselo čekat do roku 1990.

Podle prózy měl být původně natočen dokonce film. Na scénáři pracovala Kantůrková spolu s Věrou Kalábovou a Jurajem Herzem ještě před zamýšleným uvedením na trh, ale k jeho realizaci nedošlo. V 70. letech znemožnily natáčení politické důvody, v 90. letech pak zfilmování zabránila privatizace Barrandova.

Novela na jedné straně vybočuje z tvorby Evy Kantůrkové svým tragikomickým laděním. Autorka sama přiznává, že při vzniku díla se inspirovala poetikou Ladislava Fukse a pokusila se ji napodobit. Vyprávění má groteskní tón, celou knihu prostupuje předtucha blížící se katastrofy a hlavní hrdina je člověk vyčleňující se z běžné společnosti. Na stranu druhou však hlavní postava zapadá do linie mužských postav, u kterých Kantůrková zdůrazňuje otázky integrity osobnosti a morálky a na něž nahlíží s chápavým a shovívavým pohledem. V širším kontextu literatury se *Pozůstalost pana Ábela* řadí mezi moralistní díla 60. a začátku 70. let (např. Jaroslav Putík, Ivan Kříž).

Dílo je členěno do jedenácti kapitol bez nadpisu, označeny jsou jen římskými číslicemi. Zvláštní postavení má prostřední šestá kapitola. Na scéně se objevuje domeček pana Ábela, bývalá žena pana Špačka vyhání milence a předčasně rodí, milenec se pak zcela znemožňuje a Jan Špaček získává pocit, že se mu jeho plán daří a vše jde dokonce lépe než zamýšlel. Od další kapitoly se již začíná jeho svět bortit a ač on si příchod nastávající tragédie dlouho nepřiznává, Špaček-bůh je již sesazen z trůnu.

Jan Špaček je padesátiletý muž, který rád cituje Epiktéta, je čerstvě rozvedený, udržuje vztah s více ženami najednou a rád si s lidmi pohrává. Dlouho se zdá, že jeho promyšlený plán, jak mít více žen najednou, udržet vztahy s nimi vzájemně izolované a neztratit nově nabytou svobodu, mu skvěle vychází, ale nakonec se mu jeho vymyšlený systém zhroutí a on zůstává sám a opuštěn.

Stoicismus hlásal odevzdanost bohům a osudu, neboť člověk nemůže svůj osud změnit ani ovlivnit, může ho jen přijmout a tím žít v souladu s přirozeností. Zaměřuje se na etiku – vedení dobrého života, díky němuž člověk setrvává ve vyrovnanosti. Jan Špaček si ze stoické filozofie vybírá jen dobré rady do života, které mu umožňují proplouvat lehce a bez starostí, popřípadě díky citátům jen vytvářet dobrý dojem skromného člověka, a jeho morálka blížící se relativistickému pojetí podle momentální situace i jeho touha po blahobytu a konzumním štěstí je v naprostém rozporu s asketickým životem jeho oblíbeného učence. Můžeme říci, že se blíží až hédonismu. Člověk jistě neovlivní spoustu reálií svého života, nicméně tím, jak koná, rozhybává nitky osudů druhých lidí, nese za své činy odpovědnost a mnoho

z toho, co řekl či učinil, se vrací zpět k němu a zasahuje do jeho osudu. Jenže to Jan Špaček nevidí a s tím nepočítá. Sám sebe nazve bohem, neboť dokázal uzpůsobit svůj život svým potřebám, avšak přehlíží, že i on je zmítán činy druhých a vztahy s druhými nejsou řízeny jen jeho stvořitelskými schopnostmi. „*Jsem víc než bůh ... protože bůh sám je trojjediný, zatímco já jsem trojjedinost stvořil ... Jsem ten, který vše obhospodařuje ... Jsem ten, kolem něhož se vše točí.*“³¹ Kamarád Stein s ním polemizuje a upozorňuje ho na možná rizika, ale on v zahleděnosti do sebe odmítá veškeré argumenty nabourávající jeho plán.

Pan Špaček žije obklopen ženami – bývalá manželka Milena, prostoduchá milenka Betyna, láskyplná a chápající Magda, dcera Evženka, stará matka Betyny a malá holčička - nemanželská dcera. O synu Dušanovi padne jen několik zmínek, mihnou se podivné postavy překupníka Jaroslava a fotografa Vladimíra. Jedinou výraznější mužskou postavou v jeho životě je kamarád Karel Stein, jeho zpovědnice a rádce. Karlovi se podařilo uchovat si svobodu a skloubit nezávislost s rodinou. Ale jak sám Jana upozorňuje – on má jen jednu ženu. Celý příběh prostupuje jeho předtucha Špačkovy tragédie a dobře radí, že tři ženy jsou moc a není v silách muže udržet tolik paralelních vztahů bez nutných nepříjemných následků.

V díle se objevuje několik typů lásek. Manželská láska, kterou cítí Jan Špaček vůči Mileně. Ač ho jeho žena podváděla, očekává potomka s milencem a vůči svému muži je chladná, Špaček ji stále miluje, obdivuje její krásu a inteligenci a touží po tom, aby ho přijala zpět do svého života. Ale i sama Milena si je vědoma, že to, co on nazývá láskou k ní, je spíše vztah k domovu, bytu, všem věcem v něm a především jeho oblíba zaběhnutého života a odpor k tomu cokoli měnit. Špaček je doma hospodyňkou – vaří, stará se o vybavení domácnosti, připravuje snídane, oproti němu je Milena emancipovaná žena, která buduje kariéru v časopise, k domácím pracím má vztah nepřiliš horlivý. Přezdívá jí vévodkyně. Pyšná, vědomá si své převahy nad mužem, nelitostná. Když jí milenec opustí a narodí se jí dítě, Jan má pocit vítězství. Nezískal sice její lásku, ale stačí mu pocit, že je pro Milenu nepostradatelný, že získal zpět jakési pevné místo v jejich rodině a že se může starat o mimino.

Betynka představuje lásku vynucenou. Je to žena z vesnice, která se i přes svou snahu nikdy nestala městskou slečnou. Je hloupá, nehezka, bez vkusu, bez fantazie. Díky tomu, že touží po svatbě, snaží se připoutat si k sobě muže násilím. Pokaždé její lásky dopadají stejně – nápadník jí uteče. „...*protože ona nezná to tajemství jiných žen, které milostnými nocemi bezpečně proplovají do manželství...*“³² Když se jí dostane příležitosti, vtrhne hned po rozvodu do bytu Mileny, sbalí Špačkovy věci a ubytuje ho u sebe. Sprádá různé intriky, aby si Jana k sobě připoutala, ale nakonec

³¹ Kantůrková, Eva. Pozůstalost pana Ábela. S. 117.

³² Kantůrková, Eva. Pozůstalost pana Ábela. S. 139.

zjišťuje, že on nemá zájem, ona je proti němu slabá a její intelekt není schopen Špačka přelstít.

Třetí ženou Jana Špačka je Magda. Žije s bratrem v Brně a do Prahy přijíždí vždy na pozvání. Špaček jí volá, když je zničený nebo když je šťastný. Magda ho miluje nesobeckou láskou – ví o všech jeho ženách a lituje ho za jeho vyhnání z domova, za to, jak je Betynou zneužíván. Poznává, když jí lže, ale oceňuje, že nějaký muž je schopen namáhat se, aby si kvůli ní vymýšlel. Ničeho se na svém milém nedožadovala, přijížděla, aby s ním jen strávila pěkné chvíle. „*Hle, žena, která si ničeho neřádá, zelený strom, jak říká Karel Stein, hustý stín a pevná opora. Hle, žena skromná, spokojí se s malým dárkem, je vděčná za pár tuzexových desetikorun, a stejně pak za něj koupí jamajský rum a přiveze jej bratrovi jako dárek z Prahy.*“³³ Jejich vztah se však změní, když se za svým milencem přestěhuje do Prahy. Špaček tuto změnu nepostřehne. Magda již není přítelkyně, která tiše vyčkává na telegram. Byla přivedena do domečku, ze kterého má vybudovat domov, a je si tudíž se svým druhem rovna. Proto se vzbouří proti Špačkově návrhu, že se opět budou stěhovat, proti jeho uzavřenosti a neochotě cokoli jí vysvětlovat. A tak Jan Špaček sám vypudí ženu, která jediná v něm vyvolávala schopnost vidět růžové plameňáky.

Jan totiž netouží po ženách jako po objektech erotické lásky. Tvrdí o sobě dokonce, že je impotentní, i když nakonec dokazuje, že tomu tak není. Hledá možnost vzbudit přílet plameňáků v milostném objetí. Ptáci přilétají, když je šťastný, uvolněný, když mu začne pracovat fantazie a je v náručí plném lásky. „*Jak usínal, zhasínala i fantazie a propouštěla růžové plameňáky; mizeli jeden po druhém v temnotě noci, rozplývali se, odlesky štěstí a prosté lidské touhy po vzájemném poshovění ...*“³⁴ I v této jeho potřebě se projevuje jeho egoismus. Lásku ženy pěstuje pro svou vlastní potřebu, plameňáci ukojí jeho milostné touhy, ale potřeby a touhy ženy ho nezajímají.

Jediným opravdovým a vzájemným typem lásky je zde vztah mezi Špačkem a dcerou Evženkou. Dokud bydlel s rodinou, vedl s Evženkou hovory v kuchyni, snažil se jí uchránit před dopady rozvodu, chránil dokonce pověst Mileny u dětí. Dcera ho také vyhledala, když Milena vyhnala milence, neboť věděla, že jí pomoc neodmítne. Po narození nemanželské dcery byl schopen také starat se o miminko. Naplňoval tím sice i své potřeby, neboť se cítil být opět potřebný a nepostradatelný, nicméně miloval ho pro jeho bezmoc.

A pak tu bylo přátelství se stařenou. Betyny matka byla již mírně senilní. Bavila se tím, že ve své fantazii překrucovala staré vzpomínky a vymýšlela lidem nové příběhy, většinou značně morbidní zkazky z černé kroniky. S příchodem nového podnájemníka získala partnera, který ochotně

³³ Kantůrková, Eva. Pozůstalost pana Ábela. S. 51.

³⁴ Kantůrková, Eva. Pozůstalost pana Ábela. S. 52.

a rád poslouchal její historky, pobízel jí k ještě tragičtějším koncům a rozehrával s ní slovní hru.

Hra pro lidi a s lidmi byla jeho velkou zálibou. Jak často opakuje: „*Já jsem šašek, šášula takovej. Na hraní a pro legraci krásnejch dam.*“³⁵ Baví se nevinným šprýmováním se slečnami a ženami, ale hraje i pro své milenky. Ne aby je pobavil, ale aby je lží ošálil a neprozradil další vztahy a své pravé úmysly. Jeho výmysly se stupňují. Začne jezdit s kočárkem do parku a vypráví příběhy o tom, jak ovdověl či jak je mu jeho mladá žena nevěrná, nakonec si vymyslí i smrt dítěte. „*Hovory! Skutečnost vymyšlená, skutečnost vypravovaná, skutečnost přetavená podle potřeb očisty duše! ... S miminkem byl pan Špaček velkolepý lhář a klamač; vpijel ty rozhovory, lapal do sebe slova, která si vymýšlel a pronášel nahlas, jako narkoman lapá kouř opia. Sám sobě opojením, a nádavkem k tomu ty pohoršené, překvapené, zjihlé i zvědavé oči posluchačů. Krásná hra!*“³⁶ Pro Jana Špačka to byla zábava. Co je jen řečené, to neškodí. Skutečnost je pro něj dvojí – skutečná a vyprávěná. Slovo je mocné, obzvláště když je doplněno řádným hereckým výkonem.

Hrdina má pocit nepřemožitelnosti. Je šašek a zároveň vychytralá šelma. Má tři ženy a zvládá je udržet od sebe. Lže, kde se dá, a vždy mu je uvěřeno. Proplouvá životem nenáročně, bez většího cíle, stačí mu malé každodenní radosti a svou morálku tomu uzpůsobuje. Lidi kolem sebe bere jen jako loutky, které se snaží vodit za nitky. Nepočítá s tím, že to jsou živé bytosti, jež konají i z vlastní vůle, kterou on vždy neovlivní. A tak msta, kterou vykoná Vladimír skrz Milenu a Betynu, je pro něj nečekaná rána. O to větší, že příčinou není přímo jeho čin. Vladimír se totiž nesprávně domníval, že jeho žena našla skrývaný ateliér díky Špačkovu udání.

Domeček po panu Ábelovi, jeho tajná skrýš, je prozrazen, růžoví plameňáci odlétli, Magda se stěhuje zpět do Brna, stařena umírá a mimino odveze Milena k babičce. Tak už Janovi nezůstává ani jedna jeho radost. Ale přesto se nepozastavuje nad svým jednáním a vykračuje si vesele do dalších dnů. „*Kýval aktovčičkou a vykračoval si jako na veselku. Jan Špaček. Nepřemožitelný.*“³⁷ On vidí svou tragédii v odhalení úkrytu a ztrátě možnosti vidět své růžové plameňáky, ale skutečná tragédie Jana Špačka spočívá v tom, že ani jeho pád mu nepomohl prohlédnout jeho prázdný, lživý a směšný život.

Ač se širšímu českému publiku mohla novela představit až s dvacetiletým zpožděním, téma zůstalo živé. Typ člověka, který sobecky využívá druhé, naplňuje svůj život konzumním štěstím, přetváří si skutečnost pro své účely a nedbá na následky svého jednání vůči druhým lidem. Nejen jedinec jako takový, ale zároveň společnost, jejíž tradiční hodnoty se rozpadly, která umožňuje relativizaci hodnot, kde blaho jednotlivce může být nadřazeno nad blaho většiny a kde odpovědnost jedince vůči společnosti není

³⁵ Kantůrková, Eva. Pozůstalost pana Ábela. S. 26.

³⁶ Kantůrková, Eva. Pozůstalost pana Ábela. S. 111.

³⁷ Kantůrková, Eva. Pozůstalost pana Ábela. S. 162.

samozřejmá. Aktuální je také téma síly slova. Neboť slovo může být využito k vytvoření nové reality – vyprávěné. Kdo první vysloví svou verzi skutečného příběhu dostatečně věrně a rychle a předloží publiku, ten vytváří novou pravdu o skutečnosti.

• 70. A 80. LÉTA: DOBA ZAKÁZANÉ PUBLIKACE

Kantůrková se angažovala v Pražském jaru, na začátku roku 1970 vystoupila z komunistické strany, měla za sebou román kritizující komunismus 50. let a její manžel díky svému působení v televizi na konci 60. let figuroval na seznamu protirežimních lidí. Není proto divu, že se pro normalizační systém stala nežádoucí spisovatelkou a od počátku 70. let měla zákaz vydávání. V roce 1971 se nervově zhroutila, podle jejích slov byl příčinou strach, že už nebude moct dál psát.³⁸ Po třech měsících se však vrátila domů a začala se opět věnovat literatuře.

Nadále měla možnost publikace pod svým jménem pouze v samizdatu a v exilových edicích. Do proudu oficiální tvorby se mohla zapojit jen díky krytí jménem jiného povoleného autora. To jí umožnil např. Karel Pokorný, který převzal autorství několika textů – dramatizace *Bratra Žaka* od Ivana Olbrachta, libreto k opeře napsané na základě tohoto dramatu a scénář k televizní hře *Hospoda U tří nevěst*.

Na léta normalizace spisovatelka nicméně vzpomíná jako na léta vnitřní svobody.³⁹ Tím, že nemohla vydávat, nemusela ani čelit vnějším tlakům vydavatelů, měla naprostou volnost při výběru témat a měla i dostatek času na psaní. Její tvorba se v tomto období více politizovala. Začala také psát fejetony, eseje a studie, které publikovala v samizdatových edicích Petlice, Kvart a Expedice a v exilových časopisech Svědectví a Listy, také se zapojovala do veřejného života v rámci disentu.

○ ČERNÁ HVĚZDA

V letech 1970-1974 pracovala na dalším dílu trilogie, který vzniká v pořadí jako druhý, ale spisovatelka jej řadí v posloupnosti triptychu až na třetí místo. V románu *Černá hvězda* se na smrtelném loži ohlíží za svým životem komunistický novinář Jiří Donát, postava inspirovaná otcem Kantůrkové. Kniha vyšla v samizdatu v edici Petlice v roce 1977, exilové nakladatelství Index ji vydalo roku 1982, na oficiální české vydání si musela počkat do roku 1992.

Na přelomu 60. a 70. let vytvořila také soubor psychologických novel vydaný taktéž se zpožděním v Indexu roku 1988 pod názvem *Člověk v závěsu*, později uvedený jako *Krabička se šperky* (nakladatelství Horizont, 1992). Jedná se pět různorodých novel z let 1966-1971 lišících se jak námětem, tak kompozicí a tvořících nesourodý celek. Objevuje se zde např. hra s metatextem - *Člověk v závěsu*, v *Krabičce se šperky* se autorka pokouší o detektivní zápletku, *První den prázdnin* parafrázuje povídku *Bleděmodrá*

³⁸ Kantůrková, Eva- Dušek, Václav. Vy nám taky: momentky života.

³⁹ Kantůrková, Eva- Dušek, Václav. Vy nám taky: momentky života.

noc (součást prvotiny *Jen si tak maličko povyskočit*), novela *Dvě dívky potmě* skládá z útržkovitých příběhů dobu dospívání dvou dívek na konci války. Novela *Ten mokrý, těžký sníh* vypráví o dívce, která prchá od své macechy a snaží se dostat do Německa za strýcem. Následkem promočení bot ve sněhu a jejich zmrznutím přichází hrdinka o obě nohy. Jedná se o jeden z autorčiných námětů, který se postupně proměňuje, upravuje a objevuje se ve více dílech - v románech *Po potopě* a v *Zahradě dětství jménem Eden*.

Svým zaměřením se *Černá hvězda* řadí k linii románů 60. let podávající skrz bilanci života hrdiny obraz doby, jak je tomu např. v dílech Ivana Klímy, Jaroslava Putíka, Ludvíka Vaculíka. Stejného ražení je i první díl autorčiny trilogie. Kantůrková se však od svých výše zmíněných kolegů liší. Její hrdinové nejsou současníci, nýbrž patří k rodičovské generaci, na které demonstruje původní, předválečné či těsně poválečné ideály, jejich konfrontaci s dalším vývojem a konečně vystřízlivění a zklamání.

Samizdatové i exilové vydání vyvolalo několik kladných ohlasů, Jiří Pechar např. ocenil, že dílo si všímá předchozí generace, objevují se zde zajímavé mezigenerační vztahy, ale kritizoval chaotické zachycení rodinného života hrdiny. Kritika 90. let dílo chválí, vyzdvihuje formální stránku, ale např. Vladimír Piša se ptá, zda je kniha ještě stále aktuální a čtenářsky zajímavá. Jednak je značně vázána na dobové klima, jednak literární postupy, na svou dobu nové, dnes již nikoho nepřekvapí.

Román je značně rozsáhlý a jeho stavba je složitější než autorčina předešlá díla. Rámec tvoří nemocniční pokoj a pár posledních dní Jiřího Donáta. Přítomnost však do textu zasahuje málo a spíš jen podporuje představy a vzpomínky hlavní postavy. Těžiště tvoří vnitřní svět hrdiny. Ten zpětně nahlíží svůj život, svá tři nepovedená manželství, závrtný kariérní vzestup a pád, rodovou i dobovou podmíněnost svých úspěchů i neúspěchů.

Nejprve zvažuje, zda má ještě cenu bojovat za svůj život, ale brzy se oddává rezignaci a snaží se jen dobrat toho, co po sobě zanechá, jak ho budou vidět budoucí generace, především dcera Jana. Retrospektivní pasáže jsou prokládány několikastránkovými úvahami zabývajícími se jak hrdinou samotným, tak dějinami, obecnými zákony společenského vývoje, českou národní povahou, mezigeneračními vztahy, odpovědností jedince a jeho svědomím a mnoha dalšími otázkami.

Některé části textu stojí na pomezí vzpomínky, snu a halucinace, podle toho, jak je vědomí pacienta ovlivněno prášky a únavou, a nezřídka si pak vyprávěč v těchto pasážích pohrává s barevnými vjemy. Jinde se zase setkáváme s holými dialogy připomínajícími přepis odposlechu či scénář. Střídání takto odlišných stylů dodává dílu dynamičnost a umožňuje přechod od jednoho tématu k jinému.

Podobně si autorka hraje i s vyprávěčskou formou. Román je psán v ich-formě, vyprávěč je totožný s hlavní postavou. Místy však, především v dlouhých pasážích, se vyprávěčský subjekt odděluje od hrdiny a přechází

v er-formu. Textu to opět přidává svižnější ráz a napomáhá to pocitu objektivního pohledu. Vypravěč směřuje svůj monolog kromě čtenáře také ke konkrétním osobám a přímo je oslovuje – např. dcera, manželky, psychiatricka.

Metaforický název navozuje především představy pojící se k době vzniku a odkazující na symbol komunismu. V samotném textu hrdina tento pojem vysvětluje ale odlišně. „*Slyšela jste o černých hvězdách? Některý ten vztah se stane vaší černou hvězdou. Jsou to zvláštní hvězdy. Buď už vyhasínají nebo se ještě nerozzářily. ... Černá hvězda je obrovská svou hmotou, a tudíž svou přitažlivostí, propadlo vesmíru, vděčný námět fantastických románů. V životě se vaší černou hvězdou může stát kdokoli: stařec, dítě, krásná žena. Osudový vztah, který nevidíme, vztah, který nás neviditelně a mocně přitahuje---*“⁴⁰ Černou hvězdou tak pro Jiřího Donáta byla jistě jeho první žena Sylva, v pracovním životě jí byl jeho ochránce Starý pán.

Hlavní hrdina je představitel generace prvních komunistů nesoucí si z předválečné doby ideály sociální spravedlnosti a rovnosti. Ve svých vzpomínkách zaznamenává základní životní prožitky svých vrstevníků jako byla meziválečná hospodářská krize, hornické stávky, okupace a květnové povstání. Z chudého žurnalisty se po válce stal šéfredaktor, vysokoškolský učitel, člověk požívající ochrany nejvyššího muže strany a pohybující se ve vysokých stranických kruzích. Zatímco Donát si ponechává čisté politické ideály a staví na slušnosti a charakteru lidí, kolem něj se situace v 50. letech začíná radikálně měnit. Přichází druhá generace komunistů, mladí lidé hnaní kariérismem a ochotou přizpůsobit se momentální situaci a případné změně, s ambicí podílet se na moci. A také sama strana se mění, především zahajuje rozsáhlé čistky, nasazuje tajné agenty a shromažďuje kompromitující informace využitelné pro vydírání a pro mocenský boj.

Atmosféra 50. let je zde vykreslena jako doba politických procesů, donášení, podezírání a všeobecného strachu. „*Moc není živa silou, moc je živa strachem.*“⁴¹ „*Hnusná doba. Nejvlastnější skutečnost zakrývaná zdáním skutečnosti. Nikdo nepojmenuje věci pravými jmény.*“⁴² Ani vysocí funkcionáři si nemohou být jisti, že je kdykoli někdo nezatkne a neodsoudí k smrti či k dlouholetému vězení. I Donát se setkává s vydíráním, výslechy a vyhrožováním a je nucen hledat cesty, jak mravně obstát a neztratit svou tvář. „*Nejcennější, co člověk víc nemá než má, je lidská důstojnost.*“⁴³ Nehodlá si špinit ruce s mizery, spoléhá na své zásluhy z minula a na podporu Starého pána (odkazujícího na lidového prezidenta Zápotockého), ale to už v této době nestačí a Donát postupně ztrácí postavení, až končí jako řadový korektor a po smrti svého protektora je zbaven také členství ve straně.

⁴⁰ Kantůrková, Eva. Černá hvězda. S. 224-225.

⁴¹ Kantůrková, Eva. Černá hvězda. S. 444.

⁴² Kantůrková, Eva. Černá hvězda. S. 310.

⁴³ Kantůrková, Eva. Černá hvězda. S. 270.

Zklamání a deziluze působí silně na muže, jehož život byl se stranou spjat tak dlouho. „*Je to katapultování; mravní, existenční a psychické katapultování. Rozvrat a devalvace životních jistot.*“⁴⁴ Donát tak ztrácí zájem nejen o práci a politiku, ale i o život jako takový.

Vrací se zde též motiv z románu *Po potopě*, a to nemoc první ženy Sylvy, na níž je ukázán zničující vliv zklamání z poválečného vývoje. „... *hle, zvrácená doba se promítá ve zvráceném vědomí.*“⁴⁵ Nemoc a její průběh je zde popsán více drastičtěji než v předchozím dílu trilogie.

Postoje muže patřícího k předválečným komunistům jsou zde konfrontovány s naivitou, radikálností a ideologickou zaujatostí svazácké mládeže, jejímž reprezentantem je dcera Jana. Vývoj jejich názorů a vystřízlivění jsou ve zkratce zachyceny v rozhovorech s otcem. Působí tu také jako mravoličný kárce, který se nebojí kdykoli otci vytknout nepravost, ať v osobním životě či v politickém. Díky střetům otce a dcery se zde spojují obě generace, které ovlivňovaly 50. léta a nesou vinu za společenský vývoj v zemi. Otázka, jak jste mohli..., se pak neobrací jen na rodiče, ale i na jejich děti, tedy autorčiny současníky. Nedočkáme se však tvrdého odsouzení, ale spíše porozumění a odpuštění slabosti, naivity a nevědomosti obou generací. Jiří Donát je exemplárním příkladem mužské postavy, kterou autorka nahlíží s nadhledem a porozuměním k lidským chybám.

Při retrospektivě pounorové doby se objevuje téma pravdy. Co je pravda? Může se člověk pravdy dobrat? A mohou se následující generace dovědět pravdu o předešlých dobách? Kantůrková se k tomuto tématu opakovaně vrací v mnoha svých dílech, často spíš skrytě, jako např. ve *Smuteční slavnosti*, kdy čtenáři skrz různá svědectví ukazuje, jak je nelehké dopátrat se objektivní skutečnosti. Zde je však pravda námětem hovorů a úvah. „*Pravda není fakt. Pravda je její výklad.*“⁴⁶ Již samotné uchopení skutečnosti a její popsaní subjektivizuje pravdu. A aby člověk byl schopný nestranné reflexe problému, musí vnímat celé jeho pozadí. „*Pravda je něco tak složitého, pravda se skládá z takového množství vlivů, faktů, vztahů, mnohdy protikladných, protilehlých ...*“⁴⁷ Autorka však není pesimistka, která by zpochybňovala snahu dobrat se pravdy. Její pohled na nelehký lidský úkol spíš vede čtenáře k tomu, aby se vyvaroval rychlých soudů, více se zamýšlel nad všemi okolnostmi, byl shovívavější při hodnocení minulosti a neodsuzoval předešlé generace bez snahy poznat jejich motivaci a jejich možnosti. Také přináší naději, že pravda o totalitní době si jednou najde cestu k lidem. „*ON: Donáte! Pravdu má, kdo vyhrává. Pravda poražených se nikdy nedostane do dějin. JÁ: To je omyl. Pravdu poražených vždycky někdo vyhrabe, očistí a začne znova hájit.*“⁴⁸

⁴⁴ Kantůrková, Eva. Černá hvězda. S. 433.

⁴⁵ Kantůrková, Eva. Černá hvězda. S. 199.

⁴⁶ Kantůrková, Eva. Černá hvězda. S. 165.

⁴⁷ Kantůrková, Eva. Černá hvězda. S. 78.

⁴⁸ Kantůrková, Eva. Černá hvězda. S. 431.

Román nezachycuje jen veřejný život hrdiny. V oblasti osobního života a milostných vztahů se setkáváme s ženskými postavami, které jsou detailně vykresleny a jimž je dán značný prostor. Osudovou láskou na celý život byla pro Jiřího Donáta Sylva, jeho první láska a první manželka. Byla krásná, hrdá, pyšná, náročná a stala se pro něj ideálem, jehož nárokům nedokázal dostát a který díky své nevěře ztratil. I po jejich rozchodu k ní však zůstal připoután, nejen díky společné dceři, a je přítomen jak jejímu šílenství, tak její smrti.

Druhá žena Helena byla opakem sebevědomé, vzdělané a bohémské dámy Sylvy. Hloupoučká, přízemní, ale obětavá, praktická a schopná přizpůsobit se době. Dokázala Donátovi dát to, co Sylva nedokázala: obdiv a podporu. Zároveň mu však nemohla nahradit to, o co díky ní přišel. Z chudé dívky se stala manželka úspěšného muže, zbohatla, ale neuměla se oprostit od hamižnosti a nevkusu. Byla hospodyňkou a matkou dětí, ale přestala být milenkou pro manžela. Donát jí opustil kvůli Kateřině - ženě, která uměla skvěle ovládat muže a posouvat se díky nim na společenském žebříčku a jež díky svým četným a neskrývaným nevěrám vzala nakonec svému muži zbytek chuti do života.

Své manželky Donát všemožně porovnává, vzpomíná na počátky vztahů a na jejich konce, přemítá o příčinách rozvodů a jakoby se ospravedlňuje za zničená manželství. Vypravěč si všímá i vnějších vlivů na vztahy, jako je bída, mládí a nezkušenost jedinců apod. Rozchod se Sylvou pak není zapříčiněn jen nevěrou, ale i tím, že Donát byl příliš mladý, aby zvládl velkou lásku a rodičovskou roli.

Hrdinův vztah k ženám je poznamenán jistou nenasytností způsobenou brzkým úmrtím matky. Donát sám ženy vyhledával, především jeho manželství s Helenou doprovázely četné nevěry, ale i on jakožto sirotek k sobě ženy přitahoval, právě díky citovému deficitu, který vycítily. „*Mě ženy vždycky víc litovaly než uctívaly, vycítily ve mně sirotčí komplex, který je tak příjemně nalad'oval do mateřské lítostivosti.*“⁴⁹ V jeho životě se nenašlo mnoho mužů, kteří by stáli za podrobnější vykreslení, více dává vědět jen o svých socích, jinak byl jeho svět naplněn ženami.

Snad i jeho dětství bez otce, posléze i bez matky, zapříčinilo selhání v roli rodiče. „*Spíš než moje, jsou to děti mých žen.*“⁵⁰ Ze čtyř dětí nás seznamuje jen s Janou, tu jedinou skutečně miloval a respektoval, možná díky tomu, že byla plodem jeho osudové lásky, či kvůli pocitu viny, že se jí jako malé nevěnoval, nebo díky jisté rodové propojenosti, neboť Jana zdělila nejvíce podobu jeho maminky a částečně i donátovské rysy. V rodinných vazbách jsou podle vypravěče vždy silnější vztahy matka-syn a otec-dcera. Stejného modelu si můžeme všimnout i v *Pozůstalosti pana Ábela*, kde Jan Špaček tíhnul k dceři, zatímco syn ho příliš nezajímal.

⁴⁹ Kantůrková, Eva. Černá hvězda. S. 142.

⁵⁰ Kantůrková, Eva. Černá hvězda. S. 51.

Téma procházející celou knihou a pojící se k rodinným vazbám je vina. I na poli společenském se snažil najít svůj podíl viny, ale nakonec to vzdává. Pocit viny u člověka musí být spojen s konkrétním činem, proto se hrdina obrací na své nejbližší. Provinění pak pociťuje vůči mamince za její smrt, vůči Sylvě za rozpad vztahu a vůči Janě za dětství bez otce. První dvě chyby nemohl nijak napravit, ale zanedbané otcovství se snažil vynahradit alespoň se zpožděním. „... *odcizená dcera a rozteskněný otec platicí za svou vinu ochotou kdykoli přiskočit, posloužit, pomoci, podpořit ji, podepřít.*“⁵¹

S blížící se smrtí se ozývá svědomí a potřeba vykoupení či odpuštění. S tím souvisí otázka, co po sobě Jiří Donát zanechá, vztažená především k Janě, jejíž vyřešení může přinést úlevu. Hrdina zjišťuje, že to, co zde po něm zůstane, je dcera. Skrze ní zde také zanechává otisk své maminky, neboť Jana v sobě spojuje rysy obou dvou. Celá jeho zpověď na konci života je také ponejvíce věnována jí, neboť k dceři nejčastěji promlouvá, vzpomíná na jejich zásadní hovory o podstatných věcech života a jí adresuje své životní moudro jako radu: „*Láska druhých člověka povznáší, zbavuje jej viny, dodává mu cenu, to si pamatuj, má dcero! Bezcešní jsou jen lidé, které nemá nikdo rád. Cena člověka se měří láskou, kterou vyvolává.*“⁵² Novinář a straník Jiří Donát tak dceři odkazuje základní a neměnné morální hodnoty jako jediné pravidlo do života.

Oproti předcházející části trilogie je *Černá hvězda* mnohem kritičtější a tragičtější. Zatímco příběh Sylvy končí nadějně, zde v celém textu převládá rezignace. I Sylvina nemoc je tu popsána s mnohem horším průběhem a pocit úlevy z uzdravení je zastíněn její smrtí. Politický režim je odsouzen bez možnosti reformace. Tragiku příběhu podtrhuje i fakt, že hrdina odchází ze života vlastně dobrovolně. Zůstává po něm jen morální apel – slušnost, upřímnost a čisté politické ideje. A také jistá naděje, že budoucí generace snad té jeho odpustí.

Těžko říci, jak bude toto dílo přijímáno čtenáři 21. století. Nejedná se sice pouze o politický román, ale jeho vázanost na dobu vzniku a na povědomí o společenském vývoji v poválečném Československu je přece jen značná. Jelikož se k širšímu čtenářstvu mohl dostat až v 90. letech, kdy již nebyl jeho obsah tolik aktuální, neměl šanci dostat se do literárního povědomí národa. Tento fakt pak jistě omezuje i možnost díla stát se jedním z titulů, ke kterým se čtenáři budou vracet alespoň jako ke svědectví doby, i když v sobě skrývá víc než jen záznam části našich dějin. Jistou možnost skýtá spojením s posledním vydaným dílem trilogie, románem *Zahrada dětství jménem Eden*, který měl velmi příznivý ohlas a může čtenáře přivést i k dalším částem trilogie.

⁵¹ Kantůrková, Eva. *Černá hvězda*. S. 66.

⁵² Kantůrková, Eva. *Černá hvězda*. S. 449.

○ PÁN VĚŽE

V roce 1979 dokončila spisovatelka román *Pán věže*, který o rok později vyšel v samizdatu a vyvolal vášnivé reakce vyčítající autorce jednak převzetí a pozměnění evangelijní látky, jednak zvolenou formu. Následkem negativních ohlasů nedošlo k exilovému vydání. Kniha vyšla až v roce 1990 v Československém spisovateli a následovaly ji opět rozporuplné ohlasy.

Proza se dá těžko zařadit do širšího kontextu literatury. Má blízko k dílům, které se inspirují novozákonním příběhem Ježíše – např. Sidonovo *Evangelium podle Josefa* (samizdat 1974) či *Beránek* (2000) Lenky Procházkové. Na rozdíl od tohoto proudu literatury však Kantůrková propojuje svůj příběh Ježíše, zde pojmenovaného Ješua, s příběhem ze současnosti. Blíží se tím Bulgakovu dílu *Mistr a Markétka*, jehož vliv je v této knize znát.

Příběh začíná smrtí Pána věže, což ovšem autorku tentokrát nevede k retrospektivě života. Nejedná se o klasický realistický román, hlavní postava totiž vstupuje do posmrtného časoprostoru nezávislého na fyzikálních zákonech a největší drama jeho života ho teprve čeká. Není omezen místem, neboť se může kamkoli ihned přesunout, může nepozorován naslouchat nejen hovorům, ale i myšlenkám lidí a ani čas mu neklade překážky, díky čemuž dokáže překlenout dva tisíce let a spojit tak přítomnost s minulostí.

Druhou dějovou linii tvoří variace na několik posledních Kristových dnů. Proč právě toto téma? Pán věže, spisovatel jasně odkazující na Jana Drdu, se před smrtí pokoušel sepsat svojí verzi evangelia. Snažil se vypátrat, čím naplnil Kristus léta dospělosti než začal veřejně kázat a co ho vedlo k tomu, aby se v nejlepších letech a plný sil nechal dobrovolně usmrtit. „*Proč jsem po tobě pátral já? Jistě ne proto, abych vysvětlil nedostatečnosti a rozpory zpráv o tobě; ale že jsem vycítil, že za zprávou o tobě se tají cosi zcela základního. Něco, co má člověk poznat.*“⁵³ Skrz postavu tak autorka prozrazuje svůj záměr – hledá smysl Ješuuvi oběti a její morální odkaz, který je v současnosti stále živý.

Můžeme se také ptát, proč si spisovatelka jako předlohu své fiktivní postavy vybrala Jana Drdu. Možná bylo důvodem, že jeho životní osudy byly natolik notoricky známé, že umožnily autorce nezabíhat příliš do retrospektivy, což by mohlo způsobit chaotičnost již tak složitého textu. Snad mohlo hrát roli Drdovo pozdní postavení se vůči režimu v srpnu 1968, jež nastoluje otázku, zda člověk může obrácením napravit své předchozí viny.

Dvě dějové linie přináší odlišné stylistické ztvárnění. Evangelijní část, kterou vypravěč vlastně dopisuje za Pána věže, jenž svou práci nedokončil, tvoří román v románu, napodobuje archaický styl historických textů, je jazykově rozmanitá a bohatá. Oproti tomu pasáže věnované přítomnosti jsou

⁵³ Kantůrková, Eva. *Pán věže*. S. 278.

stylisticky chudší, civilnější. Kantůrková se přizpůsobuje příběhu a tomu, co si od spisovatele jazykově žádá, proto střídání obou typů textů nepůsobí na čtenáře násilně či rušivě.

Kantůrkové Ješua je značně vzdálen biblickému pojetí Krista. Byl sice vychován v židovské víře, ale stal se stoupencem řeckého stoicismu. Léčitelské skutky jsou omezeny hranicemi tehdejších medicínských znalostí, žádných zázraků se tedy z jeho strany nedočkáme. Stýká se s Řeky a Římany, je pod ochranou manželky Piláta, se níž má dokonce pohlavní styk. Vystupuje zde pouze jako člověk, o jeho božství vypravěč mlčí. Tato autorčina troulalost při přetvoření kanonické látky samozřejmě vyvolala mnoho negativních reakcí, nicméně spisovatel má právo k svobodnému výběru a zpracování námětu, proto jsou tyto výtky irelevantní při hodnocení díla. U Kantůrkové se dá předpokládat i jistý záměr provokovat a přimět tím čtenáře k zamyšlení se nad otázkou morálky bez zatížení tradičním výkladem jednotlivých církví.

Vypravěč nás seznamuje s politickou situací hebrejského lidu. Ten je pod nadvládou Říma, kněží se více než o věřící zajímají o majetek a jeho hromadění, místo prosazování práv svého lidu a snahy o osvobození hebrejského národa potlačují veškeré projevy nespokojenosti, aby si udrželi přízeň Piláta a měli zajištěno své postavení. Židovský národ očekává mesiáše, který nejen obnoví jejich spojení s Hospodinem, ale jenž se též stane judským králem a změni jejich tíživou politickou situaci. Takovýto obraz neutěšených poměrů pod nadvládou cizí říše je paralelou situace v Československu za dob normalizace.

Pán věže dostává příležitost prožít s Ješuu čas do svého pohřbu, nahlížet s ním přítomné události a prožít s ním jeho dávnou smrt. To vše má vést spisovatele k nalezení smyslu Ješuaova činu, k nazření na svůj život a k poznání cesty, jak lze dostat mravnímu imperativu v rámci současného života.

„Spisovatelí!“ zakřičí Ješua nečekaně pronikavě, „ničeho nelituješ?“⁵⁴ Ješua obrací pozornost k nitru každého člověka, k jeho svědomí, k motivaci činů. Dává každému jedinci autonomní postavení, aby sám zhodnotil správnost svých záměrů a konání, aby svůj život korigoval svědomím. Požaduje po člověku, aby žil v souladu se svým vnitřním přesvědčením a aby hlavním principem jeho konání byla láska. Láska totiž překonává jakékoli nepravosti a teprve s ní se stává člověk člověkem. Její síla je ukázána především na příběhu Marie.

Pán věže se ohlíží za svým životem, nazírá své viny, svá selhání a pátrá po prohřešcích. „V čem já jsem neselhal! Kdo jsem byl, kým jsem se mohl stát a kým jsem se nestal! Tak mi to připadá, jako bych zradil vše: sebe, svoje myšlenky, svůj talent.“⁵⁵ Největší vinu cítí za promrhání literárních schopností. Zřekl se velkých ideálů a věnoval se režimem žádané a pro něj

⁵⁴ Kantůrková, Eva. Pán věže. S. 154.

⁵⁵ Kantůrková, Eva. Pán věže. S. 281.

komerčně výhodné literatuře, aby žil pohodlný, materiálně zajištěný život. Zahodil tím svůj talent a nedbal na to, že jeho představa hodnotné literatury je jiná. Literární nadání ho opustilo a on už nebyl schopný vytvořit kvalitní dílo, i když o to několik posledních let usiloval. Čím více Ješuu poznává, tím více cítí i další viny a jeho život se mu zdá v porovnání s Ješuvým promrháný.

Avšak Pán věže nepřejímá slepě Ješuův postoj a názory. Diskutuje s Ješuu, obhazuje své počínání a lidské slabosti jako takové. Vždyť člověk je bytost nedokonalá a chybující. Dokonalost lidé spojili s nedosažitelným ideálem boha. Mohou se jí sice přiblížit, ale je pro člověka možné dosáhnout dokonalosti? Jak vidět Ješuovo oddání se bolestivé smrti, pokud ho nahlížíme jako člověka, ne jako boha? Bylo jeho rozhodnutí skutečně tou nejlepší cestou? Nebylo by lepší, kdyby Ješua nezemřel, uchránil si život a mohl své učení předat v čisté podobě dál?

Pán věže argumentuje jako každý živý a zdravý člověk, který ctí život a smrt vidí až jako poslední možnost, když už nic jiného nezbyvá. A díky své snaze dobrat se pravdy o dávných událostech přichází s problémem zprostředkovaného odkazu Ješuova učení. Vždyť co po něm zbylo? Sám žádný spis nezanechal, co sepsali jeho učedníci a jejich následovníci, je legenda, která se od skutečnosti vzdálila. Ješua však tento názor odmítá. Svůj čin neposuzoval očima dalších generací, ale vztahoval ho jen sám k sobě, ke svému niternému přesvědčení. Otázku proto pozměňuje: Zůstal by sám sebou, kdyby se vysmeknul z trestu smrti? Viděl jediné možné řešení, podstoupit smrt, neboť cokoli jiného by znamenalo popření sebe sama, porušení celistvosti osobnosti, což vidí jako zlo a nectnost.

Ale dokáže někdo z lidí plně dostát takovému nároku? Nenastolil tím vzor nemožný následování? „*Vždyť čím se mučím nejvíc? Tím snad, že tě vidím trpět? Tím též; ale teprve tady a v usjednocení s tebou nahlížím, jak byl můj život nedostatečný; a to ve mně vyvolává muka nejtěžší. Protože setrval já kdy na své myšlence? Nikoli; pokaždé jsem ji přizpůsobil tak, aby byla pro mě únosná; neříkám výhodná, vždy jsem nešel za výhodou, ale za mez únosnosti jsem taky nepokročil. A že bych za svou jednoduitost dal život?*“⁵⁶ Pán věže zpochybňuje, že by člověk byl schopen takové oběti, čímž pádem místo možnosti následování Ješuova vzoru nás čeká jen pocit viny z toho, že jsme zklamali. „*Tvoje pravda mrazí. Z tvé pravdy na mě sestupuje strach. Neboť co dokážeš ty, nedokáže nikdo jiný; tak nač je nám potom tvé zjevení?*“⁵⁷

Pochybovačnému spisovateli je dána možnost splynout s Ješuu a pokusit se vytrvat s ním v jeho mukách na kříži. Pán věže to přijímá jako možnost odčinit své skutky a zkusit si, zda by měl sílu obětovat se jako Ješua. Scéna ukřížování je nejpůsobivější pasáží knihy. Čtenář je teoreticky poučen o fyziologických důvodech utrpení trestaného a ještě k tomu je seznámen i s bolestnými prožitky Pána věže.

⁵⁶ Kantůrková, Eva. Pán věže. S. 280-281.

⁵⁷ Kantůrková, Eva. Pán věže. S. 283.

V přítomnosti pak spolu nahlíží několik lidí, které Pán věže zná, a porovnávají svůj pohled na jejich konání. Konfrontace postojů se odehrává na pozadí příběhů demonstrujících hrůzu 70. let plných odposlechů, zastrašování, výslechů, domovních prohlídek, donášení. Na různých postavách je pak předveden odlišný přístup k režimu – Lise s ním spolupracuje dobrovolně, Bývalý básník ze strachu svědčí u výslechu, Anka proti režimu nebojuje otevřeně, ale je neústupná, nebojí se policie a uspořádá svému otci pohřeb podle svého vnitřního přesvědčení, Filosof zastupuje naprostý nesouhlas s režimem a boj proti němu.

Filosof je zatčen a vyslýchán. Je ponižován, psychicky a fyzicky týrán. Vyšetřovatelé se ho snaží zastrašit, zaskočit jej lstí, vydírat, ale on setrvává v mlčenlivosti a nepodléhá nátlaku. Nakonec je postaven před těžkou volbu: buď bude vypovídat, nebo policie zničí podklady pro jeho dílo, které shromažďoval celý život. Filosof se vzdá své práce, svého odkazu pro lidstvo, jelikož to je jediný způsob jak nezradit, zachovat si čisté svědomí. „*Člověk nemusí zrovna zemřít, aby byl zničen; když vědec obětuje dílo, je to jako by obětoval sebe.*“⁵⁸ Vypravěč na Filosofově příběhu ukazuje disidentství jako přítomnou a reálnou paralelu k Ješuuvo životu a oběti a dokazuje, že jeho následování Ješuuva příkladu je možné.

V knize se objevuje i Mocný – ďábel. Jako jediný z postav je jakoby vševědoucí, ale nic neprozrazuje. Pokouší Pána věže, přidává se do debaty, zpochybňuje Ješuuovy názory a smysl jeho gesta. Jeho role však zůstává nejasná. Snaží se jen zmást spisovatelův úsudek? Nebo na něj snad čeká, aby si ho odvedl jako svoji kořist? Či se jen baví lidským tápáním?

I princip, na kterém fikce stojí, totiž Ješuuovo posmrtné putování a spisovatelova možnost nazřít jeho příběh, zůstává tajemstvím. Autorka však nepostavila svůj román jako science fiction, jehož zákonitosti je nutné znát. Její záměr je jinde, proto si může dovolit pozadí nechat nevysvětlené a ponechat to čtenářově fantazii a domněnkám. Stejně tak můžeme jen hádat, zda Pán věže odchází s ďáblem či ne – konec zůstává otevřený.

V knize se setkáváme i s autorčinou koncepcí dějin. „... a možná, sám jsa silný, se bez ohledu na spravedlnost přikláníš taky jen k silným; možná se chováš jako dějiny, ta falešná paměť lidí, která též straní vítězům.“⁵⁹ Lidé si pamatují vítězství, ale zapomínají prohry. Za tím se však skrývá i nevyřčené vědomí, že poražený se nemá jak připomenout a vítězná moc si podle sebe přepíše dějiny a uzpůsobí si pravdu. „*Malé národy nemají čáku na vítězství a jejich pravda v historii zaniká; historie omilostňuje vše, co se prosadilo jako možné, a co jiného se prosadí než hrubá síla?*“⁶⁰ Toto skeptické pojetí historie je však zbytkem románu zároveň vyvráceno. Neboť Ješua byl z hlediska své doby poraženým, přesto nebyl ani po dvou tisíci letech

⁵⁸ Kantůrková, Eva. Pán věže. S. 343.

⁵⁹ Kantůrková, Eva. Pán věže. S. 206.

⁶⁰ Kantůrková, Eva. Pán věže. S. 206.

zapomenutý, hebrejský národ svou říši již neobnovil, i tak si jej lidstvo pamatuje. Z románu je proto cítit naděje, že i pravda o okupovaném Československu se jednou prosadí.

Kantůrková v románu opět detailně vykresluje jednotlivá místa, ať se jedná o Jeruzalém, Prahu, dobříšský zámek či domek na Kampě. Také pojetí hlavní postavy je pro ni charakteristické a zapadá do její linie mužských postav. Řeší problém obrany naší identity, zachování celistvosti osobnosti a mravní odpovědnosti jedince. Hrdina je chybný, ale nedostává se mu odsouzení, autorka je vůči němu shovívavá a chápavá. Pán věže taktéž nezapomíná na své předky, ani na své potomky. Nejbližší z dětí je mu opět dcera.

Pán věže není román vytvářející jinou podobu mýtického příběhu. Autorka z evangelií čerpá jen mravní odkaz, který upravuje dle svého pojetí lidských a občanských morálních hodnot a promítá jej do své doby. Ješua je tak pro ní předobrazem soudobého disidenta, jeho ideálem, který na sebe nebere podobu nedosažitelného boha, ale je normálním člověkem, jehož čin je možné následovat. Postavy jsou tělesné, živelné, nejsou jen lidmi žijícími duchovně. Ješua se miluje s Klaudií, Pána věže i po smrti neopouští tělesné choutky, vzpomíná na radosti života, oddává se tanci, s Ješuu na kříži prožívá fyzickou bolest. Neukazuje legendu, ale skutečný, tělesný a bolestný lidský osud. Díky tomu představuje i mravní poselství Ješuoovy jako stále živé a aktuální.

○ PŘÍTELKYNĚ Z DOMU SMUTKU

Na konci 70. let sepsal spisovatel a novinář Jiří Lederer knihu rozhovorů s českými spisovateli *České rozhovory* (vydáno v Indexu 1979). Mezi tázanými byla jediná žena – Eva Kantůrková. Rozhodla se převzít Ledererův nápad a zároveň více upozornit na ženský úhel pohledu. Tak vzniklo dílo s názvem *Sešly jsme se v této knize* (Kolín nad Rýnem 1980). Jedná se o soubor dvanácti interview se ženami, které byly nějakým způsobem poznamenány režimem – byly samy vězněné, jejich manželé byli ve vězení, nějakým způsobem se politicky angažovaly v disentu. Mezi zpovídanými ženami byly mimo jiné Olga Havlova, Marta Kubišová, Věra Jirousová, Marie Rút Křížková. Rozhovory ukazují osobní statečnost zpovídaných žen a jejich mravní sílu a hledají základní morální hodnoty, jejichž dodržování často vede k nelehkým životům těchto žen a jejich rodin. Tuto knihu spolu s dalšími exilovými výtisky knih a časopisů převážel francouzský kamión, který byl na základě udání odchycen a jehož obsah byl podnětem k trestnímu stíhání a uvalení vazby na širší okruh lidí – i na Kantůrkovou. Celá skupina osob byla obviněna z podvracení republiky.

Proces se sice nekonal a Kantůrková byla spolu s ostatními propuštěna, jejich stíhání však bylo zastaveno až na konci roku 1989.

Téměř rok strávila Kantůrková ve vazbě v Ruzyni (květen 1981-březen 1982). Ve vězení se hojně věnovala psaní dopisů. Psala osobní korespondenci manželovi, kterou Jiří Kantůrek vydal v samizdatu, a začala si dopisovat s katolickým knězem, signatářem Charty 77 a samizdatovým novinářem Josefem Zvěřinou. Z jejich vzájemné korespondence pak vznikla kniha *Dialog o víře* věnující se otázkám víry (vydáno v Mnichově 1984, v Praze 1993). Při psaní manželovi se také vracela ke svému dětství a začala si připravovat materiál k románu *Zahrada dětství jménem Eden*, prostřednímu dílu románové trilogie.

Po návratu z vězení vzniklo její nejznámější dílo - román *Přítelkyně z domu smutku*. Próza čerpající z autorčiny osobní zkušenosti s vězeňským prostředím a z jejích vzpomínek na ženy, se kterými se ve vazbě setkala. Vznikal jinak než ostatní díla této spisovatelky. Nešlo o dlouho promyšlené téma a kompozici. Knihu začala psát brzo po propuštění z Ruzyně, jakožto reakci na vnitřní tlak a živé zážitky, které nemohla vytlačit ze svého vědomí, a celá próza byla napsána velmi rychle.

Vyšla v roce 1984 v edici Petlice (název *Mé přítelkyně z domu smutku*) a také v Indexu v Kolíně nad Rýnem. Měla velmi pozitivní ohlas, Kantůrková za ní dostala dokonce cenu Toma Stopparda. Dílo vyšlo i v anglickém a francouzském překladu. Oficiálně u nás byla vydána až v roce 1990 Československým spisovatelem a stala se bestsellerem.

Toto dílo můžeme zařadit mezi českou vězeňskou prózu čerpající z osobní zkušenosti autorů, jako byli např. Jiří Mucha, Karel Pecka, Jan Beneš, Jiří Hejda. Na rozdíl od osobních prožitků líčených v jejich dílech se však Kantůrková více zaměřuje na vězně kolem sebe, svůj příběh odsouvá více do pozadí. V širším kontextu můžeme poukázat na návaznost na světovou vězeňskou literaturu – A. Solženicyn, F. M. Dostojevskij.

Vězení zde tvoří pouze rámec a pozadí vlastního vyprávění, důraz je kladen na konkrétní postavy a jejich příběhy. Tomu odpovídá i formální členění díla. Z patnácti kapitol je třináct věnováno jednotlivým ženám a dívkám. Jejich jméno a případně i přezdívkou je i názvem kapitoly. První a poslední kapitola tvoří rámec.

V úvodní kapitole nazvané *Dům smutku* vypravěč seznamuje čtenáře s vazební věznicí v Ruzyni. Kantůrková zde opět podrobně vykresluje prostředí. Od vnějšího popisu budovy, cely a vězeňského mundúru, přechází k objasnění základních vězeňských pravidel a postupně pokračuje vylíčením atmosféry, pocitů a vjemů, které člověka za zdmi cely zcela pohlcují. Šedivé prostředí prostoupené nevyvětratelným pachem, bezmocí, prostotou a smutkem. „*Pach vězení lpí ve vlasech, v šatech, v kůži, v matracích, v přikrývkách, v podlahách, ve stěnách, v kovu postelí i v očích žaláříků; obsahuje kouř z cigaret, nevyvětratelný, neboť okna jsou malá a mají nejen*

mříž, mají taky hustou kovovou síť, která téměř nepropouští vzduch, v pachu je obsažena nemytost těl a jejich nemoci, smrad záchodů a špatného jídla, smrad vzduchu do mrtvé vydýchaného. Přivyknout nedostatku kyslíku je první úkol vězněva těla; po uvyknutí zbude vězni půlka sil, a tu z něj hodlá vysát vyšetřovatel.“⁶¹

Jedná se o prostor, kde je člověk neustále manipulován, ponižován a psychicky týrán vězeňskou službou, kde si člověk nevybírá, s kým bude trávit dny, kde je těžké zachovat si lidskou slušnost, kde je člověk odkázán na ostatní spoluvězně a dozorce, kde věřit může jen sám sobě. „*Všechno je tu obráceno proti člověku. Donucovací systém je založen na spoustě maličkostí, jejichž uplatněním tu člověk přestává být člověkem.*“⁶² I když vězeň ještě nebyl odsouzen a zatím je jen ve vazbě, systém moci se jej snaží zbavit lidství, stává se méněcenným, upadá do propasti nicoty. Je jakoby pohřben zaživa a strachuje se o to, zda již nebyl zcela zapomenutý – zda mu někdo napíše, pošle balíček, zda na něj někdo bude čekat, až bude propuštěn z vězení. Smutek, spoluprožívaný strach, zima, nemoci, zvláště dozorců a sdílení životních příběhů pomáhá vytvářet vzájemné bratrství a solidárnost vězňů, někdy až přátelství. „*A smutek je pouto a je to pouto stejně naléhavé jako prožívané ponížení.*“⁶³ Drsný úvod má čtenáře paralyzovat a přiblížit mu šok, jaký zažívá člověk, který poprvé v životě vstupuje do vězení. O vězeňských zákonitostech a zvycích se dovídáme víc v průběhu knihy, ale vzhledem k tomu, že jsou tyto poznámky včleňovány do příběhů, nepůsobí již tak surově.

Kantůrková měla možnost setkat se s ženami, se kterými by se na svobodě jen těžko sblížila. Disidentská spisovatelka se dostává do společnosti žen a dívek porušujících společenská pravidla a zákony. Nemohla si vybírat, s kým bude na cele, a musela přijmout do každodenního života za mřížemi všechny spoluvězeňkyně, které s ní byly alespoň pár dnů uzavřené na malém prostoru. Některé z jejích přítelkyň v domě smutku pocházely ze dna společnosti. Z této extrémní situace vytěžila autorka fabulační základ knihy. Dívky a ženy přicházejí, povídají své příběhy, některé jen nechávají nahlédnout na svůj život skrz pár příhod, jiné lžou a předkládají jen svůj vysněný život. Zbytek doplňuje vypravěčský subjekt na základě svých pozorovacích schopností.

Jednotlivé portréty žen začínají popisem vzhledu a nástinem vlastností, pak většinou přichází na řadu životní příběh líčený ústy postavy a posléze doplňovaný postřehy z vězeňského života a případnými domyšlenými fakty – kde si např. daná žena odpykávala předchozí tresty a co z řečeného je a není pravda. Je zde zachována časová posloupnost, postavy jsou nám představovány tak, jak se s nimi autorka sama seznamovala ve vězení.

⁶¹ Kantůrková, Eva. Přítelkyně z domu smutku. S. 8.

⁶² Kantůrková, Eva. Přítelkyně z domu smutku. S. 9.

⁶³ Kantůrková, Eva. Přítelkyně z domu smutku. S. 19.

Jednotlivé kapitoly však neslouží pouze k vylíčení bizarních příběhů a životních zkušeností, Kantůrková se snaží proniknout za ně a pokládat si obecnější otázky týkající se sociologických a psychických jevů, jako je osud dětí odložených do dětského domova, jejich výchova, absence lásky a schopnosti milovat, neschopnost rozlišovat dobré a zlé. „*Rozpolcenost opuštěných dětí z dětských domovů je tragická: touží po lásce, ale v nich samých láska není, nemohla v nich vzniknout.*“⁶⁴ Objevují se také otázky ohledně viny a nevin, existenciální otázky týkající se lidského štěstí, svědomí, směřování života.

Hledání viny a příčin zločinu, prostupující skrytě a nenásilně jednotlivé příběhy, je často spjata s ženskou psychikou (což je zcela přirozené vzhledem k prostředí ženské věznice). Nejeden z postav zažil nešťastné manželství a citové strádání, v jehož důsledku se spustil řetězec činů, jenž dotyčnou přivedl do vazby. Řeší se zde i mateřský cit, odložení dítěte v dětském domově nebo u prarodičů. Ale také síla ženské lásky, její stálost a co je schopná ve jménu lásky podniknout.

S postupnou proměnou postav přichází i otázka slušnosti, zachování si jisté úrovně chování v psychicky vypjatém prostředí a úpadek do sprostoty, zkaženosti a hulvátství. Nejvíce je cesta od noblesního chování až po vulgárnost vidět u Helgy, která své temnější stránky nakonec bez studu odhaluje při hře na Emilku.

Vícekrát se také vypravěčský subjekt vrací k otázce nápravné funkce vězení a k původní funkci referentek. Vězení má být výchovným ústavem, mělo by se pokoušet trestané osoby napravit, odvrátit další možnou trestní činnost. Ve skutečnosti však vězení pouze trestá, zbavuje člověka svobody, ponižuje ho. Místo jakéhokoli výchovného efektu spíše ještě více kazí morálku. To platí zvláště u mladých dívek, které se do vazby dostávají ještě nepnoleté a které se zde připravují jen na svou temnou budoucnost, tedy jak obstát ve vězeňském prostředí. Funkce referentek, která byla zamýšlená jako pomoc vězňům především v právních otázkách a v otázkách chodu vězení, se vytratila. Vězněné ženy často neví o svých právech, nerozumí, co po nich vyšetřovatel chce, neví, o co samy mohou žádat, a nikdo jim nepomůže. Tento problém vystupuje do popředí v příběhu Aličky, která uměla jen maďarsky a nerozuměla u výslechů ani slovo.

V knize je představeno dvanáct postav: Majka, Libuška, paní Helenka, Andy Rumová pralinka, Helga, Paterková, Bóži-trhovkyně, Denisa, Věra, Naděnka, Anča a Alička. Jména se shodují s názvy kapitol, které jsou monotematické, krom dvojportréту Anči a Aličky. Tři kapitoly jsou věnovány Helze, čímž je podtržena důležitost této postavy. Jak již bylo řečeno, seznamujeme se s jednotlivými postavami nejdřív skrz vnější popis a první dojem při jejich příchodu na „scénu“ vězeňské cely, pak prostřednictvím

---

⁶⁴ Kantůrková, Eva. Přítelkyně z domu smutku. S. 40.

jejich vlastního vyprávění, ať přímého či zprostředkovaného, posléze skrz postřehy vypravěče, jeho úvahy a fakta z doslechu.

Stavebním prvkem, který tvoří dynamičnost příběhu je konflikt a konfrontace. Jednak mezi tím, jak postava vidí a prezentuje sama sebe, a tím, jak je vnímána pozorovateli (vypravěčským subjektem a ostatními postavami), za druhé rozpor mezi reálným životem a životem, který žena touží žít, za třetí konflikty mezi postavou a dalšími spoluvězni. Najít pravdu o jednotlivých přítelkyních je proto nemožné, můžeme se pouze domnívat, co a jak skutečně bylo.

Nejvíce je kontrast mezi realitou a vytouženým životem prezentován u paní Helenky. Kantůrková ji hned v úvodu kapitoly označí jako „ženu ochraňovaných tajemství“⁶⁵. Paní Helenka si vysnila svůj život, s nímž se sžila a který také prezentovala ostatním. Od začátku lhala natolik přirozeně, že by snad nikoho nenapadlo podezírat ji, nebýt jednotlivých maličkostí, jež upozorňovaly na nesrovnalosti. Její lhaní bylo však neškodné a vzbuzovalo spíše úsměv, soucit a lítost. Postupně se ukázalo, že paní Helenka je notorická kapsářka a psychicky narušená osoba, která většinu života prožila v různých nápravných zařízeních a ústavech. Byla krásná, hloupá a nešikovná, požívačná, milovala jídlo, cigarety a „kafičko“, vášnivě se oddávala „člověče, nezlob se“, mívala panický strach a bála se mladých holek ve věznici. Tak jak měla daleko k realitě, měla blízko k nadpřirozenu a uměla vykládat sny. Ve svém životopise si dokázala zaměnit věznici s domovskou obcí, svůj útěk z ústavu nazvala cestou za synem a takto si měnila i další fakta ze své minulosti. Kdo je potom člověk, se kterým se setkáváme? Prožívá svůj reálný život nebo spíš žije svůj sen? Jak přijímat vysněnou identitu druhých? „*Paní Helenka mé úvaze přdestřela složitý sociologicko-filozofický problém: je člověk i tím, kým předstírá, že je?*“⁶⁶ Rozpor mezi Helenčinými životy se projevil ve střetu s Helgou. Ta nejprve uvěřila vymyšleným řečem a slibům paní Helenky a zásobila ji jídlem a cigaretami. Když se provalila pravda a paní Helenka musela přiznat skutečný stav věcí, Helga se od ní odvrátila a začala se jí mstít. Spolu s vypravěčem se můžeme také tázat, zda si Helenka život recidivistky vybrala sama či zda byla donucena žít se krádežemi okolnostmi. Nedokázala se totiž postarat sama o sebe, vždy byla odkázána na druhé. Kdyby její rodině ponechali maringotky a paní Helenka se mohla dále žít na střelnici, uživila by se sama? Nebo by byl i tak její osud nezvratitelný?

Otázkou vlivu prostředí na utváření jedince jsou prostoupeny osudy mladých dívek z dětských domovů. Tvoří zde jistou zvláštní skupinu, v níž jsou do kontrastu postaveny dívky, které se do věznice dostávají poprvé a snad by měly ještě šanci zvrátit svůj osud, a dívky již zkušené, zkažené, v textu nazývané „voražené“, které jsou postrachem jak vězněných žen, tak

⁶⁵ Kantůrková, Eva. Přítelkyně z domu smutku. S. 46.

⁶⁶ Kantůrková, Eva. Přítelkyně z domu smutku. S. 53.

dozorců. Tyto nezletilé dívky byly vychovány v ústavech, tedy bez lásky, bez citů, bez sociálních vazeb, rodiče byli trestáni, někteří byli alkoholici, některé dívky prošly adoptivní rodinou. Vyrostli z nich jedinci, kteří nemají vžitě základní sociální návyky, nedokáží rozlišit dobro a zlo, chybí jim svědomí a své činy posuzují podle příjemnosti a nepříjemnosti následků. Často nic neumí, práce, kterou mohly vykonávat, je nebavila a vlastně nic je pořádně nebaví. Neví, co se svým životem. Hledají jednoduchou a nenáročnou obživu. Trestány jsou za prostituci, krádeže či za přepadení, při kterých dělaly volavku. Někdy jsou i psychicky narušené. Kdo může za to, že tyto nezralé ženy se dostávají do koloběhu vězeňského života, kde se učí životu na dně společnosti a z něhož se již většinou nedokáží a nechtějí vymanit? Jaká je šance na napravení dívky, která je při prvním zadržení vržena do vazby s dospělými, několikrát trestanými ženami nebo se zkušenějšími a „voraženějšími“ holkami? Naskýtá se alespoň nějaká možnost, jak vychovat dítě v dětském domově či dítě z dětského domova v adoptivní péči, aby si přivlastnilo základní principy většinové společnosti? A je možné, aby mělo svědomí, které by regulovalo jeho chování?

Jistý pokus o převýchovu je patrný u Majky. Majka měla povědomí o tom, co se smí a má a co se nesmí. Věděla, co je podle společnosti špatné, ale vnitřně nikdy tato měřítko nepřijala. Obdivovala svoji adoptivní matku za to, že při ní stála a neopustila ji, ani když byla zatčená a odvezená do Ruzyně. Na druhé straně se však posmívala jejímu spořádanému životu. V cele se brzo dostala pod vliv Libušky a její zkáza mohla začít.

Libuška stačila za dobu vazby Kantůrkové projít Ruzyní dvakrát. Dívka vybavená zkušenostmi z pastáku a radami od vězněné matky, psychicky labilní, zuřivá, musela brát zklidňující prášky. Měla velkou sílu, vyhrožovala fyzickým násilím a často se i bila. Při prvním pobytu ještě jakžtakž zvládnutelná, při druhém již plně zkažená, nahánějící hrůzu i otrlejšími ženám.

Dále se objevuje Věra. „*Asi bych o Věře nepsala, nerada píšu o lidech, o kterých nemohu napsat aspoň něco pěkného, stala se ale mimoděčně nástrojem Helžiny pomsty...*“⁶⁷ Věra vyvolává znechucení a strach. Tak jako většina mladých „voražených“ holek, i ona používala násilí jako prostředek, jak se prosadit. Nic neuměla, nic kromě sebe ji nezajímalo, snažila se na sebe strhnout pozornost, nebyla čistotná, měla svrab a nakazila jím ostatní, kradla a škodila. Nakonec napadla slovně a fyzicky hlavní postavu a byla odvedena z cely.

Jako temný přízrak a nejhorší případ je uváděna Paterková, postrach celé věznice. Postava zcela asociálního chování dožadující se přísunu cigaret za pomoci nočního vytí a hrabání se ve svých výkalech. V souvislosti s jejím pobytem v cele si Kantůrková klade otázku, zda se vůbec dá nějakým způsobem čelit neslušnosti a zda tímto nástrojem může být slušnost.

---

⁶⁷ Kantůrková, Eva. Přítelkyně z domu smutku. S. 197.

Nejvýznamnější postavou celého textu je Helga. Dělalá Kantůrkové společnost čtyři měsíce a měla za úkol přimět jí k přiznání viny, k prořeknutí. „Dalo by se říct, že jsem s Helgou zažila drama, táhlo se většinou mého pobytu v Ruzyni a bylo to drama dusivé a bez katarze.“⁶⁸ Helga se uměla stylizovat do různých rolí, aby se vždy vetřela do přízně dané osoby. Byla to bezesporu osobnost silná, inteligentní, z počátku kultivovaná, její nátlak byl vytrvalý. Vypravěč si je vědom, že se s ní jednou musí střetnout, ale konflikt mezi nimi byl dlouho tichý a skrývaný, byla nastolena falešná atmosféra přátelství. „Ta žena na mě působila jako granát, který se vám po kousíčkách začne rozprskávat pod rukama a pod nohama. Jen čekáte, kdy vybuchne celý.“⁶⁹ Měla na svědomí rozsáhlé podvody, ale to se dovídaly až postupně. Ve snaze získat si pozornost disidentské spisovatelky, vybájila si životopis a snažila se zapůsobit vymyšleným přátelstvím se stíhaným autorem. Helgy přítomnost byla pro spisovatelku velmi vysilující. Byla sice milá, kultivovaná žena, ve své smyšlené roli působila spíš karikaturně a zažily spolu i spoustu smíchu, ale hlavní hrdinka musela být neustále ve střehu. I ona však měla svou skutečnou tvář, svůj lidský příběh, svůj strach a svá zklamání vzbuzující soucit vypravěče i čtenáře. Měla starost o rodinu a o dceru, při výslechu ji zradila blízká přítelkyně a někdy v noci plakávala.

V kontaktu s Helgou vystupuje vypravěčský subjekt z pouhého pozorování a stává se více účastníkem děje. Celý skrytý boj a především pak dva otevřené konflikty rozhýbávají poklidné dny vězeňského stereotypu. Kantůrková také porušuje své zásady a když se ocitá sama na cele, potají pročítá Helžinu úřední korespondenci, po druhé dokonce přizve Bóži, aby si ji přečetla s ní. První střetnutí vyvolává Kantůrková, když Helgu přistihne při lži o pátečním výslechu, druhou vyvolá Helga, když se dovídá o tajném čtení svých dopisů. Jak se Helga smíruje s vězením, stává se z ní nemilosrdná žena, která si chrání své, odmítá se dělit, stává se vulgární a krutou a pomocí fyzické síly se snaží ovládat slabší. Nejpokleslejší stránku své osobnosti pak ukazuje, když v pokleku mluví do záchodu jako sprostá a nevkusná Emilka.

Zatímco v celém textu se vypravěč soustřeďuje na pozorování a zaznamenání ostatních postav, díky Helze se snaží o pohled na sebe sama zvenčí. „Když líčím druhé, snažím se je vidět svýma i jejich očima, sebe však vidím jejich očima jen těžko. Působila jsem určitě nepřírozeně a i směšně. Ráno denně cvičím, přes den se uvolňuji jogínským stojem na hlavě, co je pro ně důležité, já přecházím, například jídlo, ale zato se několikrát denně myji ve studené vodě, mlčím, když mám mluvit, pořád bych jen četla – a píšu ... Nejsem nepřívětivá, ale dost odtahitá, povětšinou bývám duchem nepřítomná.“⁷⁰

⁶⁸ Kantůrková, Eva. Přítelkyně z domu smutku. S. 94.

⁶⁹ Kantůrková, Eva. Přítelkyně z domu smutku. S. 92.

⁷⁰ Kantůrková, Eva. Přítelkyně z domu smutku. S. 95.

Protipólem k Helze je postava příjemné, milé, veselé a hodné Andy Rumové pralinky. Mladá cikánka, která byla spíše zdrženlivá a tichá. Byla pracovitá, dobře vychovaná a čistotná, uměla nemít a nikdy o nic neloudila. Zaujala ke Kantůrkové ochranný postoj, pečovala o ni, když byla nemocná. I přes neveselý život byla optimistická a vnitřně silná, smířená se svým osudem. Každý večer sedla na postel a vyprávěla příběhy. Její portrét je psaný jako cikánská pohádka, kde se realita mísí se snem a pověrami a kde nelze vyčítat nereálnost jako lež. Andy zde vystupuje jako sebevědomá cikánská žena, která „umí milovat tak, jak bílé ženy neumějí“ a která se lásce dokáže plně odevzdat a zahrnout muže vášní a něhou. Andy představuje asimilovanou cikánku nechávající si mýtický nádech. Oproti ní se staví Majka, která představuje spíše drsnější pohled na Rómy jako na kulturu jiných hodnot, neschopnou asimilace a převýchovy v náhradní rodině. Když Majka zaslechla „volání své krve“, odešla od adoptivních rodičů a vydala se hledat své vlastní rodiče a život svého národa.

Velkou přítelkyní byla hlavní postavě také Denisa. *„Podstatné se odehrává v nepodstatném, podstatné je neseno nepodstatným a veliké věci jsou založeny na opovrženíhodných nicotnostech, jako je každodenní starost a běh života, a člověk ani nemusí znát pojmenování dobra, aby dobrým byl; to mě naučila Denisa.“*⁷¹ Byla to drobná a pěkná žena, veselá, snažící se rozehnat smutek a navodit dobrou náladu, spontánní, hodně popudlivá, mající dobré srdce. Byla to Žena. *„Řekla o sobě: mám ráda kluky. Do jejího případu byli zapleteni čtyři muži. Kradla, aby mohla přilepšovat svým láskám; a kradla za okolností dost hanebných.“*⁷² Žila láskou a žila pro teď. A na následky nemyslela. Nebyla tolik zdrcená z vězení, i když ji trápilo, že klesla před rodinou, bolest jí způsobovala ztracená láska. Manžel pil a bil ji a ona potřebovala zaplnit někde svůj citový deficit. Její láska byla silná, dokázala zachránit nešťastného mladíka v cele pod nimi před sebevraždou. Do vězení se dostala díky zradě zhrzeného milence, kterého opustila pro novou lásku.

Spolu s Denisou zastupuje silné ženské příběhy lásky Naděnka. Byla také nešťastně provdaná. Snažila se vymanit z manželství pomocí nevěry i útekem, muž ji však od sebe nehodlal pustit. Udal ji za neplacení alimentů, aby jí připoutal zpět skrz děti. Její příběh končí smutným momentem – díky vším ji čeká oholení hlavy a ona se za dva týdny v lágru vrátí k dětem holohlavá. A vrátí se k muži a jejich společnému, pro ni zničujícímu životu. Co může žena dělat, když ji manželství nenaplnuje? Je odsouzeníhodné opustit manžela a děti? Má dostát společenským regulím a zůstat v nešťastném svazku nebo má nárok hledat své štěstí? Je zločin podlehnout vášním a citům a zcela se jim odevzdat?

⁷¹ Kantůrková, Eva. Přítelkyně z domu smutku. S. 168.

⁷² Kantůrková, Eva. Přítelkyně z domu smutku. S. 179.

Trochu groteskní postavou je Bóži-trhovkyně. Představuje černý trh socialistického hospodářství. „*Bóžiččiny přednášky předeštrěly neširoké spektrum životních zájmů člověka spotřebitelského a jeho deformaci socialistickou chudobou: když chceš něco získat, musíš mít něco jiného výměnou.*“⁷³ Byla podnikavá a snažila se vydělat peníze navíc. Žít začala až po čtyřicítce, kdy potkala svou životní lásku, se kterou začala „podnikat“. Uměla strádat a bavilo ji to, ale neuměla si peníze a majetek užívat. Byla velmi jednoduchá, hloupoučká. Neměla šťastné dětství, rodiče ji citově zanedbávali. Utekla od maminky do manželství, ale nebyla šťastná. O syna a později o vnouče se nepostarala. Zajímala se jen sama o sebe. Její sobectví je demonstrováno na nevoli přenechat při odchodu na svobodu lepší deku na cele a na tom, jak při radosti z propuštění zcela zapomněla na svého muže, který na sebe vzal vinu, aby ona mohla být svobodná. Bóži se rychle sblížila s Helgou a její vliv se projevil ve vulgárnosti Helgy. I u této postavy se vypravěč snaží přes jasnou nesympatii o objektivní zodpovězení otázky viny či nevinu a možného vlivu okolností. Snad kdyby měla Bóži šanci žít v kapitalismu, stala by se živnostníkem a veškerá svá podnikatelská dobrodružství by mohla provádět legálně.

Ženská věznice je plná emocí a vášní. Ženy jsou uzavřené na malém prostoru a jedinou povolenou zábavou je „Člověče, nezlob se“. Vzájemné vztahy vzbuzují různé reakce: lítost, soucítění, vztek, odpor, porozumění, sympatie, solidaritu, odsouzení, lhostejnost. Přebytek energie a omezená možnost komunikace jsou ventilovány pomocí milostných dopisů, motáků, koňů a „telefonování“ přes záchod. Je to ale i prostor zapovězených vášní, kde bují zakázaná láska v podobě navozování milostných vztahů na dálku s jedinci v mužských celách nebo v podobě lesbické lásky. „*Věznice jako by se nadouvala potlačovanou vášní.*“⁷⁴ I o tom se Kantůrková nebojí zmiňovat. Některá milostná přátelství navozují dívky a ženy za účelem získání hmotného majetku v podobě cigaret a tabáku, jiná slouží k citovému uspokojení. Lesbické vztahy jsou zde zmíněny v souvislosti s Libuškou a Ančou.

Ač jsou příběhy z věznice drsné, některé historky hrubé a prostředí je celkově nekultivované, zachovává si vyprávění ráz slušný a laskavý. Stejně jako si hlavní postava snažila zachovat kultivovanost a úroveň. Tím se i líčení stává stravitelnějším a mírnějším.

Jako jistá katarze pak působí závěr textu. Kapitola nazvaná *Duchové zemřelých* přináší nejen ulehčení z propuštění autorky z vazby, ale je zde cítit i jakási naděje pro její družky z věznice. Styk s nadpřirozenem přináší dotyk se ztracenou nadějí a šanci na lepší budoucnost. Lyrický závěr připomínající modlitbu za přítelkyně z vězení přináší láskyplnou a smířlivou vzpomínku na všechny postavy, které se v knize objevily, a očekávání kladných odpovědí

⁷³ Kantůrková, Eva. Přítelkyně z domu smutku. S. 145.

⁷⁴ Kantůrková, Eva. Přítelkyně z domu smutku. S. 33.

na otázky pokládané duchům navrací ztracenou naději všem vězenkyním. Ze závěru je také patrné, že vypravěče zasáhla jeho zkušenost nejen jako pozorovatele, ale že je s ostatními postavami citově navždy svázán. „*Duchové mých drahých zemřelých, a vzpomenu si moje přítelkyně taky někdy na mne?*“⁷⁵

Kantůrková si občas v rozhovorech posteskuje, že je tato její próza nejznámější a nejoblíbenější, přitom podle ní není nejlepším, co napsala. Domnívám se, že popularita této knihy spočívá v její bezprostřednosti, naléhavosti a její stále aktuálnosti. Nejedná se o politickou prózu líčící osud disidentky. Autorka neobrací pohled na ústřední autobiografickou postavu spisovatelky, ale pozornost směřuje na „přítelkyně“ z cely, jejich osudy, jejich bolesti, city, lásky, vášně, na otázky směřující k příčinám provinění, k naší společnosti, k výchově, k rodinnému zázemí, a to jsou otázky stále živé. Myslím si, že tato kniha má šanci zůstat díky tomu oblíbeným a aktuálním dílem i pro další generace čtenářů.

Na základě románu vznikl i čtyřdílný seriál, na jehož scénáři se Kantůrková podílela. Seriál byl více zaměřen na polistopadovou dobu a požadavky společnosti - oproti knize je zde více vyzvednuta postava disidentské spisovatelky, která více vstupuje do děje, jsou zde i scény z výslechů, které v předloze nenajdeme. Seriál byl úspěšný jak u nás (několikrát ho vysílala Československá/Česká televize), tak v zahraničí – získal několik cen na festivalu v Cannes.

○ JAN HUS

V 80. letech připravovala knihu *Jan Hus: příspěvek k národní identitě*. Pečlivé studování historických pramenů a psaní rozsáhlého díla zabralo autorce čtyři roky. Výsledkem je pozoruhodný text stojící na pomezí beletrie a literatury faktu. *Jan Hus* vyšel nejprve v samizdatu v roce 1986, roku 1991 ho pak vydalo nakladatelství Melantrich.

Nejedná se ani o historický román, ani o vědecký text, ani o literaturu faktu. Milan Exner nazývá dílo román faktu⁷⁶, většinou se objevuje označení beletrizovaný životopis. Autorka se vzdává fikce a drží se jasně daných historických fakt, která pomocí vypravěče přetváří v epický příběh přecházející místy v esej. Kde historie mlčí, nedotváří prázdná místa, naopak se též odmlčí či nanejvýš nechává místo domněnkám, což ovšem jasně čtenáři sděluje – např. „*A vypravěč může vylíčit, nač by Hus nejspíš vzpomenu, kdyby si zdůvodněně řadil události svého života...*“⁷⁷ Spisovatelka může

⁷⁵ Kantůrková, Eva. *Přítelkyně z domu smutku*. S. 282.

⁷⁶ Exner, Milan. *Smysl formy*.

⁷⁷ Kantůrková, Eva. *Jan Hus*. S. 15.

takto fabulaci uplatnit především ve vnitřním světě Husa, neboť ten historické materiály nezachycují.

Avšak ani pasáže opírající se o prokazatelné události nejsou psány stylem vědeckým, ale uměleckým. Vypravěč si sice děje minulé nevymýšlí, ale předkládaná fakta čtenáři často interpretuje, nezůstává tudíž objektivní. Epičnost díla dále posiluje zdůraznění vypravěče a čtenáře, vypravěč sám sebe pojmenovává a upozorňuje na předkládané vlastní názory, kontaktuje čtenáře, taktéž použitý jazyk a výstavba textu zdůrazňuje estetický účinek díla. Dialog se téměř neobjevuje, což taktéž vyvěrá ze striktního lpění na prokazatelné historii.

Struktura díla využívá autorčina osvědčeného retrospektivního stylu. První a poslední kapitola tvoří rámec – Jan Hus se ocitá těsně před upálením a vypravěč rekapituluje, co vše předcházelo a vedlo k ortelu smrti. I tato postava zapadá do autorčiny linie mužských hrdinů. Hus je přímou ukázkou mravného života a udržení integrity osobnosti. Je to ideál. Ale Kantůrková není naivní idealistka, ví, že se jedná jistým způsobem o ideál, který nelze následovat do důsledků. Hlavní dějové pásmo tvoří Husův život, od něho se pak oddělují dílčí linie dotvářející obraz o době, o tehdejších představách a o dalších postavách. Základním prvkem výstavby je konflikt mezi Husem a jeho hlavním oponentem Pálčem.

Autorka se snaží podchytit širší kontext doby, vysvětlit ho čtenáři, aby zpřístupnila pochopení Husova učení. Odkrývá tak pozadí mocenských bojů, morálního úpadku církve, papežského schizmu, poukazuje na národnostní otázku. Taková šíře podání však přináší i úskalí. Obsáhle vysvětlovaný problém střídá jiný a poté, co se vypravěč vrací zpět k prvnímu, se někdy opakuje, neboť čtenáře znovu uvádí v obraz a připomíná již řečené, jindy plynule navazuje na přerušenu část. V důsledku toho se čtenář může ztrácet či je naopak trochu zklamán z opakování již napsaného. Nicméně cílové publikum není běžný čtenář, autorka klade větší nárok na intelekt, znalosti a trpělivost.

Samotný podtitul *Příspěvek k identitě národa* jasně určuje autorský záměr. Kantůrková si vybírá Jana Husa, neboť ho pokládá za nejvýznamnější osobnost našich dějin. Hus je pro ni člověk, který se postavil pokleslé morálce své doby, žil a působil podle svého svědomí a na základě pravdy, o které byl naprosto vnitřně přesvědčen, dokonce za ni položil život. Zároveň to je osobnost, která vzbuzuje již dlouho dohady a polemiky. „Česká literatura, hlavně umělecká, ráda řeší pro Čecha prý naléhavý etický problém: zda se měl, či zda se neměl Hus dát upálit, zda měl setrvat v tak vyhraněném odporu, anebo zda měl přijmout nabízený kompromis. Otázka je to tak jako tak hypotetická, Hus se rozhodl, jak se rozhodl; a český autor, když ji klade, neklade ji ani tak Husovi, jako sobě a nám, ostatním Čechům; ta otázka je

vlastně dnešní tichou polemikou s Janem Husem.“⁷⁸ Kantůrková tuto knihu píše v 80. letech, v době, kdy je společnost poznamenána normalizací, lidé se ze strachu před mocí bojí říci pravdu nahlas, tradiční mravní hodnoty se ze společnosti vytrácejí, prosazuje se příklon ke konzumu. Hus si byl vědom mravního úpadku své doby a jeho snahy o reformu nemířily jen dovnitř církve, ale směřovaly též k celé společnosti a ke světské moci. Jeho hlavním požadavkem bylo žít podle pravdy, podle nejvyššího dobra. Pokud autority sešly z cesty, pak nelze prosazovat poslušnost, nýbrž je třeba poukázat na tradiční hodnoty, jestliže dodržování vnitřní pravdy nám přináší strasti a těžší život, musíme ho přijmout a neutíkat se k lehčímu a příjemnějšímu řešení.

Tím, že Kantůrková povýšila Husův příklad na rys národní identity, se nesnažila jednoznačně přisoudit našemu národu tento charakter, ale spíše tím položila otázku, zda tomu tak je či není, pokusila se provokovat a probudit ve společnosti Husův spící odkaz. Její dílo také skutečně vyvolalo značnou odezvu již při samizdatovém vydání. Na základě ohlasů vznikl v roce 1989 sborník *Je Hus ještě aktuální?* Další reakce přicházely s oficiálním vydáním v 90. letech.

---

⁷⁸ Kantůrková, Eva. Jan Hus. S. 240-241.

• 90. LÉTA A NOVÉ STOLETÍ: MEMOÁROVÁ PRÓZA A POSTMODERNA

Po sametové revoluci přichází období masového vydávání zakázaných autorů. Kantůrkové knihy se konečně dostávají k širšímu českému publiku a ona se těší velké oblibě. Zájem o samizdatové a exilové autory však brzo opadá. Spisovatelka má své čtenáře, ale není autorkou bestsellerů.

Kantůrková se v průběhu devadesátých let také výrazně zapojila do veřejného dění, vstoupila do aktivní politiky a dva roky byla poslankyní, pracovala na ministerstvu kultury. Začíná se i více věnovat publicistice – píše eseje a příležitostné úvahy.

V roce 1994 vychází *Památník*, v roce 1997 *Záznamy paměti*. Obě knihy jsou soubory memoárových textů mísících beletristické a publicistické žánry. Ve svých úvahách se zabývá jak současností, tak se vrací i do dob disentu. Snaží se ukázat kontinuitu vývoje a myšlení. Na konkrétních osobách demonstruje různé postoje, myšlenky a problémy. Objevují se zde také portréty osobností jako byl Josef Zvěřina či Ladislav Fuks. Kantůrková neaspiruje na objektivní popsání doby, její texty jsou naopak velmi subjektivní a jsou jasně deklamované jako osobní záznamy a zamyšlení. Snaží se popsat témata týkající se české společnosti a vnímat je v širších souvislostech, problémy popisuje ze svého pohledu a skrz své zkušenosti – ať z dob minulých či ze soudobé politiky a společenského života. Obě knihy vzbudily kontroverzní reakce, s čímž autorka alespoň u druhé knihy počítala. Krom výtek k literární úrovni textů a k nevyvážené kompozici se objevovala kritika názorů a smyslu takového díla, ale vytýkán byl i příliš subjektivní přístup a zbytečné zveřejňování privátních příběhů ze života.

K textům zamýšlejících se nad společenskými jevy a problémy vybočujícími z prozaické tvorby můžeme zařadit také soubor esejů a úvah z dob disentu *Valivý čas proměn* (1995) a knihu shrnující eseje z dob po roce 1989 *Jsem osoba vzdorovitá a neposlušná* (2005).

○ ZAHRADA DĚTSTVÍ JMÉNEM EDEN

Spisovatelka se ale i nadále věnovala krásné literatuře a dokončila románovou trilogii. Druhý díl vznikl až jako poslední v řadě. Svůj příběh tentokrát vypráví Jana, dcera Sylvy a Jiřího. Zaměřuje se na své dětství a začátek dospívání. Materiál si začala připravovat ve vězení, kde se ke svému dětství vracela v dopisech adresovaných manželovi. Knihu však psala až v 90. letech, dokončila jí roku 1997 a následujícího roku pak byl román vydán.

Kniha se dočkala pozitivního ohlasu. Přívětivé přijetí ještě stvrdila v roce 1999 cena Egona Hostovského, která je udělována za knihu převyšující průměrnou literární tvorbu.

Román můžeme zařadit mezi díla s autobiografickými prvky zaměřující se na vykreslení dávného dětství a rodinných alb. Mezi obdobná díla patří např. ve stejném roce vydaný *Kurz potápění* od Jany Červenkové.

Oproti dalším dvěma částem trilogie není dílo psáno jako retrospektivní vyprávění v několika časových rovinách vycházející ze zlomové situace v životě postavy. Jde o chronologicky psaný pohled na dětství, ke kterému se vyprávěč vrací po nějaké době - odstup není přesně dán. Autorka opět používá ich-formu. Text je psaný jako proud vzpomínek, které jsou uspořádané, text je přehledný. Vyprávěč nepoužívá přímou řeč, jednotlivé promluvy postav nejsou z textu vyčleněny. Pokud se objeví dialog, je spíše vyprávěn a opět neoddělen. Zážitky nejsou popisovány dětským pohledem, píše je již dospělá žena, ale vědomí toho, jak jako dítě vnímala svět, lidi, prostředí, ve kterých se pohybovala, rodinné vztahy i svou odlišnost, je zde zachováno. Na rozdíl od jiných děl Kantůrkové je zde také větší množství postav a jsou lépe vykresleny.

Vzhledem k tomu, že námětem jsou peripetie dítěte odloženého vlastní matkou a vyrůstajícího v několika různých prostředích, přináší knížka pohled na netradiční dětství a poskytuje mnoho témat. Nejedná se o vyrůstání ve skvělých podmínkách, titul díla odkazující na ráj je spíš ironický. Pestrý osud Janě poskytl mnoho podnětů, zážitků a vzpomínek. Ač nejsou vždy pěkné, dospělý člověk je ocení a nakonec je rád, že to vše zažil, že měl možnost být utvářen tolika různorodými vnějšími podněty, neboť bez nich by se mu jeho osud zdál chudý, nudný a nezajímavý. Díky tomuto náhledu bez výčitek vůči světu není celkový pohled vyprávěče přecitlivělý či ublížený, naopak je spíš veselý. Zaznamenává sice byly dětské duše, ale ví, že bez nich by nebyl tím, kým teď je. S pochopením se také dívá na dospělé jedince a jejich konání, které dítěti může připadat kruté, sobecké a nespravedlivé, ale které s přibývajícími životními zkušenostmi vidí v jiném světle.

Příběh začíná, když byl Janě rok a péči o ní přejala babička. Končí časem kolem smrti babičky, když dětství hlavní postavy již zcela ustoupilo etapě dospívání. Vyprávění tedy zahrnuje asi 15 let a přivádí nás do 30. a 40. let, končí krátce po 2.světové válce. Prostor díla je oproti ostatní tvorbě autorky značně rozsáhlý a bohatý. Přední místo zaujímá Jedličkův ústav, kde pracuje babička a kde Jana chvíli vyrůstá, posléze zde tráví prázdniny, seznamuje se tu s první láskou a především poznává pestrou společnost ústavní elity a chovanců. Krom toho se ocitáme i na vesnici, kde byla Jana vychovávána babiččiny příbuznými. Objevují se také tři klášterní internáty a nakonec byt maminky. Kantůrková zde opět předkládá přesný popis prostoru, díky němuž se čtenář pohybuje v jednotlivých prostorách tak, jak kdyby prostředí skvěle znal – to platí především o Jedličkově ústavu.

Různá prostředí přinášejí i odlišné sociální skupiny a rozdílný řád. Od tradiční venkovské rodiny, kde vládne pěstounka Tonička svými obavami a zákazy, které Janě zamezují poznat blíže vesnici a místní děti, se přenášíme k ústavní společnosti mající pevnou hierarchii a řád, kde má jedinec své jasně dané místo, vše skvěle funguje a každý je součástí kolektivního kolosu. Dále se ocitáme v prostředí klášterních internátů zachovávající si tradiční výchovu a pevnou ruku nad chovankami, až nakonec vidíme uvolněný a bohémský život umělecké společnosti. Kromě toho celým dílem prostupuje také babička a její zcela osamocený, všudypřítomný, nemilosrdný a tyranský řád, který neustále hrozí zasáhnout a trestat.

Zahradou dětství je míněn především Jedličkův ústav, se kterým jsou odlišnými vazbami spjaty babička, maminka i dcera. Sylva se svojí nevlastní matkou přišla do ústavu poté, co jí amputovali obě nohy. Zatímco Sylva byla chovankou, ale rozhodla se odejít, žít bez podpory ústavu a nechtěla být nadále s touto institucí spojována, babička patřila k personálu, vydobyla si postavení vedoucí kuchyně, náležela k elitě ústavu a stala se nedílným inventářem. Jana byla k ústavu poutána zvláštním dobrovolným vztahem. Trávila zde prázdniny a Vánoce, nebyla postižená, ale děti ji mezi sebe přijímaly. Tím, že nebyla chovankou, mohla navázat přátelství i s dcerami ředitele a především jí výsadní postavení umožnilo vnímat tento svět zcela rozdílně než ostatní – byla totiž zdravý jedinec, který nebyl zaměstnancem, ale měl plný přístup do této společnosti, mohla být tedy objektivním pozorovatel a měla možnost srovnávat toto jedinečné prostředí s jinými. *„Ema a děti patřily do ráje dětství a má dvoudomost nad nimi rozpínala svá křídla, jedno směrem k Emě, druhé směrem k dětem. Protože já nepatřila nikam, uměla jsem sice rozpoznat, kde jsem a kde nejsem přijímána, avšak nezasahovalo mě to, nic mi nebránilo nedotčeně přecházet z prostředí do prostředí. Byla to pozorovatelská role a moje povaha byla sdostatek dobromyslná, aby ji zvládla, aby to rozpětí unesla.“*⁷⁹

Obraz ústavu je zde podán s obrovským obdivem k jeho jednotlivým postavám, k řádu, který tam panoval, k uspořádání společnosti a ke skvělému fungování instituce jako takové. Chovanci byli vybíráni tak, aby se nejednalo o podprůměrné jedince, ale aby to byly děti schopné se v budoucnu začlenit do kolektivu a do pracovního procesu. Ti, kteří byli nadprůměrně nadaní, většinou postupem času odcházeli z vlastní vůle a nadále fungovali v „normální“ společnosti. Ústav vedl každého k tomu, aby se vyrovnal se svým postižením, aby našel své místo v kolektivu a aby podle svých schopností přispíval ke společnému dílu. Někdo vázal koberce, jiný je rozkresloval, další prováděl truhlářské práce. Výtvary byly brány jako společné dílo. Koberce sbíraly úspěchy na festivalech a dodávaly se do světa či do prezidentské kanceláře. Mezi chovanci byl i malíř. Někteří vystudovali

⁷⁹ Kantůrková, Eva. Zahrada dětství jménem Eden. S. 143.

vysokou školu. Ústav byl schopný uživit se z velké části z vlastních příjmů. „A přece, když dnes mohu zvážit tolik různých zkušeností s uspořádáním lidského světa, musím než přiznat, že už nikdy jsem nenarazila na lepší způsob, jak by se lidi vyrovnali s osudem i mezi sebou.“⁸⁰

Obrovská síla, se kterou se hendikepovaní lidé perou s tím, co je v životě potkalo, jejich trpělivost a vytrvalost, životní optimismus, ochota pomáhat si mezi sebou, chuť pracovat a tvořit, to jsou přednosti chovanců, kterým zde vypravěč vzdává poctu. Kromě toho jsou zde ústavní přátelé ukázáni jako běžní lidé. Lidé žijící normálním životem, i když někdy s jistými omezeními, schopní a toužící vytvářet přátelství, milovat, zakládat rodiny, postarat se o děti a o sebe navzájem. Anička, Tonička, malíř Janíček, Ivan, Karel a další postavy nám dokazují, že tělesné postižení nemusí člověku dávat zábrany žít plnohodnotným způsobem, že život tělesně postižených může být i mnohem aktivnější než život zdravých jedinců, že jejich síla, energie i solidarita pro nás může být velkou inspirací.

Jako morální satisfakce pro postižené děti působí scéna s operovaným nosem. Dcera ředitele podstoupila za okupace plastickou operaci, aby se co nejvíce zakryly stopy po židovských předcích. Její nos, chráněný ještě náplastí, působil v porovnání s tělesně postiženými dětmi, kterým hrozilo ze stran fašismu větší nebezpečí než Emě, jako znamení mnohem horšího, totiž mravního hendikepu. „*Teorie estetické propasti se převrátila jak špatně navléknutá rukavice. Stály tam na svých protézách, kulhavých nohách, nohách s odumřelými svaly a nervy, se svými hrbatými zády, zkroucenými krčními šlachami, bez svých rukou, nohou, bez rukou k lokti, k zápěstí, k rameni, bez nohou ke kotníku, ke kolenu, k tříslům, na svých vozičkách, o svých berlích, a zmrzačená byla ona.*“⁸¹

Velký prostor je ponechán zvláštní figurce pana Ptáčka. Je to až groteskní postavička přirovnávaná ke skřetovi. Pan Ptáček byl tvor nevypočitatelný, zlomyslný a obávaný především ženami. Donášel na druhé a často dělal naschvály. Ale i ty byly brány jako příjemné zpestření každodenní nudy. „*Jemu se zdařilo provést něco tak drze překvapivého, nač by nepřípadl nikdo jiný, a z jeho vtipu a nápaditosti žila i důležitost oněch služebných bytostí, protože kdo by si všiml pradelny či kuchyňské pomocnice, nebýt pan Ptáčkových krutých žertů!*“⁸² Nikdo nevěděl, odkud pochází a zda není i duševně nemocný, ale stalo se, že přece jen zůstal v ústavu jako topič, údržbář a pomocná pracovní síla. Dokázal vše spravit a vytvářel předlohy na ručně tkané koberce. Neuměl mluvit a nejspíš ani neznal češtinu. Do lidské společnosti ho zařadil až učitel, když ho naučil ovládat slova.

S ústavem je spjatá také první láska hlavní protagonistky. Karel byl mladík bez ruky, velmi činorodý a schopný vybudit celý kolektiv k aktivitě.

⁸⁰ Kantůrková, Eva. Zahrada dětství jménem Eden. S. 19.

⁸¹ Kantůrková, Eva. Zahrada dětství jménem Eden. S. 168.

⁸² Kantůrková, Eva. Zahrada dětství jménem Eden. S. 6.

Janu na něm přitahovala právě jeho touha neustále tvořit, zatímco ona tíhla spíše k pozorování světa kolem sebe. Je jednou z ukázek výjimečných chovanců, který vynikal jak v ústavu, tak později v běžné společnosti.

Prostředí Jedličkova ústavu je však i místem, kde nad Janou vládne babiččina ruka. „*Babička byla kaz na ráji mého dětství, přestože bez ní bych se do některých jeho částí nedostala.*“⁸³ Vrací se zde zvláštní ambivalentní vztah, který líčí i její maminka Sylva (*Po potopě*). Na jedné straně se obávala jejích výčitek, ran, trestů, mnohdy se styděla za její chování i za to, jak ji hlídala a nenechala ji volně dýchat, někdy ji až nenáviděla. Na druhé straně věděla, že je obětavá, vždy se o Janu postarala a i díky ní poznala ústav, díky ní vyrůstala v láskyplném prostředí u Toničky a Frantíka. Také s odstupem času vůči babičce nakonec zaujímá méně vyhrocený postoj, který reflektuje životní zkušenosti dospělé ženy. „*Mně tenkrát ona vůbec nepřipadala nešťastná a i trochu směšná, jak ji vidím dneska, tenkrát pro mne byla jediným člověkem na světě, kterého jsem se až nutkavě bála; a kominíka, protože vypadal jak příšlý z pekla. Avšak kominík zas odešel a věkem jsem ze strachu z něj vyrostla, kdežto babička mi byla souzená. Bála jsem se jí tak strašlivě, že jsem ji pro to množství strachu nemohla mít ráda, a teprve teď s lítostí vidím, jak právě pro svou ubohost a směšnost mou lásku potřebovala.*“⁸⁴ Zatvrzelost Jany a Sylvy vůči ní nakonec způsobila, že babička umřela osamělá v nemocnici. Tato smutná vzpomínka a tíha špatného svědomí, které nemůže tuto událost napravit, je stále silná a přináší otázku, kterou si vypravěč sám pokládá: zasloužila si opravdu tolik jejích záště?

Vztah maminky a babičky je zde dán do souvislosti se Sylviným postižením. Kantůrková tu použila poupravený příběh z povídky *Ten mokrý, těžký sníh*. Sylva jako dítě utíká od své tyranské matky k hodné tetě, cestou jí navlhnu boty, ona přespí v seníku, nohy jí v noci umrznou a musí jí je amputovat. Zajímavé je, že v románu *Po potopě* se Sylva o svém postižení nezmiňuje. Zato čerpá z výše zmíněné povídky jiný motiv, a to útěk za strýcem do Hamburku. Sylva s babičkou zůstávají díky ztrátě končetin spoutáni vinou, věčnou výčitkou a odmítnutým odpuštěním. U dcery vyvolává matčino postižení kupodivu šok. Ač je zvyklá na děti z ústavu, znetvoření u ženy, která jí porodila, působí na psychiku dívky zcela odlišně.

Složité vztahy vůči členům rodiny provází hlavní postavu po celé dětství. Vyrůstala sice ve spokojenosti a lásce u svých pěstounů, ale trápila se, že vlastní rodiče ji odložili. Maminka pro malou Janu zůstává nedosažitelnou, ale přesto milovanou osobou, pro kterou se trápí, po které se jí stýská. Dvakrát do roka za ní jezdí na venkov, posílá jí dopisy, knížky a dárky. „*Z jejích zásilek jsem si strádala poklad, který voněl láskou.*“⁸⁵ Stesk a touha

⁸³ Kantůrková, Eva. *Zahrada dětství jménem Eden*. S. 114.

⁸⁴ Kantůrková, Eva. *Zahrada dětství jménem Eden*. S. 33.

⁸⁵ Kantůrková, Eva. *Zahrada dětství jménem Eden*. S. 106.

po vlastní matce v dítěti vyvolává bol, ale také pocit viny. „*Sylvinka vždycky mohla dělat, co chtěla, měla vše předem odpuštěno, povoleno, schváleno. Styděla jsem se za sebe. Cítila jsem se být vinna, že svou existencí dělám mnoha lidem potíže.*“⁸⁶ Tento dětský bol byl sice zažehnán, přehlušilo ho množství pestrých životních zážitků i pozdější shledání s maminkou, ale je to pocit, na který se nikdy zcela nezapomíná.

Sylvy netradiční postoj k mateřství, který se objevil již v románu *Po potopě*, je zde nazírán z pohledu dcery. „*Moje maminka měla velkolepou odpověď na každou otázku tohoto druhu, milá Honzíku, řekla mi jednou, já ti dala to nejvíc, já tě porodila.*“⁸⁷ V jejím bohémském životě nebylo místo pro dítě, nicméně se snažila alespoň udržovat s dítětem kontakt. Ke svým mateřským povinnostem se hlásí až v době dospívání, kdy si Janu bere k sobě. Dceru brala do společnosti, brala ji jako sobě rovnou a pomohla jí tím dospět v hotového jedince, odpoutat se od babičky a vstoupit do samostatného života.

Pohled vypravěče vůči matce je až neuvěřitelně shovívavý a chápavý. Sylvu reflektuje také více z pozice dospělého člověka s potřebnými zkušenostmi a propojuje své hodnocení s vědomím budoucích dějů. Maminka Janě umožnila chápat její jedinečnost jako něco pozitivního a byla prvním člověkem, který ji bral jako dospělou a sobě rovnou. Ví také, že Sylvina samostatnost, nevázanost a přílišné nároky na lidi ji přivedly k velké osamocenosti, kterou zažívala skoro celý svůj život.

Hlavní postava zaznamenává též svou dvojdomost, kterou získává rozpětím mezi odlišnými prostředními. Žije jak ve městě, tak na vesnici, mezi postiženými dětmi i mezi zdravými, s náhradními rodiči, ale i s babičkou a matkou. Pohybuje se mezi různými světy, ale ani do jednoho zcela nepatří. Tuto výjimečnost vnímá dospělý člověk jako obohacující zkušenost, ale pro dítě je to věc spíše bolestivá, je to cosi, za co se stydí. „*Vědomí zvláštnosti nebylo nepříjemné, ale tížilo, nepřinášelo mi životní radost, působilo mi jen starosti.*“⁸⁸ Je to opět jeden z bolů dětství, které později vypravěč může vidět jako velkou výhodu do budoucího života.

Příběh se končí v době, kdy už se z dítěte stala mladá slečna, kdy Jana zažila první lásku, byla prostřednictvím Tání zasvěcena do světa erotiky a začíná více reflektovat dobu, svět a válku jako dospělý jedinec. Vypravěč se pokusil zpětně zrekonstruovat a poznat své dětství, vlivy, které ho formovaly, všechny své vychovatele, radosti i bolesti. Dětství nebylo idylické, ale bylo přesto krásné a především bohaté, pestré a svébytné.

Románová trilogie Evy Kantůrkové vznikala tři desetiletí a své dějové linie rozprostírá od 30. let do začátku 60. let. Jednotlivé části jsou svébytnými romány, zároveň však fungují i v celku. Skrz matku, otce a dceru přináší tři

⁸⁶ Kantůrková, Eva. *Zahrada dětství jménem Eden*. S. 104.

⁸⁷ Kantůrková, Eva. *Zahrada dětství jménem Eden*. S. 93.

⁸⁸ Kantůrková, Eva. *Zahrada dětství jménem Eden*. S. 104.

rozdílné úhly pohledu na toto období a pozornost je zaměřena především na generaci rodičů, jejichž životy jsou nazírány s pochopením k jejich chybám i k omezením, která jim kladla doba.

Do popředí se dostává také rodová posloupnost tří žen – babičky, Sylvy a Jany, jejichž obrazy si čtenář skládá z jednotlivých děl. Téma předků a rodinných dispozic, které člověka mohou ovlivnit a spoluutvářet jeho osud, se prolíná všemi třemi částmi. Snaha poznat rodiče a prarodiče přináší možnost smířlivějšího pohledu na ně, odpuštění vin a i poznání sebe sama skrz ně.

Trilogie vznikala na pozadí společenských a politických změn, které reflektují především romány *Po potopě* a *Černá hvězda* tvořící svými odlišnými pohledy dva protipóly obrazu poválečného režimu u nás. *Ráj dětství jménem Eden* se oproti tomu sice odvíjí na pozadí velkých společenských změn, ale mnohem více se obrací k osobním životním prožitkům a oproti dvěma předešlým dílům vyznívá klidně, vyrovnaně a přináší pozitivní náhled na život.

Vzhledem k tomu, jak sama autorka uspořádala jednotlivé díly, se však trilogie neuzavírá v tomto smířlivém duchu, ale naprostým zklamáním ze života a rezignací Jiřího Donáta. Zároveň však *Černá hvězda* přináší i silný mravní odkaz, který tak má nejspíš vyznít jako poselství rodičovské generace, a který nemá být zahalen poklidnými vodami dětského ráje.

○ NEČASOVSKÁ TRILOGIE

V roce 1998 umřel Jiří Kantůrek a Eva Kantůrková se snažila se smrtí muže vyrovnat pomocí psaní. V roce 1999 vydala knihu *Nejsi*, která deníkovou formou zaznamenává první rok po úmrtí manžela a to, jak se spisovatelka s touto událostí vyrovnává.

Do nového tisíciletí spisovatelka vstupuje s přáním najít velké téma románu, které by postihlo současnou dobu a její základní rysy. Předzvěstí této prózy má být trilogie o Nečasovi – *Nečas* (2000), *Nečasův román* (2002) a *Démoni Nečasu* (2007). První dva díly jsou fiktivními deníkovými záznamy autorky, která se svěřuje s námětem na nový román. Ten má pojednávat o spisovateli Nečasovi a jeho připravovaném díle. Je to vlastně román o románu. *Nečas* mohl být ještě zajímavým pokusem přiblížit čtenáři vznik nového díla, ukázat, jak se rodí různé varianty příběhu, jak jsou zatracovány a opět znovu křišeny. Ale obdobné pojetí i následujícího *Nečasova románu* tuto naději hasí. Nejen že nepřináší nic nového, ale prohlubuje se opakování motivů, které bylo příznačné již pro první díl, ještě více se ztrácí hranice mezi postavou a vypravěčem, respektive autorkou, Nečas jako postava je nedostatečně zpracován - na některých místech si autorka ve výrocích

o postavě protiřečí. Text se snaží nejen zachytit základní znaky doby, ale zároveň se pokouší skrz hlavní postavu o jejich zhodnocení, které však jasně formuluje autorka sama za sebe, čímž rozmělnuje text a jeho smysl se tím ztrácí.

V *Démonech Nečasu* Kantůrková volí jinou formu, tentokrát je román psán jako dialog mezi spisovatelem a profesorem filosofie s jménem Zpovědnice. Opět je zde snaha zamýšlet se nad současným životem, ale bohužel opět doprovázená opakováním. Autorka do díla začleňuje i filosofické debaty o taoismu, ale jejich role je nejasná.

V posledních letech se spisovatelka podílela i na dalších dvou knihách. Spolu s Janem Cimickým a Václavem Duškem vydali po společné návštěvě Číny *Most přes dlouhou řeku* (2006). Dílo obsahuje tři texty a má být trojím pohledem na tuto vzdálenou zemi. Knize je vyčítána nízká úroveň obsahu i formy.

S Václavem Duškem vydala i svoje zatím poslední literární dílo *Vy nám taky – momentky života* (2008), ve kterém se střídají memoárové záznamy obou autorů z období totality. Vypráví o svých rodinných životech, zaměstnáních, dílech. Záměrem je podat dvě odlišná dobová svědectví, s jakým smyslem to však autoři činí, zůstává nejasné.

VI. OBECNÁ CHARAKTERISTIKA LITERÁRNÍCH DĚL

Za více než 40 let své tvorby prošla Eva Kantůrková zajímavým literárním vývojem. Některá témata a způsoby zpracování se v její tvorbě opakovaně vrací, ale přichází, zvláště v posledních letech, i s novými postupy. Nezanedbatelný vliv na její tvorbu a vydávání děl měl vždy politický vývoj v naší zemi.

Jedním z charakteristických rysů díla Evy Kantůrkové je snaha vyrovnat se s politickým a společenským vývojem posledních desetiletí a ukázat dějinné zvraty na osudech jednotlivých lidí. Postavy jsou nějakým způsobem ovlivněny dějinnými zlomy a s nastalou situací a následky zvratu se musí nějak vypořádat. Toto téma se objevuje již ve *Smuteční slavnosti*, dále pak v románu *Po potopě*, v *Černé hvězdě* a jinde. Např. na několika momentech ze života Sylvy je ukázán komunistický převrat a jeho zrůdnost (*Po potopě*). Autorka nám odkrývá niterný svět postav a ukazuje osobitý duchovní rozměr jednotlivců. Postavy a jejich osudy sama nehodnotí, ukazuje jen s pochopením k chybám člověka morální dilemata jednotlivců a způsob, jakým se s nimi vyrovnávají, popř. jak je později při rekapitulaci života sami s odstupem let hodnotí.

Existenční a mravní otázky Kantůrková řeší jak v obecné rovině, tak na konkrétních příkladech. Jednotlivý případ pomáhá uchopit problém, ale směřuje k obecnému pojetí. Např. příčinou pociťované viny je konkrétní čin, avšak úvaha o něm vede k širším etickým normám a k odpovědnosti jedince za sebe i za ostatní lidi. Postavy nejsou vytrhovány z kontextu, ale jsou vázány na svět, ve kterém žijí. Prostředí a společnost může ztížit rozhodování jedince a omezovat ho, ale v každém případě je to člověk sám, který volí svou životní cestu a je za ni zodpovědný.

S morálními otázkami přichází i téma pravdy. Lze se vůbec dobrat obecné pravdy? Můžeme ve spleť mezilidských vztazích na pozadí společenských zvrátů najít viníka nějaké tragédie? Kantůrková není moralistní spisovatelka, která by viděla svět černobíle a vnucovala čtenáři jediný správný výklad. Spíš předkládá pohled na určitou situaci a jednotlivé nitě směřující rozdílnými směry a nechává čtenáře, aby sám ve složité pavučině mezilidských vztahů a společenských proměn hledal, kde je či může být ukryta pravda, většinou však jednoznačně neurčitelná. Množství pohledů a subjektivních pravd je někdy ilustrováno více vypravěči – např. ve *Smuteční slavnosti*, kde je každá kapitola vyprávěna očima jiné postavy, nebo v románové trilogii *Po potopě*, *Černá hvězda* a *Zahrada dětství jménem Eden*, kde v jednotlivých knihách můžeme vidět stejné situace vyprávěné očima třech protagonistů – otce, matky a dcery. Kromě obecné pravdy však můžeme mluvit i o osobní vnitřní pravdě jedince. Ta už je konkrétní a člověk je s ní morálně svázán. V rozsáhlém díle *Jan Hus* vyznívá dodržení tohoto vnitřního

přesvědčení i přes nesoulad s obecnou morálkou doby jako mravní imperativ zajišťující pravou svobodu jedince.

Jan Hus spolu s *Pánem věže* pojednávají také o významu oběti. Ukazují jednak konkrétní oběť jedince, který v rámci zachování celistvosti své existence volí raději smrt či zničení životního díla než popření osobního přesvědčení, řeší však i obecnou rovinu oběti a její odkaz dalším generacím. Není jisté, jaké důsledky oběť může mít a zda s odstupem bude pojímána jako smysluplná. Kantůrková poukazuje i na fenomén legendy, která vzniká nezávisle na původním úmyslu jedince, která leckdy pozmění realitu a dodá oběti jiný význam, která může ovlivnit další dění a oběť spojit s negativními následky. Neprávem jsou pak křížácká tažení a inkvizice spojována s Kristem a plenění husitských bojovníků s Janem Husem.

Obě díla se také zabývají naším národním osudem, vytváří paralelu mezi situací národa v době normalizace a stavem společnosti či církve v době Husa či v době Ješuy. Záměrem je připomenout mravní odkaz těchto osobností v tíživé době a ukázat, že je pro člověka možné dostat základním morálním nárokům.

Motivem spojujícím díla *Přítelkyně z domu smutku* a *Zahrada dětství jménem Eden* je postižení člověka. Zatímco v prvním jmenovaném románu se jedná o hrůznou zkušenost s prostředím, které je prosycené morální deformací vězňů a má zhoubný vliv na příchozího jedince, ve druhém případě jde o kolektiv tělesně postižených, který naopak člověka zušlechťuje, inspiruje a morálně ho povznáší. Ústav pro hendikepované je společenstvím, které děti postupně začleňuje do života komunity, hledá pro ně uplatnění na základě schopností každého z nich a umožňuje jim uplatnit se i v „normální“ společnosti.

U Kantůrkové se často setkáváme i s autobiografickými motivy. Především románová trilogie čerpá z rodinného života autorky. Postavy Sylvy, Jiřího a Jany jsou však fiktivní hrdinové. Jsou sice inspirované skutečnými lidmi, ale nelze je s nimi ztotožňovat. Hlavně *Zahrada dětství jménem Eden* působí jako memoárová literatura, jde však o román, ve kterém se spisovatelka jen inspiruje zážitky z dětství a přetváří je podle své potřeby do beletristické formy.

Dalším významným námětem vracejícím se opakovaně v tvorbě Kantůrkové je citový život ženy, a to v různých úhlech – od dětství a dospívání (*Zahrada dětství jménem Eden*), vztah k matce, přes milostný život zralé ženy, mateřství, vztahy mimomanželské apod. (*Po potopě*, *Přítelkyně z domu smutku*). Nejpersvědčivěji působí tyto vhledy do ženské psychiky v těch příbězích, které vznikly na základě osobní zkušenosti autorky. Ať se jedná o Sylvinku v románu *Po potopě*, jejíž předlohou byla matka Kantůrkové, či o portréty žen a dívek z vězení v *Přítelkyních z domu smutku*.

Proti této ženské linii stojí pak prózy zaměřené na mužské postavy, např. *Černá hvězda*, *Pozůstalost pana Ábela*, *Pán věže*. Tyto knihy jsou více zaměřeny na morální hledisko a na otázku lidské integrity. Hrdinové jsou pojímáni s porozuměním ke svým lidským chybám a slabostem. Často jsou jim blízké dcery, zatímco mužské potomky opomíjejí.

Kantůrkové literární dílo je značně rozsáhlé a žánrově a stylisticky různorodé. Jedním z fabulačních způsobů, který spisovatelka vícekrát použila, je retrospektivní vyprávění vycházející ze zásadního bodu v životě člověka a skládající mozaikovitě příběh, jednotlivé protagonisty, jejich psychologické profily a vztahy. Postava se ocitá v situaci, která ji nutí ohlédnout se za svým životem, analyzovat vztahy s druhými a přehodnocovat je. Díky tomu, že příběh je vyprávěn zpětně, s odstupem, vidí postavy vše v širších vazbách, složitější, mohou si dát své činy do souvislostí s následky, mají možnost zapojit celoživotní zkušenosti. Často je tento postup využit i pro hodnocení politických zvratů, kdy je možné prožitek jednotlivce a osobní následky změny zapojit do obecnějšího kontextu doby.

Ve *Smuteční slavnosti* je díky pohřbu rolníka předestřen pohled na poúnorovou kolektivizaci vesnice a na její dopad na jednotlivé protagonisty. V románu *Po potopě* bilancuje malířka po návratu z psychiatrické léčebny svůj život, s odstupem času hodnotí únor 1948 a změny, které následovaly, a ukazuje na svém životě zruďný dopad komunistického převratu. V *Černé hvězdě* se Jiří Donát ocitá na smrtelném loži a skrz vzpomínky probleskává atmosféra 50. let, vrací se i k tématu politických procesů. I v Janu Husovi se vyprávění odvíjí od bodu, ve kterém příběh končí a vrcholí, tedy od jeho upálení v Kostnici, postupně procházíme všechny okolnosti, jež k takovému závěru vedly. Pozornost čtenáře není soustředěná na pointu, ale na to, co všechno k danému konci vedlo, ať se jednalo o vnitřní rozhodnutí postav či o vnější vlivy.

Co se týká stylistických prostředků, autorka se vyznačuje věcností, často tíhne až k literatuře faktu. Soustřeďuje se na detailní popis prostoru, čtenáři se otevře obraz bytu nebo budovy jakoby byl postupně snímán kamerou. Takto vidíme např. byt Sylvinky (*Po potopě*), Jedličkův ústav (*Zahrada dětství jménem Eden*), vazební věznici v Ruzyni (*Přítelkyně z domu smutku*). Stejně tak i postavy jsou nám většinou představeny přesným popisem obsahujícím jak vnější podobu, tak i vnitřní charakteristiku.

Díla jsou také prolnta reflexivními pasážemi. To souvisí s již zmíněným zaměřením na morální hledisko. Objevují se proto místa, kde se vypravěč zamýšlí nad nějakým problémem, často jsou doprovázeny otázkami, jež míří ke čtenáři a které si musí zodpovědět každý sám. Mohu uvést např. sociologické otázky z *Přítelkyň z domu smutku* mířící k problematice dívek z ústavů sociální péče, jejich vychovatelnosti či možnosti převýchovy a jejich určenosti pro kriminál.

Kantůrková se v 80. letech začíná odklánět od fikce a přibližuje se více k literatuře faktu a filozofickému eseji. Náznak je již v *Přítelkyních z domu smutku*, kde používá dokumentaristický pohled na svět a jak jsem již zmínila, zamýšlí se v textu i nad společenskými problémy. Postava vypravěče je zatlačena do pozadí a slouží spíše jako pozorovatel. Zaznamenává výpovědi žen v cele, popisuje pravidla a praktiky ve věznici. Naplno již tento postup použila v *Janu Husovi* a v 90. letech v memoárových prózách *Památník* a *Záznamy paměti*.

Trilogií o Nečasovi (*Nečas*, *Nečasův román* a *Démoni nečasu*) vydanou postupně v novém tisíciletí se opět styl Kantůrkové mění, tentokrát je silně ovlivněn postmodernou. Jsou to romány o románu. Nečas je spisovatel hledající silné téma ze současnosti pro svou novou knihu (stejně jako Kantůrková). Autorka píše jednak o tom, jak sama hledá téma, pak píše Nečasův příběh a také píše o tom, co sám Nečas píše. Postava fiktivního spisovatele je jednak postava sama o sobě, na druhou stranu je to ale i někdo, za kým se skrývá sama autorka, kdo jí umožňuje napsat něco, co by sama za sebe nenapsala. Forma deníků prvních dvou dílů na jednu stranu budí dojem autenticity jednotlivých záznamů, ale na přesná data se nabalují fiktivní příběhy. Spolu se spisovatelem procházíme různými prostředími, ze kterých chce čerpat inspiraci, a také proměňujícími se žánry a styly psaného textu.

Toto hledání aktuálního tématu je pro Kantůrkovou taktéž typické. Snažila se vždy reagovat na současnou společenskou a politickou situaci, nějakým způsobem ji komentovat a zamýšlet se nad ní. Pokud se navrací zpět do předchozích let, pak se snahou ukázat propojení minulosti se současností či předložit obecně platný jev.

Přenesení reflexe do literárního textu však přináší i jisté zpoždění způsobené jak časem nutným k sepsání díla, tak dobou potřebnou k jeho vydání. Do osudů knih Kantůrkové díky tomu často zasáhla změna politické situace, proto se některá díla nedostala ke čtenářům ve vhodné době a nemohla zapůsobit jakožto bezprostřední reakce na aktuální podněty.

Přes toto míjení se soudobým čtenářem zůstávají mnohé její knihy nadčasové. Tím, že se autorka nesoustředí na konkrétní a dobově omezené téma, ale snaží se předeštit vždy obecnější rovinu problému, zabývá se otázkou lidské mravnosti, integrity osobnosti, hledáním pravdy a viny obecně, nejen v dané jednotlivé situaci, zaobírá se psychikou ženy a jejím citovým životem, mají její díla stále co říci.

VII. ZÁVĚR

Spisovatelka Eva Kantůrková patří mezi významné osobnosti české literární scény. Začala publikovat v 60. letech a i v současnosti stále píše a vydává svá díla. V době normalizace její tvorba nemohla oficiálně vycházet, vydávala pouze v samizdatu a exilu, přesto vznikly pozoruhodné knihy, které byly kladně hodnoceny i s odstupem několika let. Je také osobou veřejně činnou, v 70. - 80. letech se angažovala v disentu, po roce 1989 pak v politice, kultuře a v rámci profesních organizací spisovatelů.

Tato práce přinesla celistvý pohled na spisovatelku Evu Kantůrkovou. Životopisná část poukázala na pozadí vzniku děl a na vlivy, které utvářely autorku a její knihy, kapitoly věnované její tvorbě pak s přihlédnutím k nadčasové platnosti děl vyzdvihují její významné knihy. Jednotlivé interpretace ukazují konkrétní postupy, témata a motivy, závěrečné shrnutí pak přináší zobecňující přehled charakteristických rysů celé její tvorby.

Vrcholem díla Evy Kantůrkové jsou beletrizovaný životopis *Jan Hus*, romány *Přítelkyně z domu smutku*, *Pán věže* a románová trilogie s autobiografickými rysy *Po potopě – Zahrada dětství jménem Eden – Černá hvězda*.

Spisovatelka svou pozornost věnuje především mravním otázkám jedince, otázce viny, odpovědnosti, oběti a také hledání nadčasového mravního imperativu. Vychází sice z konkrétní situace člověka a zdůrazňuje leckdy ničující vliv doby, ale směřuje k obecné rovině lidské morálky a vyzdvihuje odpovědnost jedince za své činy a nemožnost svádět vinu na svět kolem nás. Tím zůstávají její díla aktuální i dnes.

VIII. SEZNAM LITERATURY

• Primární literatura

1. Kantůrková, Eva. Jen si tak maličko povyskočit. Praha: Mladá fronta, 1966.
2. Kantůrková, Eva. Smuteční slavnost. Praha: Mladá fronta, 1967.
3. Kantůrková, Eva. Přítelkyně z domu smutku. Praha: Československý spisovatel, 1990.
4. Kantůrková, Eva. Pozůstalost pana Ábela. Praha: Mladá fronta, 1990.
5. Kantůrková, Eva. Jan Hus: Příspěvek k národní identitě. Praha: Melantrich, 1991.
6. Kantůrková, Eva. Krabička se šperky. Praha: Horizont, 1992.
7. Kantůrková, Eva. Pán věže. Praha: Československý spisovatel, 1992.
8. Kantůrková, Eva. Památník. Praha: Český spisovatel, 1994.
9. Kantůrková, Eva. Po potopě. Praha: Hynek, 1998.
10. Kantůrková, Eva. Zahrada dětství jménem Eden. Praha: Hynek, 1998.
11. Kantůrková, Eva. Černá hvězda. Praha: Hynek, 1999.
12. Kantůrková, Eva. Nečas. Praha: Hynek, 2000.
13. Kantůrková, Eva – Dušek, Václav. Vy nám taky: momentky života. Praha: Erika, 2008.

• Sekundární literatura

14. Černík, Michal. 33 životů. Erika, Praha 1994.
15. Exner, Milan. Smysl formy. In: Tvar, 1991, roč. 2, č. 40 (3.10.), s. 6-7.
16. Exner, Milan. Kristus jako disident. In: Tvar, 1992, roč. 3, č. 34 (20.8.), s. 10.
17. Haman, Aleš. Dědička tradice. In: Literární noviny, 1993, roč. 4, č. 27 (8.7.), s. 7.
18. Haman, Aleš. Volná trilogie Evy Kantůrkové. In: Literární noviny, 1999, roč. 10, č. 2 (13.1.), s. 7.
19. Havel, Václav. Do různých stran: eseje a články z let 1983-1989. Praha: Lidové noviny, 1990.
20. Heřman, Zdeněk. Pět, a každá jiná. In: Tvar, 1992, roč. 3, č. 35 (27.8.), s. 10.
21. Heřman, Zdeněk. Jsem víc než bůh. In: Tvar, 1990, roč. 1, č. 38 (22.11.), s. 15.
22. Hrabalová, Jaroslava. Eva Kantůrková – Přítelkyně z domu smutku. In: Český dekamerón: sto knih 1969-1992. Praha: Scientia, 1994. S. 118-120.
23. Hrzalová, Hana. Líbivost a banalita beletrie nesvědčí. In: Rudé právo, 1970, roč. 50, č. 13 (16. 1.), s. 5.
24. Chaloupka, Otakar. Příruční slovník české literatury od počátků do současnosti. Brno: Centa, 2005.
25. Jungmann, Milan. Autoportrét suverénního charakteru. In: Literární noviny, 1998, roč. 9, č. 5 (4. 2.), s. 5.
26. Jungmann, Milan. Rodící se trilogie. In: Nové knihy, 1998, roč. 38, č. 44 (18. 11.), s. 4.
27. Kalina, Pavel. Jan Hus podle Evy Kantůrkové. In: Literární noviny, 1991, roč. 2, č. 44 (31.10.), s. 4.

28. Karfík, Vladimír. Pouta řeči. In: Literární noviny, 1991, roč. 2, č. 4 (24.1.), s. 4-5.
29. Karfík, Vladimír. Knihovnička Literárních novin. In: Literární noviny, 1998, roč. 9, č. 46 (18. 11.), s. 16.
30. Karfík, Vladimír. Knihovnička Literárních novin. In: Literární noviny, 2001, roč. 12, č. 5 (31. 1.), s. 16.
31. Kasal, Lubor. O Čínu nejde. In: Tvar, 2006, roč. 17, č. 16 (5. 10.), s. 10.
32. Kovanda, Jaroslav. Několik slov k diskusi, jestli s Čínany ano, či ne. In: Dokořán, 2006, roč. 10, č. 37 (duben), s. 52-53.
33. Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce I, A-G. Praha: Academia, 1985.
34. Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce IV, S-Z. Svazek I, S-T. Praha: Academia, 2008.
35. Lukeš, Emil. Duch převratného času. In: Tvar, 1994, roč. 5, č. 12 (16.6.), s. 20.
36. Malá, Zuzana. Eva Kantůrková, Démoni nečasu. In: A2, 2008, roč. 4, č. 6 (6. 2.), s. 28.
37. Malenovský, Martin. Rozpaky nad třetím Nečasem. In: Literární noviny, 2007, roč. 18, č. 49, s. 10.
38. Novotný, Vladimír. Trilogie ze tří desetiletí, triptych o třech pokoleních. In: Kantůrková, Eva. Černá hvězda. Praha: Hynek, 1999, s. 471-481.
39. Nyklová, Milena. Člověk dosáhne jen toho, čeho se odváží. In: Tvar, 1994, roč. 5, č. 12 (16.6.), s. 20-21.
40. Nyklová, Milena: Pravda a báseň Evy Kantůrkové. Praha: Baronet, 2006.
41. Pecha, Jiří. Duševní nemoc v pohledu literatury. In: Literární noviny, 1993, roč. 4, č. 45 (11.11.), s. 7.

42. Petříček, Miroslav. Šest postav hledá tvar. In: Literární listy, 1968, roč. 1, č. 3 (14.3.), s. 9.
43. Petříček, Miroslav. Román a pravda. In: Tvar, 1990, roč. 1, č. 42 (20.12.), s. 14.
44. Petříček, Miroslav. Slyšet Husovu výzvu. In: Tvar, 1991, roč. 2, č. 40 (3.10.), s. 6.
45. Petříček, Miroslav. Na trase Dobříš-Jeruzalém. In: Tvar, 1992, roč. 3, č. 20 (14.5.), s. 11.
46. Píša, Vladimír. Jitřenka, nebo Večernice? In: Tvar, 1992, roč. 3, č. 40 (1.10.), s. 11.
47. Ryčl, František. Románové profily: 3. In: Tvar, 1990, roč. 1, č. 42 (20.12.), s. 16.
48. Schildberger, František. Jaký hladomor? In: Dokořán, 2006, roč. 10, č. 37 (duben), s. 52.
49. Slomek, Jaromír. Jak Blek počural estébákovy kalhoty atd. In: Literární noviny, 1994, roč. 5, č. 26 (30.6.), s. 6.
50. Slovník českého románu 1945-1991. Ostrava: Sfinga, 1992.
51. Slovník české prózy 1945-1994. Ostrava: Sfinga, 1994.
52. Slovník českých spisovatelů. Praha: Libri, 2000.
53. Soldan, Fedor. Zkouška románem. In: Kulturní tvorba, 1968, roč. 6, č. 13 (28.3.), s. 12.
54. Správcová, Božena. Tři zamilovaní účastníci zájezdu. In: Tvar, 2006, roč. 17, č. 10 (18. 5.), s. 6.
55. Svadbová, Blanka. Eva Kantůrková. In: Čtenář, 1992, roč. 44, č. 11, příloha Kartotéka spisovatelů.
56. Šťastný, Radko. Čeští spisovatelé deseti století. Praha: HQ Kontakt, 2001.

57. Urbanec, Jiří. Eva Kantůrková na cestě k postmoderně. In: Postmodernismus v české a slovenské próze. Sborník z mezinárodní konference Opava 11. – 12. září 2002. Opava: Slezská univerzita, 2003. S. 197-202.
58. Vaculík, Ludvík. Papírová zeď: (Lidové noviny, 7. 3. 2006). In: Dokořán, 2006, roč. 10, č. 37 (duben), s. 30.
59. Ziková, Irena. Próza sycená energií fantazie. In: Tvar, 1999, roč. 10, č. 4 (18.2.), s. 20-21.
60. Zizler, Jiří. Duch nečasu. In: Literární noviny, 2003, roč. 14, č. 16 (14. 4.), s. 9.

• **On line literatura**

61. Novotný, Vladimír. Eva Kantůrková. Portál české literatury: autoři a díla, poslední aktualizace 1.3.2006.
URL: < http://www.czlit.cz/main.php?pageid=34&author_id=92>
62. Sadbová, Blanka - Kudlová, Klára. Eva Kantůrková. Slovník české literatury po roce 1945, poslední aktualizace 4. 11. 2007.
URL:
<<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=765>>

RESUMÉ

Práce je syntetickou studií, která přináší ucelený pohled na život a dílo spisovatelky Evy Kantůrkové (*1930) a která doposud v odborné literatuře chybí. Nejprve se zabývá životopisem spisovatelky a vývojem jejích politických názorů, aby tím přiblížila pozadí vzniku literárních děl a ukázala možné vlivy rodiny, prostředí a společenské a politické situace. Poté se věnuje beletristické tvorbě Evy Kantůrkové. Přehled literární děl spisovatelky je rozdělen do tří období, která jsou vymezena společenskou situací a možnostmi vydávat doma oficiálně díla, ovlivňující jednak témata knih a jednak dostupnost děl čtenáři. Přehled je doplněn interpretacemi následujících děl: *Smuteční slavnost*, *Po potopě*, *Pozůstalost pana Ábela*, *Černá hvězda*, *Pán věže*, *Přítelkyně z domu smutku*, *Jan Hus: Příspěvek k národní identitě*, *Zahrada dětství jménem Eden*. Tyto knihy jsou vybrány, jelikož zastupují tvorbu spisovatelky od 60. do 90.let, jejich literární kvality jsou nesporné a i s odstupem let zůstávají čtenářsky zajímavé. Práci završuje kapitola věnovaná charakteristickým rysům v tvorbě Evy Kantůrkové, která zobecňuje a propojuje poznatky z jednotlivých interpretací a vytváří tak náhled na literární postupy, témata a linie její tvorby.

SUMMARY

This thesis is a synthetic study of the life and work of Eva Kantůrková (*1930). It strives to give a comprehensive analysis of the author's accomplishments and as such is unique for no survey alike so far exists. The first part of this work examines the author's life and the development of her political views in order to depict the background of the creation of her works and to show all the possible family, environment, social and political influences that can be found. The second part scrutinizes the belletristic works of Eva Kantůrková. Both the question of the publishing ban and the social situation play a very important role in influencing the books' topics and subsequently, their accessibility to readers. Therefore, a summation of the author's work has been made and in view of these issues divided into three periods. Furthermore, the synopsis includes the interpretations of the following works: *Smuteční slavnost* - *Funeral Ceremonies*, *Po potopě*, *Pozůstalost pana Ábela* - *Mr. Abel's Legacy*, *Černá hvězda*, *Pán věže*, *Přítelkyně z domu smutku* - *My Companions in the Bleak House*, *Jan Hus: příspěvek k národní identitě*, *Zahrada dětství jménem Eden*. These books have been chosen for they represent the authors' works from the 60s up to the 90s, they are undoubtedly of high literary quality and last but not least they are still interesting for many a generation of readers. The thesis is concluded by a chapter devoted to the characteristic features of Eva Kantůrková's work. This chapter makes generalizations and connections between the conclusions made in each of the interpretations and thus gives a complete picture of the literary progressions, topics and outlines of the author's work.

KLÍČOVÁ SLOVA

Beletrizovaný životopis

Černá hvězda

Eva Kantůrková

Exil

Jan Hus: příspěvek k identitě národa

Konfrontační próza 60. let

Kriticko-společenský román

Memoárová literatura

Moralistní literatura

Pán věže

Po potopě

Pozůstalost pana Ábela

Próza s autobiografickými rysy

Přítelkyně z domu smutku

Psychologický román

Román o románu

Románová trilogie

Samizdat

Smuteční slavnost

Vězeňská próza

Zahrada dětství jménem Eden

PŘÍLOHA Č. 1 - BIBLIOGRAFIE EVY KANTŮRKOVÉ

Beletrie a esejistika:

Jen si tak maličko povyskočit – povídky, 1966

Smuteční slavnost – román, 1967

Po potopě – román, 1969

Nulový bod – novela, 1970 – nedistribučováno

Pozůstalost pana Ábela - novela, 1971 – nedistribučováno, 1977 (Kolín n. R.), 1990 (Praha)

Sešly jsme se v této knize - rozhovory, 1980 (Kolín n. R.), 1991 (Praha)

Černá hvězda - román, 1977 (samizdat), 1982 (Kolín n. R.), 1992 (Praha)

Přítelkyně z domu smutku – román 1984 (Kolín n. R. a samizdat), 1990 (Praha)

Krabička se šperky – novely, 1983 (samizdat, pod názvem Novely) 1988 (Kolín n. R., pod názvem Člověk v závěsu), 1992 (Praha)

Jan Hus: příspěvek k identitě národa – beletrizovaný životopis, 1986 (samizdat), 1991 (Praha)

Pán věže – román, 1980 (samizdat), 1992 (Praha)

Památník – memoárová próza, 1994

Valivý čas proměn – soubor esejů, 1995

Záznamy paměti – memoárová próza, 1997

Zahrada dětství jménem Eden – román, 1998

Nejsi - deníkové záznamy, 1999

Nečas – román, 2000

Nečasův román – román, 2002

Jsem osoba vzdorovitá a neposlušná – soubor esejů, 2005

Most přes Dlouhou řeku – cestopis (spolu s Janem Cimickým a Václavem Duškem), 2006

Démoni nečasu – román, 2007

Vy nám taky: momentky života – memoárová próza (spolu s Václavem Duškem), 2008

Korespondence:

Dialog o víře – vzájemná korespondence s Josefem Zvěřinou, 1984 (Mnichov), 1993 (Praha)

Dopisy z vězení – korespondence manželovi z vězení, 1982 (samizdat)

Drama:

Bratr Žak – dramatizace prózy I. Olbrachta, rozmnož. i prem. 1972 (premiéra a rozmnoženo, pod jménem Karel Pokorný), 1991 (rozmnoženo a podepsáno Eva Kantůrková)

Vzpoura na Ovocném trhu – dramatizace prózy F. Němce, prem. 1972 (premiéra, pod jménem Jaroslav Dvořáček), 1973 (rozmnoženo, pod jménem Jaroslav Dvořáček)

Scénáře:

Smuteční slavnost – podle vlastní prózy, 1969 (premiéra 1989)

Pohádky o pavím očku – televizní seriál podle knih Bohumily Sílové, 1970 (pod jménem O. Grygarová)

Hospoda U tří nevěst – televizní hra, 1972 (pod jménem Karel Pokorný)

Svědectví o smrti Pavla Wonky - televizní dokumentární film, 1991

Člověk v závěsu – podle vlastní prózy, 1992

Přítelkyně z domu smutku – televizní seriál podle vlastní prózy, 1992

Ceremonář – podle vlastní prózy, 1996

Uspořádala:

Bohumila Sílová: Paví očko ve lví říši - pohádky, 1970 (pod jménem O. Grygarová)

Pekařovské studie - sborník k 50. výročí úmrtí Josefa Pekaře, 1987 (samizdat), 1995 (Praha)

Nad Pamětmi Václava Černého - sborník recenzí a ohlasů nad 4. dílem pamětí V. Černého, 1984 (Samizdat, pod názvem Nad IV. dílem Pamětí Václava Černého), 1995 (Praha)

PŘÍLOHA Č. 2 – FOTOGRAFIE EVY KANTŮRKOVÉ

(zdroj: Portál české literatury, www.czlit.cz/main.php?pageid=34&author_id=92)